

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**AFGANİSTAN SİYASAL SİSTEMİ İÇERİSİNDE
YEREL YÖNETİMLER VE 2000 SONRASI YEREL
YÖNETİM REFORMLARI**

Baktash OKTAM

Zonguldak 2023

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**AFGANİSTAN SİYASAL SİSTEMİ İÇERİSİNDE
YEREL YÖNETİMLER VE 2000 SONRASI YEREL
YÖNETİM REFORMLARI**

**Hazırlayan
Baktash OKTAM**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Özcan SEZER**

Zonguldak 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

16/02/2023

Baktash OKTAM

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında 197282116003 Numaralı Baktash OKTAM'ın hazırladığı “**AFGANİSTAN SİYASAL SİSTEMİ İÇERİSİNDE YEREL YÖNETİMLER VE 2000 SONRASI YEREL YÖNETİM REFORMLARI**” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 12/01/2023 Perşembe günü saat 11:00’de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda tezinin onayına ~~OY ÇOKLUĞUYLA~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Prof. Dr. Özcan SEZER
(Tez Danışmanı)
(Başkan)

Doç. Dr. Rahman DAĞ
Üye

Doç. Dr. Hasan Alpay KARASOY
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... /.../ 2023

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Afganistan Siyasal Sistemi İçerisinde Yerel Yönetimler ve 2000 Sonrası Yerel Yönetim Reformları
Tez Yazarı	: Baktash OKTAM
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Özcan SEZER
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans, 2023
Sayfa Adedi	: 102

Afganistan, sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle her zaman büyük güçlerin kontrol etmek istediği bir ülke olmuştur. Çünkü Afganistan’da söz sahibi olan bir devlet, Orta Asya, Orta Doğu ve Güney Asya ülkelerine de çok kolay bir şekilde müdahale etme fırsatına sahip olabilmektedir. Özellikle Afganistan’ın petrol, doğalgaz, altın, bakır madenleri açısından oldukça zengin olması, büyük güçlerin Afganistan üzerinde egemen olmak istemelerinin önemli nedenlerinden biridir. Afganistan coğrafyası sürekli olarak dış güçlerin mücadele alanı olmuştur. 18. Yüzyılda Büyük Britanya ve Rus Çarlığı arasında tampon bölge olan, Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB’nin mücadele alanı haline gelen bir ülke konumuna gelmiştir.

Dış güçlerin müdahalesi neticesinde bir taraftan Afganistan’ın kaynakları yurt dışına çıkarılırken diğer taraftan çalışmamızın konusu olan yerel yönetimlerin gelişmesi de önemli ölçüde olumsuz etkilenmiştir. Bilhassa devam eden iç savaş ülkenin ekonomik, sosyal ve yönetsel anlamda geri kalmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Afganistan siyasal sistemi içerisinde yerel yönetimlerin nasıl oluştuğu, yerel yönetimlerin gelişmemesinde etkili olan nedenler, yerel yönetimlerin merkezi yönetim karşısındaki konumu ve 2000 sonrası yapılan yerel yönetim reformlarını incelemektir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Afganistan’ın yönetim yapısı ve gelişimi, ikinci bölümde 2000 sonrası yönetimde değişim ve yeniden yapılanma, üçüncü bölümde kavram ve kuramsal çerçevede yerel yönetimler ve Afganistan’ın tarihsel olarak gelişim süreci ve dördüncü bölümde de 2000 sonrası Afganistan’da yerel yönetimlerin işleyiş şekli ve reform süreci incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Afganistan, Yerel Yönetimler, Dış Müdahale, Taliban, ABD.

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of
Political Science and Public Administration
Title : Local Administrations in Afghanistan Political
System and Local Administration Reforms After
2000
Author : Baktash OKTAM
Adviser : Prof. Dr. Özcan SEZER
Type of Thesis, Year : MSc. Thesis, 2023
Total Number of Pages : 102

Afghanistan has always been a country that the great powers wanted to control due to its geostrategic and geopolitical position. Because a state that has a say in Afghanistan can have the opportunity to intervene in Central Asian, Middle East and South Asian countries very easily. The fact that Afghanistan is very rich in oil, natural gas, gold and copper mines is one of the important reasons why the great powers want to dominate Afghanistan. The geography of Afghanistan has always been the field of struggle of foreign powers. In the 18th century, it became a buffer zone between Great Britain and the Russian, and during the Cold War it became a battleground between USA and the USSR.

As a result of the intervention of foreign powers, on the one hand, Afghanistan's resources were taken abroad, on the other hand, the development of local governments, which is the subject of our study, was also significantly affected. In particular, the ongoing civil war has caused the country to fall behind economically, socially and administratively. The aim of this study is to examine how local governments are formed in the Afghan political system, the reasons that are effective in the development of local governments, the position of local governments against the central government and the local government reforms made after 2000. The study consists of four parts. In the first part, Afghanistan's administrative structure and development, in the second part, the change and restructuring in the administration after 2000, in the third part, local governments in the conceptual and theoretical framework and the historical development process of Afghanistan, and in the fourth part, the functioning of local governments in Afghanistan after 2000 and in the fourth part. reform process is examined.

Keywords; Afghanistan, Local Governments, Foreign Intervention, Taliban, USA

ÖN SÖZ

Bu tezin amacı, Afganistan Siyasal Sistemi İçerisinde Yerel Yönetimler ve 2000 Sonrası Yerel Yönetim Reformlarını incelemektir. Bu konuyu ele almamda etkili olan husus ise, Afganistan’da yerel yönetimlerin gelişmemiş olması ve gelişmesinin önündeki engelleri ortaya çıkararak, buna yönelik çözüm önerilerini ortaya koyabilmektir. Zira bu alanda yapılan incelemeler kısıtlı olup, yapılan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı da arzu edilmektedir. Çalışmada Afganistan’ın yerel yönetimler tarihi kısaca ele alınarak özellikle 2000 sonrasına daha çok odaklanılmaktadır.

Tezim boyunca bana her türlü desteği sağlayan, yönlendiren, en iyi şekilde rehberlik eden, tezi bitirmem hususunda beni motive eden, yeri geldiğinde gece gündüz demeden tezle alakalı sorularıma yanıt vererek karşılaştığım sorunları çözmem noktasında son derece katkısı olan çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Özcan Sezer hocama çok teşekkür ederim.

Tez boyunca zaman zaman motivasyonumu kayıp ederek, bu işin altından çıkamama düşüncesi üzerinde yoğunlaştığımda beni teşvik eden, zor ve stres dolu günlerin elbet bir gün biteceğine beni inandıran ailem ve değerleri yakın dostlarıma da teşekkür etmeyi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. SİYASAL TARİH İÇERİSİNDE AFGANİSTAN	4
1.1. Afganistan'ın Yönetim Yapısı ve Gelişimi.....	4
1.1.1. Bağımsızlık Öncesi Afganistan'ın Genel Durumu	4
1.1.2. Bağımsızlığa Giden Süreç	7
1.1.3. Bağımsızlığın İlanı	9
1.2. Bağımsızlık Sonrası Yönetimde Reform	11
1.2.1. Şah Emanullah Dönemi ve Yönetimde Reform Anlayışı (1919-1928)	11
1.2.2. Kargaşa Döneminde Afganistan (1928-1933).....	13
1.2.3. Zahir Şah Dönemi (1933-1973)	14
1.2.4. Davut Han Döneminde Cumhuriyetin İlanı ve Sonrası (1973-1978).....	17
1.2.5. Sovyetler Birliği Dönemi ve Afganistan'ın İşgal Edilmesi	19
1.2.6. Mücahitler Dönemi ve İç Savaş	20
1.2.7. Taliban Dönemi	22
2. 2001 SONRASI YÖNETİMDE DEĞİŞİM VE YENİDEN YAPILANMA	27
2.1. Afganistan'ın Siyasal ve Yönetimsel Sisteminde Meydana Gelen Değişimlerin Nedenleri.....	27
2.1.1. Merkezi Yönetimin Örgütlenmesi.....	29
2.1.2. Yürütme Organı.....	30
2.1.3. Yasama Organı	31
2.1.4. Yargı Organı	32
2.1.5. Yüksek Mahkeme.....	33
2.1.6. Cumhurbaşkanı, Yetki ve Sorumlulukları	34
2.1.7. Cumhurbaşkanı Yardımcılarının Yetki ve Sorumlulukları	35
2.1.8. Bakanlar Kurulu (Kabine) Yetki ve Sorumlulukları	36
2.2. Merkezi Yönetimin Taşra Teşkilatı	37
2.2.1. İl Yöneticisi (Vali).....	37
2.2.2. İl Genel Meclisi	39

2.2.3. İlçe Yöneticisi Kaymakam	40
2.2.4. Köy Yönetimi ve Köy Meclisi	40
2.3. Afganistan Siyasal Sisteminde Genel Seçimler ve 2001 Sonrası Kurulan Hükümetler	41
2.3.1. Geçici Hükümet Dönemi (2001-2004)	41
2.3.2. İlk Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Yeni Devlet Anlayışı (2004- 2009).....	43
2.3.3. Hamid Karzai Dönemin’de Siyasal Süreç (2009- 2014)	46
2.3.4. Eşraf Gani Dönemi ve Yönetim Anlayışı (2014- 2019).....	47
3. KAVRAM VE KURAMSAL ÇERÇEVEDE YEREL YÖNETİMLER VE AFGANİSTAN’DA TARİHSEL OLARAK GELİŞİM SÜRECİ	49
3.1. Kavram ve Kuramsal Çerçeve Yörel Yönetimler.....	49
3.1.1. Kavramsal Olarak Yerel Yönetimler	49
3.1.2. Yerel Yönetimin Tanımı.....	50
3.1.3. Yerel Yönetimlerin Varlık Sebepleri	51
3.2. Afganistan’da Yerel Yönetim Birimleri ve Tarihsel Olarak Gelişimi	53
3.2.1. Bağımsızlıktan Günümüze Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi.....	53
3.2.2. Yerel Yönetim Organları	55
3.2.3. Yerel Yönetimlerin Organları ve İşleyiş Şekli	56
3.2.4. Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü	56
3.2.5. İl Yönetimi (Vilayet) Vali.....	58
3.2.6. Belediye	59
3.2.7. İl Genel Meclisi	60
3.2.8. İlçe Meclisi	61
4. 2001’ SONRASI AFGANİSTAN’DA YEREL YÖNETİMLERİN İŞLEYİŞ ŞEKLİ VE REFORM ANLAYIŞI.....	63
4.1. ABD Müdahalesi Sonrası Yeni Siyasal Düzendeki Yerel Yönetimler	63
4.1.1. Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetim Arasındaki İlişki.....	63
4.1.2. Reform Sonucunda Kurulan Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü	66
4.1.3. Afganistan Yerel Yönetimlerinde Reform Anlayışı	67
4.1.4. Reform Amacıyla Yapılan Yeni Politikalar	69
4.2. Afganistan Yerel Yönetimlerinde Karşılaşılan Genel Sorunlar	71
4.2.1. Yerel Yönetimlerde Kaynak Sorunu.....	72
4.2.2. Anayasal Süreçten Kaynaklanan Sorun.....	74
4.2.3. Yerel Yönetimlerde Yönetim Sorunu	75

4.2.4. Siyasal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar	76
4.2.5. Demokratik İşleyişteki Sorunlar.....	77
4.2.6. Reform Anlayışını Etkileyen Dış Dinamikler	80
4.2.7. Yerel Yönetimlerin yapısı ve İşleyiş Şekli	81
4.2.8. Yerel Yönetimlerde İstikrarsızlık Sorunu.....	82
4.2.9. Yerel Yönetimlerin Örgütlenmesi.....	84
4.2.10. Taliban’ın Yeniden İktidara Gelişi ve Yerel Yönetimler	85
4.3. Afganistan Yerel Yönetim Sistemi Üzerine Öneriler	86
4.3.1. Yetki ve Görev Paylaşımının Anayasal ve Yasal Olarak Düzenlenmesi ..	88
4.3.2. Merkeziyetçiliğin Azaltılması ve Yerinden Yönetime Ağırlık Verilmesi.	89
4.3.3. Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapılarının Güçlendirilmesi	91
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	96
ÖZ GEÇMİŞ.....	102

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BYYM	: Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü
DB	: Dünya Bankası
AHP	: Afganistan Halk Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Afganistan, sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle her zaman büyük güçlerin ilgi alanında olmuştur. Zira Afganistan'ı yöneten bir güç, aynı zamanda, Pakistan, orta Asya ülkeleri ve Çin gibi bölgesel ve küresel güçlere çok kolay bir şekilde nüfuz etme şansına sahip olacaktır. Çünkü Afganistan, Orta Asya, Orta Doğu ve Güney Asya ülkeleri için adeta bir köprü niteliğindedir. Bununla birlikte, Afganistan'ın 1-3 trilyon dolar değerinde henüz el değmemiş yeraltı kaynağına sahip olduğu ileri sürülmektedir. Bu anlamda Joe-ekonomik açıdan da son derece önem arz eden bir ülkedir. Özellikle SSCB'nin dağılmasıyla Orta Asya ülkelerinin kendi bağımsızlığını elde etmesi ve bunun neticesinde sahip olduğu yeraltı kaynaklarının büyük güçler tarafından fark edilmesi, Afganistan'ın Orta Asya ülkelerine komşu olması nedeniyle önemi daha da artmıştır.

Ayrıca, Afganistan Çin, Hint ve Türk gibi önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu yüzden Samuel Huntington, “Medeniyetler Çatışması” tezini Afganistan üzerinden geliştirmiştir. Zbigniew Brzezinski “Büyük Satranç Tahtası” tezinde Afganistan'a merkezi bir rol biçmiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü, Afganistan sürekli olarak büyük güçlerin istilasına maruz kalmıştır. Afganistan bugünkü anlamda 1747 yılında Ahmet Şah Abdalı tarafından kurulmuştur. 18. Yüzyıl'da İngiliz ve Rus devleti arasında “Büyük Oyun” adı verilen rekabet için Afganistan anahtar bir ülke konumundaydı. 1839-1879 ve 1919 yılları olmak üzere tam üç kez İngilizlerin işgaline uğramıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünyada ABD ve SSCB rekabeti içinde Afganistan önem arz eden bir ülkeydi. Bu nedenden ötürü 1979'da Afganistan SSCB müdahalesine uğramıştır. Dönemin hükümeti her ne kadar SSCB'yi görünürde davet etmiş olsa da zaten hükümet çoktan SSCB'nin nüfuzu altına girmişti. Bu yüzden SSCB ülkeye girmesine bir gerekçe göstermek için kendisini davet edilmesini sağlamıştır. Çünkü Afganistan hükümetinin SSCB'nin bu isteğini geri çeviremeyeceğinden emindi. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte dünyanın en büyük gücü olarak ortaya çıkan ABD için Afganistan konumu vazgeçilmez bir ülke durumundaydı. Bununla birlikte El-Kaide gibi terör örgütlerinin Afganistan'da bulunarak orada birtakım faaliyetler gerçekleştirmesi,

özellikle 11 Eylül saldırısı ve El-Kaide lideri Osama Bin Laden'in ABD'ye teslim edilmemesi ABD'nin bu ülkeye girmesini kaçınılmaz kılmıştır. Ancak Afganistan'ı yönetmek sanıldığı kadar kolay olmadığından ABD 2021 yılında Afganistan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Söz konusu Afganistan, “Büyük Güçlerin Mezarı, Savaşçılar Ülkesi, Asya'nın Kalbi” gibi isimlerle de anılmaktadır.

Afganistan, bağımsızlığını kazanmasının ardından, ciddi anlamda idari reformların hayata geçirildiği bir ülke haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kendine örnek alan Emanullah Han, ülkenin gelişerek yükselmesi için geniş kapsamlı reformlara imza atmıştır. Bu dönemde ilk defa kadınlara eğitim, çalışma ve giyim konusunda belli başlı haklar tanınmıştır. Afganistan halkı ilk defa Anayasa ile bu dönemde tanışmıştır. Afganistan ordusunun daha düzenli bir hale gelmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca yüksek derecede eğitim almaları için Türkiye Cumhuriyeti'ne öğrenciler gönderilmiştir. Afganistan kralı Emanullah Han'ın Türkiye ve Avrupa ziyareti aslında kendi ülkesinde hayata geçirdiği reformlar açısından son derece etkili olmuştur.

2001'de ABD'nin Afganistan'a müdahalesiyle birlikte yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Kurulan yeni sistem içerisinde ülkede yaşayan tüm etnik guruplara iktidardan pay verilmeye çalışılmışken, Cumhurbaşkanının seçimle yönetime gelmesi öngörülmüştür. Vali ve belediyeler düzenli olarak çalışır hale getirilmiştir. Ağustos 2021'de ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi neticesinde iktidarın bir kez daha Taliban Örgütünün eline geçmesiyle birlikte, hayata geçirilen tüm reform politikaları tek tek rafa kaldırılmıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin organları olan vali, belediye ve il genel meclislerini temsilen atanan kişilerin bölgede hiç hâkim olmaması, yerel halk ve demokratik yönetim anlayışını rafa kaldırmaktadır.

Çalışmanın kapsamı 1919-2021 arası ile sınırlıdır. Bu Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda kütüphane taramaları yapılmış ve konu ile ilgili Türkçe, Farsça kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırmanın temel soruları ise şu şekildedir. Afganistan'da 1919'dan sonra hayata geçirilen reform hareketleri nelerdir? Başarıya ulaşamama nedenleri nelerdir? Afganistan halkının reform hareketlerine karşı olmasının sebepleri nelerdir? Afganistan siyasi sistemi içerisinde merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin konumu nasıldır? 2001 sonrası

kamu yönetiminde ve yerel idarelerde nasıl bir değişim yaşanmıştır? Afganistan Devlet sisteminde yaşanan sorunlar nedeniyle kamu yönetimi içerisinde yerel yönetimler gelişimini sağlayamamıştır. Yerel yönetim reformlarının önündeki en büyük engel ülkenin her yönden geri kalmışlığı ve iç karışıklıklardır. Afganistan hakkında literatürde birçok çalışma yapılmasına rağmen yerel yönetimleri merkeze olan çalışmaların literatürde oldukça az olduğu dikkati çekmektedir. Yapılan bu çalışmanın literatüre de katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Afganistan siyasal sistemi içerisinde yerel yönetimler ve 2000 sonrası yerel yönetim reformlarını incelemektir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Afganistan'ın yönetim yapısı ve gelişmesi, Afganistan'ın bağımsızlık öncesi, Emanullah Han döneminde yapılan reformlar, 1933-1973 arası Zahir Şahın kral olduğu dönem de hayata geçirilen değişiklikler, 1973-1978 arası Davut Han'ın Afganistan'da Cumhuriyeti ilan etmesiyle uygulamaya koyduğu değişiklikler, ardından SSCB'nin Afganistan işgali ile meydana gelen reformlar, 1992-1996 arasındaki Mücahitler dönemi ve onun ardından 1996-2001 arasında Afganistan'ı yöneten Taliban döneminin başlamasıyla meydana gelen değişiklikler anlatılmıştır. İkinci bölümde 2001 sonrası ABD'nin Afganistan müdahalesi ile Afganistan'ın yeniden yapılandırma süreci, merkezi yönetimin örgütlenmesi, yürütme, yasama ve yargı organları, Cumhurbaşkanı ve yardımcıları, bakanlar kurulunun yetki ve sorumlulukları, ardından il, ilçe ve köy yönetimi anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, yerel yönetimlere ilişkin kavramsal çerçeve, yerel yönetimin tanımı, varlık sebebi, Afganistan'da 1919'dan günümüze kadar devam eden tarihsel süreci, yerel yönetimlerin organ ve işleyiş şekilleri vali ve belediye organlarının faaliyet alanları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişki, yapılan reformlar neticesinde kurulan bağımsız yerel yönetimler müdürlüğü, Afganistan'da reform anlayışı, reform adı altında hayata geçirilen yeni politikalar, yerel yönetimlerin önündeki sorunlar, yerel yönetimlerin yapı ve işleyiş şekilleri ile son kısımda Afganistan yerel yönetim sisteminin gelişimine yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. SİYASAL TARİH İÇERİSİNDE AFGANİSTAN

1.1. Afganistan'ın Yönetim Yapısı ve Gelişimi

Afganistan'ın yönetim yapısı ve gelişme süreci son derece karışık ve bir o kadar da zor olmuştur. Zira yönetime gelen hemen hemen her yönetici kendisinden bir önceki yöneticinin hayata geçirdiği yönetim yapısını ve uyguladığı idari reform politikalarını ya yavaşlatmış ya da tamamen ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bu yüzden de Afganistan devleti, yönetim yapısının gelişmesi ve modern devlet anlayışının hâkim kılınması konusunda pek başarıya ulaşamamış ve bu durumdan haliyle olumsuz olarak etkilenmiştir.

1.1.1. Bağımsızlık Öncesi Afganistan'ın Genel Durumu

Çağdaş tarih boyunca üç ayrı isim ile tanınmış olan ve 1747 yılında Ahmet Şah Abdali önderliğinde Afgan İmparatorluğu'nun ilan edilmesiyle, yeni bir dönemin başlangıcı olarak yer alan Afganistan'ın beş bin yıllık bir siyasi geçmişe sahip olduğu ileri sürülmüştür. Bu bağlamda Afganistan'ın çağdaş tarihinde belirleyici olan, siyasal sisteminde önemli bir dönüşümü sağlayan ve ülkenin bağımsızlık sürecinde önemli rol oynayan Şah Emanullah Han, kendi dönemi boyunca ve sonrasında sağlanan gelişmeler, yönetim üzerinde yapılan yenilikler ve uygulanan reform politikaları Afganistan devletinin geleceği için belirleyici rol oynamıştır (Farhang, 2015, s. 145).

Kuruluşundan günümüze sürekli batılı devletlerin müdahalesine maruz kalan Afganistan, çağdaş tarihi boyunca birçok kez işgal edilerek varlığına son verilmeye çalışılmıştır. 1919 yılına kadar İngiltere devletinin işgali altında bağımlı olarak varlığını sürdürmeye çalışırken, birçok kez bağımsız bir ülke olarak yerini almak istediysede iç ve dış sebeplerden dolayı pek başarılı olamamıştır. Dış müdahaleler ve iktidar da olanların sürekli yönetimde kalma arzusu devletin gelişimini olumsuz olarak etkilemiştir. Bu dönemde Afganistan hükümeti İngiltere hakimiyeti altında bulunan bazı bölgeleri kendi hakimiyeti altına almayı başarabilmiştir. Ancak yönetimde kalmak isteyen kişilerin sahip olduğu konumlarını kaybetmemek için dış güçlerle iş birliği yapması alınan bölgelerin tekrar işgal edilmesine yol açmıştır (Atay, 2010, s. 182).

Bu dönemler de iktidar da gelen lider veya Emir, iktidarlara sürecinde herhangi bir yeniliği, idari sisteme kazandırmayı ve halkın ihtiyaçlarına göre hareket etmeyi hiç dikkate almamışlardır. 1880’lerde İngiliz-Afgan savaşı sonrasında işgal edilen yerlerin birçoğu İngilizlerden geri alınmış ancak İngilizlerin yönetiminde etkisi devam etmiştir. Afganistan’ın yeni Emiri olarak “Emir Abdurrahman Han” 1880 yılında İngiliz desteği ile yönetime gelmiştir (Farhang, 2001, s. 394). Dünya siyasetinde önemli bir güce sahip olan İngiltere, önemli güce ve silahlara sahip olsa da Afganistan karşısında zaman zaman yenilgiye uğramış ve bazı bölgelerin hâkimiyetini kaybetmiştir (Çınarlı, 2012, s. 79).

İngilizler kendi hakimiyetini korumak ve sürdürmek için her ne kadar zorlanmış olsalar da sürekli iktidar beklentisi olan Şah, İngiliz yanlısı tavır göstererek İngilizlerin bölgedeki hakimiyetini kolaylaştırmıştır. İngiliz devleti için Afganistan’ın işgali veya etkisi altında tutabilmesi her ne kadar zor bir süreç olsa da ülkenin kendi içinden çıkmış olup güç ve iktidar beklentisi olan Şah ailesi ve Emirler sürekli İngilizlerin işini kolaylaştırmıştır. İngilizlerin Afganistan devletinin yönetimini elinde tutulmasının asıl nedeni, Rusya devletine karşı bir savaş cephesini elinde bulundurma düşüncesi idi (Kamgar, 2010, s. 186).

İngiliz çıkarları doğrultusunda Afganistan’ı yöneten Emir Abdurrahman Han, İngilizlerle daha önce imzaladığı “Gandumak” anlaşmasını kabul edeceğini ve kendilerine sadakatle bağlı olacağını belirtmiş ve iktidarı kendi kontrolü altına almıştır. Ayrıca İngilizlere karşı duruş sergileyen güçlerle mücadele etmiş, bilim insanları ülkeden sürgün edilmiştir. Emir, İngilizlerin hiçbir dediğinden çıkmayıp onların isteğine göre hareket edince ve daha önce imzalanmış olan “Gandumak” antlaşmasını kabul edeceğini ilan etmesiyle birlikte iktidarı ele geçirince yeni bir politika çerçevesinde daha önce İngilizlere karşı savaşan insanları tasfiye etmeye başlamış ve bu duruma karşı itiraz eden bilim insanlarını sürgüne göndermiştir (Atay, 2010, s. 187).

Afganistan’ın stratejik olarak önemli bir bölgede bulunması İngiliz ile Rus devletlerinin savaş sahnesinde stratejik bir konumda olması ve İngilizlerin himayesi ile yönetime Emir’in getirilmesi, Rus devletinin daha sert davranmasına ve Afganistan’ın bu iki büyük güç arasında kalarak işgal edilmesine neden olmuşken Gandumak anlaşmasının kabul edilmesiyle İngilizler daha da ilerleyerek bazı

bölgeleri ele geçirmişlerdir (Farhang, 2001, s. 400). Ayrıca Afganistan'ın etnik olarak farklı ırk, dil ve din anlayışlarını kendi içinde barındırması İngilizlerin Afganistan yönetimine söz sahibi olma düşüncesine neden olmuştur. Bu dönemde Afganistan'ın zayıfladığı ve giderek İngiliz ve Rusların nüfuzu altına girmeye başladığı ileri sürülmektedir. Üstelik Afganistan kralının iktidarını garanti altına almak için dış güçlerle iş birliği yaptığı iddia edilmektedir (Atay, 2010, s. 197).

Bu dönemde istikrarsızlığın artmasını kendine fırsat bilen İngilizler, hem merkezi yönetimi kontrol altında tutmakta hem de yerel güçler arasındaki çatışmaları körükleyerek istikrarsızlığı pekiştirmiştir. İngilizler uyguladığı politikalarında başarıya ulaşabilmek için özellikle yönetim beklentisi olan kabile büyüklerini birbirine karşı savaşımaya teşvik etmiştir. İngilizlerin bu hareketinden temel amaç merkezi devlet ile yerel güçlerin birbirine düşmesini sağlayarak kırdırmaktır. Bu amacı çerçevesinde merkezi güce karşı yerel gücü destekleyip silah ve para taahhüdünde bulunmuştur (Farzam, 2020, s. 88-95).

Siyasi istikrarsızlığın devam etmesi ve yönetim kavgaları devletin gücünü kendi içinden zayıflatmıştır. Ayrıca dış ülkelerin siyasi baskıları yerel güç ve aşiretlerin merkezi yönetime karşı kışkırtılması, ülke içinde istikrarsızlığı artırmıştır. 1901 yılında Afganistan Emiri vefat etmiş ve yerine oğlu Habibullah Han geçmiştir. Ülkeye refah getireceğini ve idari reform yapacağını ifade eden Emir pek başarılı olamamıştır. Ayrıca ülke içinde genel durumun daha da kötüleşmesi devletin çökmesine neden olmuştur. Afganistan yakın dönemlere kadar Patrimonyal yönetim anlayışı ile yönetilmiş ve iktidarın babadan oğula geçen şahlık anlayışı yönetimde belirleyici unsur olmuştur. Bunun sonucunda istikrarlı hükümetler kurulamamış, iç siyasette başarı sağlanamadığı için idari yönden reform süreci başlatılamamıştır (Khalid, 2020, s. 96).

Afganistan, nüfus olarak birçok farklı etnik grupları içinde barındıran ve farklı gelenek ve kültürel değerlerle yönetilen bir ülkedir. Söz konusu etnik yapının yarattığı genel sorunlar, hükümetlerin reform politikalarının gerçekleştirilememesine neden olmuşken farklı mezheplere mensup kişilerin aynı çatı altında bulunması ise defalarca ülke içinde birliğin sarsılmasına yol açmıştır (Çınarlı, 2012, s. 84). Aşırı merkezîyetçilik anlayışının hâkim olduğu bu ülkede mahalli idareler pek önemsenmeyip yerel politikalar gerçekleştirilememiştir.

Mahalli idareler bağlamında uygulanması gereken politikaların başarısız olması ve söz konusu müdahalelerin devlet üzerine uyguladığı baskı ise hükümetin geri planda kalmasına ve Sosyo-kültürel olarak gelişmemesine neden olmuştur (Muhammedî, 2019, s. 221).

Şah ve Emirlik anlayışıyla yönetilen bu ülkede yakın çağlara kadar devlet idarelerinde çalışan personellerin çoğu belli bir aile topluluğuna mensup olması nedeniyle göreve atanmışlardır. Devlet idarelerinde memurların herhangi bir liyakat ve eğitim seviyesi dikkate alınmadan, sadece dönemin Emiri tarafından üst makamlara atanması devlet içinde Torpil yöntemini güçlendirmiştir. Uzun bir dönem boyunca İngiliz devletinin müdahalesiyle yönetilen Afganistan'da 1901 yıllarında Emir Habibullah Han'ın iktidara gelmesi halk nazarında bağımsız bir Afganistan umudunu yeşertmiştir (Muhammedî, 2019, s. 225).

Emir Habibullah Han'ın Afganistan yönetiminin başına geçmesi ile birlikte merkezi ve yerel düzeyde faydalı kamusal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. 1901 yılında Emir Habibullah Han'ın iktidara gelişi daha önce sürgün edilen Afgan bilim insanlarının dönüşüne de kapı aralamıştır. Mal varlıklarına el konulan bilim insanlarına tekrar malvarlıkları geri verilmiş ve böylece ülkelere hizmet etmelerine fırsat sağlanmıştır (Farhang, 2001, s. 490).

1.1.2. Bağımsızlığa Giden Süreç

Özgür ve bağımsız bir yaşam bireysel olarak her insanın temel isteğidir. Tüm insanlar kendi ülkelerinin sınırları içerisinde özgür ve rahat bir yaşam sürmek isterler. Bir ülke için en önemli hususlardan biri de bağımsızlık ve herhangi bir müdahale edilmeksizin kendi sınırları içinde kendi yasalarının hâkimiyeti altında varlığını sürdürmek ve halkına daha rahat bir hayat sunabilmektir. Bağımsızlık ve kültürel değerlerin korunması ise özgür ve kendi geleneksel değerleri ile yönetilmesi mümkün olabilecektir. Bu çerçevede 1919 yılına kadar Afganistan yönetimi üzerine söz sahibi olan Emir ve İmparatorlukların özellikle babadan miras kalması ve yeri geldiğinde dış güçlerin de desteğini arkasına alması sonucunda yönetimin başına gelmiş olması, ülkenin yıllarca dış güçlerin hegemonyası altında kalmasına ve modern yönetim anlayışının gelişmemesine neden olmuştur (Husaini, 2014, s. 185).

Yüzlerce yıl bağımlı bir şekilde varlığını sürdüren Afganistan, 1919 yılında İngiliz devletinin işgalinden kurtarılmış ve bağımsız bir ülke olarak dünya siyasetinde yerini almasıyla beraber modern bir yönetim anlayışına sahip olabilmiş ve ilerleyen dönemlerde idari reformun yapılması yönünde politik adımlar atılmıştır. Ancak Afganistan'ın stratejik ve ticari anlamda Asya ülkelerini birbirine bağlayan önemli bir konumda bulunması, İngiliz ve Rus devletlerinin savaş meydanı haline getirilmiştir (Farhang, 2001, s. 496).

Afganistan devletinin işgalden kurtarılıp bağımsız bir devlet olmasını öncelik belirleyen Şah Emanullah babasının ölümünden sonra yönetime gelir gelmez bağımsızlığın sağlanması için gerekli adımları atmıştır. İktidarının ilk günlerinde Afganistan devletini bir bağımsız devlet olarak inşa edeceğini, idari reformların yapılacağını, babasının döneminde ülkesiz bırakılan ve zindanlara atılan bilim insanlarının ülkelerine geri dönmelerini sağlayacağını belirtmiştir. Ayrıca İngiliz ve Rus devletinin işgali altında tutulan toprakların geri alınacağını ve bağımsız bir ülke olarak yönetilmesi gerektiğini savunmuştur. Şah Emanullah ekonomik ve dış politika alanında ilişkileri geliştireceğini beyan etmiştir. Şah'ın bu söylemleri, İngiliz ve Rusları oldukça rahatsız etmiştir (Farhang, 2001, s. 502).

Söz konusu durumdan rahatsız olan İngilizler daha önce imzalanan anlaşmalara bağlı kalınmasını ve resmi olarak İngilizlerin elinde tutulan bölgelerin kayda geçirilmesini ve bu bağlamda yeni anlaşmalar yapılmasını önermişken bunların karşılığı olarak ekonomik yardımda bulunacağını vaat etmiştir. Buna karşılık Emanullah Han, Afganistan'ın bağımsız bir devlet olarak tanınmasını istemiş ancak İngilizler kabul etmemişlerdir. Afganistan'ın bağımsızlığını istemeyen İngilizler iktidarı kontrol etmek ve ülke yönetimini elinde tutabilmek için aşiret reislerini devreye sokmuşlardır. İngilizlerin bu müdahalelerine rağmen Afganistan devleti, Özbekistan'ın Buhara kentinde ilk büyükelçisini göndererek dış ilişkilerdeki bağımsızlığını ilan etmiştir (Muhammedî, 2019, s. 120).

Emanullah Han, bağımsız bir devlete giden yolda Dışişleri Bakanlığını kurmuş ve bakanlığa kayın pederini getirmiştir. Bu durum geleneksel bağların ve Patrimonyal ilişkilerin devam ettiğinin bir göstergesidir. Kendince güçlenmeye çalışan Şah Emanullah, birçok ülke ile diplomatik ilişkiler kurarak İngilizlere karşı savaş ilan etmiştir. İngiliz ile Rus devletleri arasında süren savaşı kendine bir fırsat

olarak gören Emanullah Han, bu durumdan faydalanarak birçok önemli bölgeleri geri almıştır. Ayrıca, yerelleşmeyi kendisi ve ülkesi için önemli bir politika olarak gören Emanullah Han, aşiret reislerini kontrol altına alıp İngilizlere karşı gücünü göstermek istemiştir. Emanullah Han'ın İngilizlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi, halkın kahramanı olarak görülmesini sağlamıştır. Halkın tam desteğini alarak yükselmek isteyen Şah Afganistan'ın sahipsiz olmadığını ve sonraki süreçlerde hiçbir ülkenin etkisi altında olmayacağını ve bağımsız bir devlet kurma idealini ortaya koymuştur (Farhang, 2001, s. 505).

Halkın İngilizlere karşı savaşıyan askerlere destek vermesi İngilizler Afganistan'da savaşarak ülkeyi ele geçiremeyeceklerini anlamışlar ve müzakere süreci içerisine girmişlerdir. Bu süreçte İngilizler bulundukları bölgeleri terk ederek savaşı bir nevi kaybetmiştir. Bu nedenle bağımsızlık yoluna giden süreçte her ne kadar engeller olmuş ise de genç ve modern dünya görmüş olan Şah Emanullah ciddi adımlar atarak Afganistan'ın 1919 yılında artık bağımsız bir ülke olmasının yolunu açmıştır. Şah'ın iktidarının gücünü hisseden İngilizler savaş meydanında da başarı elde edemediğinden Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmek durumunda kalmışlardır (Husaini, 2014, s. 186).

1.1.3. Bağımsızlığın İlanı

1919 yılında Afganistan İslam Cumhuriyetini resmen İngilizlere karşı bağımsız bir devlet olarak ilan eden Şah Emanullah Han, bağımsızlık sonrası iktidarı tamamen ele almış ve yönetimin başına kendisi geçmiştir. Afganistan'ın bağımsız bir ülke olabilmesinin dış devletlerin ekonomik ve diplomasi konusundaki yardımına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Babasının ölümünden hemen sonra ülkenin yeni yöneticisi olarak yönetimin başına gelen Emanullah Han, Afganistan için yeni bir dönemin başlayacağını ve bağımsız bir devlet olarak yönetileceğini, idari alanlarda reform politikalarının uygulanacağını ve adaletsizliği kaldırmak için mücadele edeceğini ve yoksulluğun giderilmesi için ekonomik alanda dış yardımların daha fazla sağlanması gerektiğinden bahsetmiştir (Farhang, 2001, s. 497).

Şah Emanullah, iktidarı ele geçirdiği ilk zamanlarda İngiliz hükümetine Afganistan'ın bağımsız ve özgür bir ülke olduğunu ve anlaşma yapmak istediğini belirtse de İngilizler bağımsızlık isteğini kabul etmemiş ve kendilerine bağlı

kalmasını istemiştir. İngilizler şah Emanullah Han'ın bağımsızlık isteğine tepki gösterince tekrar askeri mücadele başlatmış ve bazı bölgeler Afgan ordusu tarafından ele geçirilince iki devlet arasında barış müzakereleri yapılmıştır (Farhang, 2001, s. 499).

Afganistan'ı temsilen giden heyet, ilan edilen bağımsızlığın kabul edilmesini, daha önce fitne ve baskıyla işgal edilen bölgelerin tekrar geri verilmesini, bağımsızlığın dünyaca resmi olarak tanınmasını, ekonomik ve diplomatik ilişkilerin kuvvetlendirilmesi gerektiğini iletmiştir. İki ülke arasında süren barış müzakeresi sonucunda İngiliz devleti, Afganistan'ın bağımsız ve özgür bir ülke olarak kabul edileceğine dair anlaşmayı imzalamıştır. Ayrıca bu anlaşmaya göre Afganistan'ın iç ve dış siyasetine hiç müdahale edilmeyeceğini, başka ülkelerde elçilikler açabileceğinin taahhüdünü vermiştir. Dewrand bölgesi, İngiliz ve Afganistan'ın arasında sınır olarak belirlenmiş olup onaylanmıştır. İngiliz ve Afganistan devleti her iki ülkede elçi göndererek dış ilişkileri üzerine büyükelçilik yoluyla müzakerelere başlanmıştır (Toktaş, 2008, s. 283).

Şah Emanullah, Afganistan'ı bağımsız ve özgür bir ülke olarak ilan ettikten hemen sonra kendi iç siyaseti üzerine çalışmalara başlamıştır. Diğer yandan dış ilişkilerini sağlamlaştırmak amacıyla Japonya, ABD, Fransa, İran ve Türkiye ile müzakereye oturmuştur. Bu ülkelerden dış ilişkiler ve diplomasi konusunda birçok taahhüt almıştır. Ayrıca Rus hükümeti, yeniden ilişki kurarak Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmiş ve kendi elçiliği yoluyla ilişkilerini güçlendirmiştir. Şah Emanullah, dış ilişkilerini özellikle siyasi, ticari ve kültürel alanlarda sağlamıştır. Ayrıca eğitim üzerine yoğunlaşarak ilk kez Afganistan'ın başkentinde kız ve erkek okullarını Fransa'nın mali yardımıyla açmıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti, Almanya, İngiltere ve Fransa, büyükelçiliklerini Afganistan'da açmışlardır. Şah Emanullah Han, bu ülkelerle ilişkilerini sürdürmeye kararlı olmuş ve özellikle eğitim, ticaret, kültür ve tarım üzerine dış ülkelerin yardım taahhütlerini almıştır (Farhang, 2001, s. 503).

Afganistan devletinin siyasal sisteminin, çok eskilere dayanmasına rağmen kamu yönetim sistemi yakın dönemlere kadar pek kurumsallaşamamıştır. Bunun birçok nedenin olması ile birlikte ülke genelinde hakimiyetini koruyan istikrarsızlık ve iç karışıklıklar asıl neden olarak iddia edilmektedir. Ayrıca devletin yönetim

yapısının merkezi ağırlıklı olması ise yerel yönetimlerin pek benimsenmediğini göstermektedir. Yerel yönetimlerin, söz konusu dönemler de sadece isim olarak var olduğu ve yerel faaliyetlerin aslında şah ailesinin tayin ettiği yerel güçlerle yönetildiği birçok kaynaklarda iddia edilmiştir. 1922-1923 yıllarında Afganistan devletinin idari hukukunun geliştirilmesi ile birlikte yerel yönetimlerin yerel faaliyetler de bulunması söz konusu olmaya başlamıştır. Bağımsızlık öncesinde ve sonrasında devletin yoğun olarak çalışma alanın, bağımsız bir hükümetin ilan edilmesi ve geliştirilmesi nedeniyle yerel yönetimler pek benimsenmeyip merkezi yönetimin geliştirilmesi üzerine durulmuştur (Türkoğlu, 2021, s. 50-76).

1.2. Bağımsızlık Sonrası Yönetimde Reform

Afganistan İslam Cumhuriyetinde gerçek anlamda 1919 yılında Emanullah Han'ın İngilizlerden kendi bağımsızlığını elde etmesiyle birlikte yönetimde ciddi anlamda idari reformlar ve devlet idarelerinde modernleşme politikaları hayata geçirilmeye başlamıştır. Bağımsızlığını elde etme mücadelesinde liderlik yapan Emanullah Han, ülkenin geleneksel yapısından çıkarılıp, ülkenin gelişmesi ve bir modern devlet anlayışının getirilmesi için bir takım idari reformların yapılmasını ihtiyaç duyduğuna inanmaktaydı. Bu nedenle bağımsızlığı kazanır kazanmaz hemen idari reformun ancak eğitim ve ekonomik kalkınma ile mümkün olacağı düşüncesi hâkim kılınmıştır. Bu çerçevede Emanullah Han döneminde gerçekleştirilen idari reform ve modern anlamda uygulanan politikalar aşağıda detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.2.1. Şah Emanullah Dönemi ve Yönetimde Reform Anlayışı (1919-1928)

Afganistan İslam Cumhuriyeti, siyasal tarihinde ilk kez 1919 yılında Şah Emanullah Han'ın önderliğinde bağımsızlığını kazanmıştır. Bu dönemde bağımsız olarak hareket edebilme kabiliyetine kavuşan Afganistan, öncelikle kendi iç siyaseti üzerine durmakla birlikte idari reformun önemli olduğu vurgusunu yapmıştır. Bu nedenle iktidara gelir gelmez özellikle idari reform amacıyla politikalar uygulamaya çalışmıştır. Ayrıca yeni kararname ile birlikte birçok kanun değişikliğine gidilmiştir. Devlet idarelerinde söz konusu düzensizlikleri ve geleneksel olan yönetim anlayışını kaldırmaya yönelik adımlar atılmıştır. İktidarın ilk gününde ülke genelinde yapılan bir konferans konuşmasında ise Afganistan

devletinde tüm idari ve yönetsel olan çalışmaların daha bağımsız ve modern bir çerçevede yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir (Muhammedî, 2019, s. 47).

Afganistan devletini dünya genelinde bağımsız bir ülke olarak ilan eden Emanullah Han, hemen sonra ülkenin dış ilişkilerini sağlamak ve komşu ülkeler ile ekonomik alanda anlaşmalar yapmak üzere birçok ülkede ziyarette bulunmuştur. Bu dönemde dış ülkelerin yardımlarını özellikle ekonomik ve diplomasi alanında almayı düşünen Şah, söz konusu ekonomik yardımlarla yoksunluğa son vermek istemiştir. Ayrıca devlet idarelerindeki adaletsizliği ve kanunsuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla iç siyaseti dizayn etmeye çalışmıştır. Reform amaçlı uygulanan politikalar özellikle merkezi yönetim bazlı olarak yapılmış ve merkezi yönetimin hem güçlendirilmesi hem de modernleştirilmesi fikrine varılmışken yerel yönetimler ise bir nevi devre dışı bırakılmıştır (Muhammedî, 2019, s. 49).

Yerel yönetimler yasaca belli yetkilere sahip kılınmış olmasına rağmen merkezi yönetime bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Ayrıca yerel yönetimler aslında aşiret reisleri tarafından idare edilmekteydi. Merkezi hükümetin bu dönemde yerel yönetimler üzerinde pek etkisi bulunmamakta iken yerel yönetimler büyük toprak sahipleri ve aşiret birliklerinden oluşan yerel güçlerce yürütülmekteydi. Bu durumu değiştirmenin ancak yeni kanunlar ile mümkün olabileceğini düşünen Emanullah Han, özellikle yerel alanların daha fazla yetkilendirilmesi gerekçesiyle yeni kanunları yürürlüğe koymuştur. Ayrıca idari reform politikalarının uygulanması amacıyla 1923 yılında Afganistan devletinin ilk Anayasası yürürlüğe girmiştir (Mehdi, 2011, s. 46).

Bu dönemde Şah Emanullah, eğitim, ticaret ve tarımsal üretim koşullarına ağırlık vermiştir. Eğitimi güçlendirmek amacıyla yeni okullar açılarak okul sayıları artırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ne eğitim almak üzere öğrenci gönderilmiştir. Tarımsal alanların makineleştirilmesi amacıyla Avrupa ülkelerinden tarım makineleri satın alınarak üretimde artış hedeflenmiştir (Yeğin, 2015, s. 58). Ülke genelinde özellikle modernleşmenin yaygınlaştırılması amacıyla giyim tarzları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Ancak Afganistan toplumunun büyük bir kısmının yoksul ve geleneksel zihniyetlere sahip olması ise uygulanmaya çalışılan modernleşme fikrinin pek başarılı olmadığını göstermektedir. Emanullah Han'ın reform ve modernleşme yanlısı olması, buna karşılık halkın geleneksel değerlere

önem vermeleri, hükümet ile halk arasında önemli sürtüşmelere neden olmuştur (Kamgar, 2010, s. 246).

Emanullah Han'ın kendi kabine üyelerinin sözlerine kulak vermemesi, ülke halkının son derece hassas olduğu konuları dikkate almaması ve halkın kabul etmeyeceği reformları uygulamaya koyması iktidarının devrilmesi için en büyük sebeplerden biridir (Kamgar, 2010, s. 249). 1919-1928 yılları, Afganistan için modernleşme, yönetimde dönüşüm ve kalkınma dönemi olarak tarihe geçmiştir. Dönemin önderi olan Emanullah Han, her ne kadar modernleşme yanlısı olarak biliniyor olsa da bazı konularda pek kabul edilemeyen işleri de yapmaya çalışmıştır. Eskiden Türkistan olarak bilinen bölgeye kendi ailesine mensup insanları yerleştirmeye çalışması, Türkistan halkının isyan etmelerine yol açmıştır (Atay, 2010, s. 252-256).

1.2.2. Kargaşa Döneminde Afganistan (1928-1933)

1928 yılında Emanullah Han'ın ülkeden ayrılması ile birlikte İngilizlerin desteği ile iktidara gelen Habibullah Kalakani halka karşı şiddet kullanarak hâkimiyetini kabul ettirmeye çalışmış ve dokuz aylık iktidarı süresince Afganistan, istikrarsızlık ve terör alanına dönüşmüştür. Daha önce uygulanan reform politikaları ve devlet idarelerindeki sistem tamamen yok edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca halkın mal güvenliğine saldırılar olmuş, devlet idareleri tahrip edilerek halkın evleri taranmış ve mal varlıklarına el konulmuştur. Kalakani, iktidarı ele geçirdiği ilk gün daha önceki hâkimler ve Emirleri suçlayarak yapılan düzen ve reformları mantıksız bir hareketten ibaret olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yeni bir dönemin başlayacağını ve bu dönemde devlet bütçesinin, okul, eğitim ve kalkınma için harcanmayacağını dile getirmiştir. Böylece halk, cehalet ve eğitimsizliğe sürüklenmiştir. Bilim insanları katledilerek zindanlara atılmıştır. Okullara gitmek yasaklanmış ve yürürlükte olan reform amaçlı kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır (Farhang, 2001, s. 570).

Bu dönemde kültürel değerler ve devlet anlayışı ortadan kaldırılmıştır. Kültürel değerler erozyona uğramıştır. Özellikle bilim insanları dinsizlikle suçlanarak öldürülmeye ve idam edilmeye mahkûm edilmiştir. Bilimsel yayınevleri ve Kütüphaneler ateşe verilmiştir. Yerel güçler, aşiret birlikleri susturulmuştur.

“Afganistan Çağdaş Tarihi” adlı eserin yazarı olan Atayı bu dönemi, yağma, hırsızlık, zulüm ve adaletsizliğin hâkim olduğu bir dönem olarak ifade etmiştir. Emanullah Han’ı iktidardan düşürmek ve Afganistan’ı kargaşa ortamına sokarak kendi projesini gerçekleştiren İngilizler, Kalakani vasıtasıyla halkı kargaşa ve çatışma ortamına doğru sürüklemiştir. 1929 yılında hırsız ve köle lakabıyla tanınan Kalakani, Emanullah Han’ın döneminde uygulanan tüm reform amaçlı politikalar ve yerel kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır (Kamgar, 2010, s. 274).

Ülke genelinde düzensizlik hâkim olunca halkın huzuru ekonomik durum ve Sosyo-kültürel değerler yok edilmeye çalışılmıştır. Dış diploması çökünce birçok ülkenin elçilikleri kapatılmıştır. Ekonomik ve tarımsal faaliyetler durdurulmuştur. Bu duruma müdahale ederek Afganistan’ı kurtarmak isteyen Nadir Han, ülkenin doğu tarafından Kabil kentine doğru hareket edince Habibullah Kalakani sahneden uzaklaşmaya çalışmıştır. Kabil kentinin kontrolünü ele geçiren Nadir Han’ın, iktidara gelmesi ise halkı sevindirmiştir. Nadir Han 1929 yılın sonuna doğru Kabil kentini ele geçirerek, Habibullah Kalakani’yi idam edince Büyükler Meclisi tarafından ülkenin yeni Emiri olarak seçilmiştir. Nadir Şah, Emanullah Han, döneminde yarı kalan reform politikalarının yeniden uygulanmasına karar vermiştir. Nadir Şah, iktidarı boyunca din âlimleri ve geleneksel değerlere önem veren insanlar ve aşiret liderleri ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Farhang, 2015, s. 598).

1.2.3. Zahir Şah Dönemi (1933-1973)

1933 yılında Nadir Şah’ın ölümünden hemen sonra yönetimin başına Zahir Şah getirilmiştir. Genç ve tecrübesiz olan Zahir Şah’ın iktidara getirilmesi birtakım tepkilere de neden olmuştur. Ancak sorumluluklarının büyük olması nedeniyle siyaset ve devlet yönetiminde tecrübeli olan amcası Haşim Han dönemin başbakanı olarak göreve getirilmiştir. Haşim Han, kabinesini ilan etmiş ve ülke sorunlarının çözümü için gerekli çalışmaları başlatmıştır. Genç yaşta olan Zahir Şah’ın yönetimin başı olarak seçilmesi ise aslında daha önceki dönemlerde yürürlüğe giren Anayasadan kaynaklanıyordu (Farhang, 2015, s. 596).

Haşim Han, öncelikle hükümetin kabinesini ilan etmiş, Büyükler Meclisi toplantısında yapılması gereken politika ve tedbirlerini kararlaştırıp millet

temsilcilerine sunmuştur. Kabinenin ilk toplantısında ülkenin çok hassas bir durumda olması nedeniyle tüm bakanlıkların bir an önce çalışmalara başlaması gerektiğine değinmiştir. Ayrıca yapılan bütün işlem ve faaliyetlerden Başbakanlığa rapor verilmesi zorunluluğu getirilmiştir (Öner, 2020, s. 1340). Diğer yandan yerel yönetimi merkezi yönetimin himayesi altında olup güçlendirilmesi gerektiğinden bahsederken, aşiret birliklerinden oluşan sorunların çözümlenmesi için yardımcı olmasını istemişken yerel yönetimle ilgili konularda ise uzman kişilerin üst makamlara getirilmesi sağlanmıştır (Atay, 2010, s. 314).

Yönetimde önemli bir aktör olarak nitelendirilmiş olan Haşim Han, ülke genelinde düzeni tesis etmek ve demokratik bir yönetim anlayışını hâkim kılma çabalarında bulunmuştur. Ancak 1939-1945 yıllarında dünyayı etkileyen İkinci Dünya Savaşı'nda Afganistan, her ne kadar tarafsızlığını ilan etmiş olsa da birçok konulardan dolayı olumsuz yönde etkilenmiştir. İkinci Dünya savaşı sonrası dünya konjonktürünün değişmesi ve modern devlet anlayışındaki gelişmelerle birlikte Haşim Han, yeni gelişmelere ayak uyduramaması ve açık dinamik bir yönetimin ülkeyi yönetmesi gerektiğini düşünerek istifa etmiştir. Ayrıca Haşim Han döneminde dünya siyaseti karmaşık bir hal almışken kendi içinde söz konusu istikrarsızlıkla uğraşan Afganistan devleti yeni bir düzenin getirilmesi, demokrasi anlayışının gerçekleştirilmesi çerçevesinde yeni politikalar üretmeye çalışmıştır. ABD ve Almanya'nın yardım taahhütleri çerçevesinde özellikle Sosyo-kültürel, ekonomik ve mali nitelikli yardımlar yapılmıştır (Kamgar, 2010, s. 322).

Haşim Han, demokratik ideolojisini ülke genelinde uygulamaya çalışmış ancak geleneksel düşüncelerin ağırlıklı olarak toplumu etkilemiş olması demokratikleşmeyi engellemiştir. Ayrıca eğitim, ekonomi ve yayın özgürlüğünün ülke genelinde iyi bir seviyede olması için çabalayan Haşim Han, 1934-1939 yıllarında Millet Bankası ve Bank Afganistan'ın kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca eğitimin modernleşmesi için yeni politikalar üretmeye çalışmıştır. Üretilen politikalardan, eğitim seviyesini yükseltmek, ülke genelinde ekonomiyi güçlendirmek ve demokratik düşünceleri hâkim kılmak amacı güdülmüştür. Ancak planladığı politikaları uygulayamadan bulunduğu görevde uygun olmadığını düşünerek 1946 yılında istifa etmiştir (Farhang, 2015, s. 627).

Hükümet kabinesinin ilan edilmesi amacıyla yeni başbakan olarak “Mahmut Han” seçilmiştir. Mahmut Han, daha önce siyasi nedenlerden dolayı zindanlara atılan birçok bilim insanlarının cezaevlerinden çıkarılması ve birçoğunun yeniden devletin üst makamlarına atanmaları için ilk karnamesini yayınlamıştır. Demokrasi yanlısı olan Şah Mahmut kendi demokrasi anlayışını hayata geçirmek amacıyla belediyeleri devreye sokmuştur. Belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından özgürce seçilebilmelerine dair yeni kanunlar yürürlüğe girmiştir. Ayrıca birçok ilde yeni belediye başkanları doğrudan halk tarafından seçilmiştir. Eğitim ve ekonomi alanında reform politikaları üretilmiş ve birçok dış ülke yardımı olmuştur. Ancak yapılan tüm çabalar özellikle merkezi hükümetin güçlendirilmesi yönünde olmuş ve yerel idareler üzerine herhangi bir reform politikası üretilmemiştir (Atay, 2010, s. 656).

1949 yılında Mahmut Han, önderliğinde ilk belediyeçilik deneyimi getirilerek ilk belediye seçimi yapılmıştır. Mahmut Han kabinesini ilan ettikten hemen sonra devlet idarelerinde yapılması gereken idari işlemlerin daha hızlı ve etkin olabilmesi için bakanlıklar arasında iş birliğini güçlendirmiş ve bakanlık kurumlarının kendi içinde iş birliğiyle çalışmalarının daha yararlı olacağı ifadesinde bulunmuştur. Bu nedenle her grubun başında başbakanlığa yakın kişiler atanmıştır. İş birliğinden amaç bakanları kendine bağlı tutulmak, yakın temas sağlamak ve grup başı vasıtasıyla doğrudan hesap sormanın kolaylaştırılmasıdır. Mahmut Han, iyi niyet ve demokrasi göstergesi olarak zindanlarda bulunan bilim insanlarının özgürleştirilmesi ve önemli makamlara getirilmesine ilişkin çalışmalarını sürdürmüştür (Nawabi, 2015, s. 5).

Demokrasi yanlısı olan Mahmut Han, başbakanlığı boyunca demokratikleşme amacıyla başarılı olamadığı için istifa etmek zorunda kalmıştır. Yeni başbakan olarak göreve atanan Serdar Davut Han, hükümetin kabinesini ilan ettikten hemen sonra özellikle dış siyaset üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak ABD ve Pakistan ile birçok konuda anlaşma sağlayamadığı için dış ilişkileri sarsıntıya uğramıştır. Dış siyaseti sağlamada başarılı olamayan Davut Han, ülke içinde söz konusu iç çatışmaların durdurulması için çalışmaya başlamıştır. Ancak iç çatışmaları durduramamış olup halkın isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. Halkın isyan etmesi ve dış ilişkilerinin daha fazla bozulmuş olduğu bu dönemde Davut

Han, şu iki konunun acilen yapılması gerektiğine değinmiştir. İlk olarak güçlü bir siyasi partinin kurulması ve devlet iktidarının bu siyasi partilerde bırakılması, ikinci olarak şah ailesinin tamamen hükümet dışında tutulması gerektiğini savunmuştur (sidiqi, 2007, s. 142).

1963 yılında Davut Han'ın başbakanlıktan istifa etmesi sonucunda, Dr. Yusuf yeni kabinenin kurulması için görevlendirilmiştir. Dr. Yusuf, yeni kabinesini ilan ettikten hemen sonra özellikle buzulmuş olan dış ilişkiler üzerinde durmuştur. Pakistan ile Afganistan arasında ticaret yollarının açılması üzerine antlaşma sağlanmıştır. Ayrıca ülkenin yeni bir anayasaya ihtiyaç duyduğunu düşünmüş olup yeni bir Anayasanın tasarlanması için harekete geçmiştir. Söz konusu Anayasa hükümetin isteği üzerine demokratik bir anayasa olarak yazılmıştır. Ancak bu anayasanın demokratik bir anlayışı temsil ediyor olması ise geleneksel değerlere mensup toplum için durumu daha da zorlaştırmıştır. (Kamgar, 2015, s. 349).

Dr. Yusuf başkanlığında yürürlüğe giren Anayasada özellikle belediyeler ve millet temsilcilerinin seçilmesi için gerekli mekanizmaların geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu yasa ile “Yirmi Yedi” yeni il teşkil edilmiştir. Kurulan yeni il teşkilatlarına yurtdışında eğitim görmüş genç insanlar atanmıştır. Ancak iç müdahalelerin sonucunda Dr. Yusuf'un istifa etmesiyle beraber planlanan tüm işler yarıda kalmıştır. İstifa sonrası “Maywandiwal” yeni başbakan olarak seçilmiştir. Yeni dönemin başlaması ile birlikte daha önce planlanmış ancak yarıda kalmış olan demokratikleşme üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Belediyecilik ve seçim kanunları, milletvekilleri kanunu ve siyasi partiler kanunu yürürlüğe girmiştir (Atay, 2010, s. 353).

1.2.4. Davut Han Döneminde Cumhuriyetin İlanı ve Sonrası (1973-1978)

17 Temmuz 1973 yılında Krallıkla yönetilen Afganistan devleti Davut Han'ın yaptığı bir darbe ile birlikte yeni yönetim ilan edilmiştir. Bu nedenle daha önce Emirlik yönetimi ile devam eden iktidar son bulmuş ve yürürlükte olan tüm yasal süreçler kaldırılmıştır. Darbe sonucunda ele geçirilen devlet adamları ve Zahir şah'ın ailesine mensup herkes yakalanıp zindanlara atılmıştır. Sabaha karşı radyo sesi ile haberdar olan halk, yeni yönetimi Davut Han önderliğinde kabul etmek zorunda kalmışlardır. Cumhuriyet çatısı altında herkesi toplayıp daha adil bir devlet

olma anlayışını amaçlayan Davut Han, Zahir Şah'ın istifa etmesiyle birlikte Demokratik olarak yönetileceği üzeri yeni bir devletin kurulacağını ilan etmiştir (Husaini, 2014, s. 378).

Davut Han, görevin ilk gününde hükümetin kabinesini kurmaya çalışırken özellikle darbe gününde yanında olan yoldaşlarının kabineye girmesi üzerinde durmuştur. Ancak bu yol arkadaşlarının kabine üyesi sıfatıyla üst makamdaki görevlere getirilmesi ise ilerleyen dönemlerde iktidarın yıkılmasına sebebiyet vermiştir. Çünkü birçoğunun modern devlet anlayışından haberdar olmayışı ve sadece verilen görevi sorgusuzca yapmaya çalışan insanlardan oluşması devlet yönetiminde zaafa yol açmıştır. Davut Han, personel atamalarını, liyakate göre değil sadece darbe sürecinde yanında olup yardım eden arkadaşlarından seçilmesini uygun görmüştür (Khalid, 2020, s. 152). Milletin lideri olarak teşvik edilen Davut Han, ülkenin gelişebilmesi için ekonomik kalkınma, idari reform ve tarımsal alanların makineleştirilmesi üzerinde durmuştur. Özellikle ülke genelinde adaletin hâkim olması, tüm halk arasında eşit davranılmasını ve hiçbir kimsenin ırk, dil ve din ayrımı yapmaksızın aynı haklara sahip olması gerektiğini savunmuştur (Tamana, 2020, s. 380).

Davut Han iktidara geldiğinde Anayasanın değiştirilmesini ve kendisinin ülkenin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi için Loya Jirge'nin toplanmasını sağlamış ve "Altı" yıllığına ülkenin Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu çerçevede Davut Han ekonominin geliştirilmesi ve dış ilişkilerin sağlanması amacıyla 1977 yılında ilk ziyaretini Rusya ile yapmış ve birçok konu üzerinde anlaşma sağlanmıştır Afganistan üzerinde söz sahibi olmak isteyen Rusya, Davut Han'ın karşı çıkmasıyla karşı karşıya kalınca sağlanan tüm anlaşmalar bozulmuş ve Davut Han rejiminin ortadan kalkması için müdahalede bulunmuştur. 1978 yılında Babrak Karmal Rus devletinin himayesi altında darbe sonucu Cumhuriyetin yıkılmasına neden olup iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Cumhuriyet dönemine son verilmiştir (Atacan, 2018, s. 33-50).

Cumhuriyeti ilan ederek iktidara gelen Davut Han, kendi dönemi boyunca tüm bankaları millet bankası olarak ilan etmiş, Devlet Sarayı Cumhuriyet sarayı olarak adlandırılmış, tüm para biriminin değiştirilmesi için yeni kanun yürürlüğe girmiş ve idari reform politikaları uygulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca eski devirle

hesaplaşma amacıyla darbeye karşı direnmiş olan birçok devlet görevlileri ve bilim insanları yakalanıp hapisanelere atılmıştır. Devlet hazinesinin boş olduğu bu dönemde ekonomik hayat çökme durumuna gelmiştir. Faaliyette olan tüm fabrikalar basılmış ve yüksek vergiler koyulmuştur (Hamid, 1995, s. 105). Yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte Cumhurbaşkanı'nın Altı yıllığına seçilmesi, Afganistan devletinin Cumhuriyet ve demokratik bir ülke olarak yönetilmesi karara bağlanmıştır (Harun, 1995, s. 125).

Söz konusu dönemde bilim insanlarından oluşan bir seçim kurulu kurulmuş ve Davut Han liderliğinde yeni bir siyasi partinin kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Seçim kurulu kararıyla yeni bir siyasi parti "Allah, Vatan ve Lider" olarak kurulmuştur. 1977 yılında dış ilişkilerin sağlanması amacıyla ilk olarak İran'a ziyarette bulunan Davut Han, özellikle ekonomik alanda anlaşma sağlamıştır. İkinci komşu ülke olan Rus devleti ile herhangi bir anlaşma sağlanamamış olup ilişkiler daha da bozulmuştur. Ayrıca Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan ile dış ilişkiler üzerine birçok anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak ekonomik gelişmenin sağlanması, ülke içinde güvenliğin artırılması ve Sosyo-kültürel hayatın geliştirilmesi pek mümkün olmamıştır (Hamid, 1995, s. 129).

1978 yılında Nur Muhammet Taraki ve Hafizullah Emin önderliğinde darbe sonucu Cumhuriyet dönemine son verilmiş, Sovyetler Birliği'nin himayesiyle ele geçirilen iktidarın yeni kabinesinin kurulması için Taraki görevlendirilmiştir. Özellikle iç siyaset ve siyasi partiler üzerine çalışmalar yapılmış ve "işçi partisi" kurulmuştur. Ayrıca ülke genelinde hâkimiyetini koruyan Rus devleti, yerel güçleri ve aşiret birliklerini ortadan kaldırma politikası izlemiştir. Bu dönemde hâkimiyet tamamen Rus devletinin elinde olup Afganistan devlet başkanı olan Tearaki'nin Rusların politikalarına göre hareket etmesi ülkenin istikrarsızlaşmasına neden olmuştur (Farhang, 2001, s. 930).

1.2.5. Sovyetler Birliği Dönemi ve Afganistan'ın İşgal Edilmesi

1979 yılının aralık ayında ilk olarak hava yollarından saldırı altında kalan Afganistan ağır silahlar kullanılarak ilk Cumhurbaşkanlığı sarayının bombalanmasıyla birlikte resmen işgal altına alınmıştır. Ayrıca devlet başkanın öldürülmesi sonrası millet radyosu ve TV merkezleri ele geçirilmiş ve radyo

aracılığıyla ülkenin artık Sovyetler Birliği yönetimi altına alındığı ilan edilmiştir. Sovyetlerin himayesi ile yönetimin başına gelen Babrak Karmal yeni kabinesini ilan eder etmez Sovyetlerin denetimi altında devleti yönetmeye çalışmıştır. Ancak Sovyetler Birliği yönetimine karşı cihat ilan edilmiştir (Farhang, 2001, s. 940).

ABD ve İngiliz devleti Sovyetlerin işgaline karşı tepki göstermiş ve Sovyetler Birliği'nin bir an önce Afganistan'dan çekilmesi için uyarıda bulunmuştur. Ancak Sovyetlerin bu ülkede kalıp işgale devam etmesi için kararlı olduğunu fark eden halk ve yerel güçler cihat ilan edince iç savaş başlamıştır. Ordunun savaşa katılması ve iç savaş ile birlikte ülke yeni bir kaosa sürüklenmiştir. Sovyetler Birliği'ni kendine büyük bir rakip olarak gören ABD Sovyetleri yenmek için cihat adı altında savaşmak isteyen grubu desteklemiş ve Sovyetlerin Afganistan'ı terk etmesini sağlamıştır (Atay, 2010, s. 430).

Sovyetler Birliği himayesi ile yönetimin başına gelen Dr. Necibullah, 1987 yılında eskiden beri bir devlet geleneği halinde olan Loya Jirge Meclisini toplamış ve yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesi için oylamaya sunmuştur. Toplantı sonrasında yeni kabinesini ilan eden Dr. Necibullah, ülkenin Afganistan İslam Cumhuriyeti olarak adlandırılması ve İslam dininin temsil edilmesi, demokratik yönetim ve devletin parlamenter sistemi ile yönetilmesini savunmuştur (Koçer, 2019, s. 375). Yeniden oluşturulan parlamento bu dönemde Dr. Necibullah'ın Cumhurbaşkanı olarak yönetimin başına gelmesini sağlamıştır. Sovyetlerin işgali altında yönetilen Afganistan, bu dönem da tam bir savaş meydanı haline getirilmiştir. ABD'nin Sovyetler Birliğini yenmek için Mücahitler Birliğini desteklemiş olması Afganistan'ı bir savaş meydanı haline getirmiştir (Adili, 2015, s. 445).

1.2.6. Mücahitler Dönemi ve İç Savaş

1989 yılında ABD tarafından silah yönünden ve mali olarak desteklenen ve Sovyetlere karşı savaş ilan eden Gülbeddin Hikmetyâr, cihat adı altında resmen iç savaşın başlamasına yol açmıştır. Mücahitler adı altında teşkil edilen bu örgütün büyük bir kısmını din adamları ve geleneksel düşüncelere mensup insanlar oluşturmaktaydı. Mücahitlerin sahneye gelmeleriyle birlikte iç savaş resmen başlamış olup işgal altında olan bu ülke özellikle Pakistan ve İran'da yaşamakta

olan eski devlet adamları ve siyasi parti liderleri birleşip kendilerince siyasi partiler kurarak mücadele etmeye başlamışlardır. İran’da mülteci olarak yaşamakta olan birçok aşiret büyüklerinden oluşan gruplar da kendilerince siyasi partiler kurarak Afganistan’ın kurtarılması için savaş ilan etmişlerdir (Akbari, 2017, s. 182).

Bu dönemde Mücahitlerin harekete geçtiğini işiten Dr. Necibullah, müzakere için hazır olduğunu duyurmuş ancak kimse dikkate almamıştır. Mücahitler 1992 yılında ilk olarak kabil kentini ele geçirmiştir. Sovyetler Birliği’ne karşı savaşan Mücahitler özellikle dış ülkelerin teşvik ve yardım etmeleriyle gün geçtikçe büyüyerek ülkeyi bu işgalden kurtarmak için kararlı bir şekilde savaşmaya devam etmiştir (Erman, 2018, s. 315). Mücahitlerin hâkim olduğu bu dönemde yine ezilen halk olmuştur. Mücahitler, halkın malvarlığına haksız ve hukuksuz bir şekilde el koymaya başlamıştır. Devlet idarelerinde rüşvet ve kargaşa artmıştır. Mücahitlerin sahneye gelmesiyle birlikte ülkenin durumu daha da kötüleşmiştir (Khalid, 2020, s. 185).

İktidarın Sovyetler Birliğinden Mücahitlere geçmesi, ABD’nin Afganistan üzerine söz sahibi olması için ortam hazırlamışken, diğer yandan Pakistan, bu ülke üzerine hâkimiyetini korumaya ve söz sahibi olmaya çalışmıştır. Bu süreçte Pakistan’da bulunan bir grup (Cihadılar) kendilerince yönetim üzerine söz sahibi olabilmek için Pakistan’ın desteğine başvurmuş ve daha sonra kendilerince yapılan seçim sonucunda ve Pakistan’ın desteği ile ülkeyi yönetmesi için iki aylığına Sebgatullah Mücaddadi getirilmiştir (Akbari, 2017, s. 468).

Yönetimin başına geçen Sebgatullah Mücaddadi, hemen kabinesinin ilan edilmesi için çalışmalara başlamıştır. Mücahitler yaklaşık dört yıllık iktidarları boyunca Afganistan’ın birçok illerini kendi hâkimiyetleri altına almış ancak yönetim üzerine anlaşılmayınca kendi aralarında iktidar kavgası çıkmıştır. General Dostum (ki Afganistan’ın kuzeyinde hâkimiyetini korumaktaydı) kendi gücünü koruyabilmek için savaşmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Diğer taraftan Tacik halkının lideri olan Ahmet Şah Mesut ve Peştun halkının lideri olan Gülbeddin Hikmetyâr kendi hâkimiyetlerini koruyabilmek ve yönetimde söz sahibi olabilmek amacıyla kendi aralarında savaşınca durum daha da zorlaşmıştır (Husaini, 2014, s. 250).

Pakistan da imzalanan, sözde Afganistan'ın siyasi haritasını belirleyen bir anlaşma sonucunda geçici olarak iki aylığına seçilen Sebgatullah Mücaddadi, ülkeye döner dönmez kabinesini ilan etmiş ve yönetim anlayışını daha çok din değerlerine göre yürütüleceğini belirtmiş olup daha önce suçlanmış olan herkesin affedilmesi gerektiğini duyurmuştur. Ancak ülkenin kuzeyinde harekete geçen General Dostum, Güney ve Batı tarafından harekete geçen Gülbeddin Hikmetyar ve Taciklerin lideri olan Ahmet Şah Mesut söz konusu hükümeti tanımayacağını belirterek savaş ilan etmiştir (Husaini, 2014, s. 260).

Ülkenin iç durumu karma karışık bir hal almışken dış devletlerden özellikle Pakistan, ABD ve Suudi Arabistan bu durumdan rahatsız olduğunu belirtmiş ve Afganistan'ın siyaseti üzerine hâkimiyetini korumak için müdahalede bulunmuşlardır. Dolayısıyla iki aylık sürenin bitimiyle beraber Mücaddadi yönetimden düşmüş ve yerine ise iki yıllığına Rabbani seçilmiştir (Kamgar, 2010, s. 510). İki yıllığına seçilen Rabbani kabinesini ilan etmiş ve milletin huzurunda ise yeni yönetimin daha demokratik olacağını ve ülkenin gelişebilmesi için el birliğiyle çalışılması gerektiğine değinmiştir. Ancak Rabbaninin yönetimi kısa sürmüş ve söz konusu anlaşmazlıklar, Taliban Örgütü'nün ortaya çıkışına sebep olmuştur (Khalid, 2020, s. 230).

1.2.7. Taliban Dönemi

Talip, kelime anlamıyla talep etmek, istemek, bir şeyi öğrenmek, anlayabilmek, araştırmak anlamına gelir. Bu nedenle Taliban veya Talibanlar daha çok din dersleri öğrenmek ve mezuniyet sonrası camilerde imamlık yapmak, din adamı olarak dini savunmak amacıyla var olurlar. Cami imamları olarak atanırlar ve halkın namazını kıldırmakla sorumlu olup küçük çocukların din hakkında bilgi almalarını sağlarlar. Ancak günümüz Afganistan devleti üzerine bir nevi hâkimiyetini kurmuş olan Taliban, din adamları ilim talep edenler veya din değerlerinin savunusu olarak görmek pek doğru olmayacaktır. Dolayısıyla Taliban, aslında daha çok Müslüman ülkelerinde eğitim gören ve din yolunda vakit harcayan kişilerden oluşur. Taliban kendilerini din dersi gören, din hakkında araştırma yapan, yeni bilgileri halka sunan ve halkı din yoluna davet eden bir nevi din hizmetçileri olarak tanıtmaktadır. Ancak gerçekte söylenen hiçbir özelliği taşımamaktadır. Dolayısıyla Talip, küçük ve orta yaşta cami imamları yanında din dersleri gören

öğrencilerden oluştuğu için bir örgüt olarak görmek yerinde olacaktır (Farhang, 2015, s. 510).

Taliban Örgütü, adaletsizliğe ve yağmaya karşı savaşmak ve halkı bu durumdan kurtarmak için ortaya çıktıklarını iddia etmiştir. Bunlar ilk defa Kandahar velayetinden faaliyete başlamışlardır. Adaletsizliği ortadan kaldırmak, yağma ve hırsızlık olaylarının önünü alabilmek için yakaladıkları suçluları öldürmeleri halk içinde meşhur olmalarına neden olmuştur. Taliban örgütü aslında iktidar peşinde olmadıklarını iddia eder ancak söz konusu adaletsizliği ve hırsızlık olaylarının önünü alabilmek için ellerine silah alıp savaş meydanında cihat ilan etmeleri ise bu iddialarını reddeder. Talibanlar ilk başta Afganistan'ın güneyinde bulunan Kandahar ilinde Molla Ömer önderliğinde kendilerince Allah yolunda cihat edeceklerini savunarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde birkaç bölge yönetimini kendi ellerine almalarıyla birlikte hükümetlerini kuracakları iddiasında bulunmuşlardır (Khurram, 2019, s. 526).

Taliban Örgütü'nün ortaya çıktığı dönemlerde yani 1994 yıllarında Afganistan hükümeti Rabbani yönetimindeydi ve ülkede tam olarak bir kargaşa hâkimdi. Bu durumu fırsat belirleyen Taliban örgütü ilk başlarda halkın Talabani'yi teşvik etmesi ve gereken desteği vermesi Taliban'ın başarısı için en büyük sebep olmuştur. Molla Ömer önderliğinde küçük bir grupla savaş sahnesine çıkmış olan bu örgüt halkın teşvik ve desteğini alarak sayılarını kısa sürede artırmıştır. Taliban örgütü ele geçirdikleri illerde yaşam şartlarına uygun yeni kanunlar uygulamaya çalışmışlardır. Bu süreçte özellikle kadınların dışarıya çıkmalarını yasaklamışlar. Kapalı olmayan kadınları halkın önünde idam etmişlerdir (Atay, 2015, s. 520). Bu dönemde Taliban örgütü artık başkentin ele geçirilmesi gerektiğini düşünmüş olup Kabil kentine doğru hareket ederek Rabbani hükûmetine son verilmiştir (Çiftçi, 2010, s. 79).

Afganistan'ın başkentini işgal ederek iktidarı ele geçiren Taliban örgütü, kendi hükümetlerini ilan etmiş ve ilk olarak Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliği Taliban hükümetini tanımıştır. Pakistan devleti birçok konuda gizli bir şekilde Talibani destekleyerek Afganistan üzerinde dolaylı yoldan hâkimiyetini kurmaya çalışmıştır. İktidarın ilk gününde ülkenin ismi “Emareti İslami Afganistan” olarak değiştirilmiş ve yönetimin başına ise Amiral Müminin adı

altında Molla Ömer seçilmiştir. Kabine, yönetim ve stratejik planlarını, İslam anlayışı çerçevesinde olacağını savunan Taliban Örgütü, Hükümet idarelerinin İslam değerleri çerçevesinde yönetileceğini ifade etmişlerdir. Halkın camilerde namaz kılmalarının zorunlu olduğunu ve gitmeyenler varsa ağır bir şekilde cezalandırılmaları ve bu hususun denetlenmesi amacıyla Mahalli Birlik Teşkilatları kurulmuştur. Taliban Örgütü'nün yönetim başkanı olarak Amiral Müminin Molla Ömer ve liderleri olarak Osame Bin ladin seçilmiştir. Osame bin Ladin aslında Arabistan uyruklu Arap kökenli zengin bir aileye mensup olan biriydi (Khalid, 2020, s. 209).

11 Eylül saldırısı sonucunda uluslararası bir suçlu olarak ilan edilen Osame bin Ladin, ABD'nin talebi üzerine yargılanması gerekçesiyle talep edilmiştir. Ancak Taliban örgütü, bu talebi reddederek olumsuz cevap verince durum daha da karışmıştır. ABD yaptırımları altında kalan Taliban yönetimi, özellikle Pakistan ve görünmez yüzü olan İngiliz ve Arabistan devletlerinin himayesi altında varlığını devam ettirmiştir. Taliban örgütünün güçlenmesine ve savaş meydanında zafer kazanmasına yardımcı olan halk daha sonra yapılan şeriat politikaları altında ezilmeye maruz kalmışlardır. Taliban Örgütü, ilk kez ortaya çıktıklarında halkın kurtarıcısı olarak gözükiyordu. Halkın iyi niyetini kullanıp nüfuzunu artıran bu örgüt, devleti tamamen ele geçirince gerçek yüzleri ortaya çıkmıştır (Pahlawan, 2015, s. 220).

Her defasında din ideolojisini savunan Taliban örgütü, ülke genelinde hırsızlık, adaletsizlik, İslamsızlık ve yağma olaylarının çok üst derecede çıktığını iddia ederek halkın desteğini almayı başarmıştır. 1994 yılında küçük bir grup halinde ortaya çıkan bu örgüt 1996'da ülke yönetimini ele geçirerek, 2001'e kadar Afganistan'ı yönetmiştir. Taliban, 1996-2001 arasında ülke genelinde olan birçok tarihi yeri, eski padişahlık saraylarını ve sanatsal değerleri yok etmeye çalışmıştır. Kızların okula gitmeleri yasaklanmıştır. İlk başlarda halkın kucak açmasıyla teşvik edilerek ilerlemiş olan Taliban örgütü ilerleyen dönemler de halk için bir kâbusa dönüşmüştür (Shefayi, 2016, s. 47).

1.2.8. ABD Müdahalesi ve Bonn Konferansı

11 Eylül 2001 yılında ABD'nin merkezinde bulunan Dünya Ticaret rgt binasına yapılan saldırı neticesinde yüzlerce ABD vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bu durumu araştıran ABD, saldırının arkasında Osame Bin Ladin'in olduğunu iddia etmiştir. Bu dönemde Afganistan'ın Güney bölgesinde Taliban'ın himayesi altında yaşamakta olan Osame Bine Ladin, saldırı ile hiçbir alakasının olmadığını belirtse de ABD'nin düşmanı olarak ilan edilmiştir. Ayrıca Osame Bin Ladin'in, Afganistan'da olduğunu ğrenen ABD, Osame Bin Ladin'in ABD'ye teslim edilmesini istemiştir. Ancak Taliban Osame Bin Ladin'in, saygılı bir dn adamı olduğunu savunarak ABD'ye teslim etmeyeceğini ilan etmiştir (Khalid, 2020, s. 227).

ABD Taliban'a karşı savaş ilan etmesiyle birlikte özellikle mahalli gçlerle temas sağlanmışır. Afganistan'ın Kuzey bölgesinde belli bir güce sahip olan General Dostumla temas sağlanmış ve Taliban'ın Afganistan'dan yok edilmesi işin ne gerekiyorsa yapılması gerektiğini bildirmiştir. ABD kendine yapılan hain saldırının intikamını alabilmek ve Osame Bin Ladin'i ele geçirmek işin yerel güçleri mali ve lojistik anlamda destekleyerek savaş uşaklarıyla her taraftan Afganistan'a yönelik saldırmaya başlamışır (Bingöl, 2014, s. 175).

2001 yılının sonlarına doğru Taliban yönetiminin ABD'nin müdahalesi sonucunda devrilmesi ile bu sefer de ülkenin bir anlam da ABD'nin etkisi altına girdiği söylenmektedir. ABD'nin müdahalesinden sonra ülkenin kendi içinde olan yerel güçlerin ve siyasi liderlerin kendi aralarında ortak yeni bir düzenin getirilmesi ve bir hükümetin kurulması gerektiği dşnlmştır. Bu durumda ABD ve NATO önderliğinde artık Afganistan'ın siyasi haritası çizilmeye ve yeni bir nizamın hâkim olması işin harekete geşilmiştir (Yiğittrk, 2021, s. 21). Alman devletinin önderliğinde Bonn Konferansı sonrası Afganistan'ın yeni siyasi sistemi ve siyasi haritası üzerine müzakereler yapılmışır. Bu konferans sonucu Afganistan'da yeni bir hükümetin hâkim olması gerektiği üzerine fikirler alınmışır. Afganistan'ın siyasi tarihi işin önemli bir konuma sahip olan Bonn Konferansı'nda anlaşmalı bir hükümetin kurulması ve liberal bir siyasetin uygulanması ve bunların hayata geēebilmesi ve uygulamaların denetlenmesi konusunda karara varılmışır (Kandemir, 2015, s. 133-140).

2002 yılında Loya Jirge (Afganistan'da milli konuları danışmak için toplanan halk meclisine verilen isimdir) toplanması sonrasında yeni bir kişinin geçici Cumhurbaşkanı sıfatıyla seçilmesi gerektiği kararı alınmıştır. Bu Jirge sonucunda özellikle Peştun kökenli olup daha önceki dönemlerin birçok defasında mücadele etmiş ve mücahitler döneminde de söz sahibi olan Hamit Karzai 2004 yılına kadar geçici hükümet başkanı olarak seçilmiştir. Bonn Konferansı'nda geçici bir hükümetin kurulması ve demokratik olarak yeni bir hükümetin seçilmesi ortaya koyulmuştur. Loya Jirge toplantı sonrasında kurulacak olan kabinenin demokratik olarak tüm siyasi liderlere imtiyaz verilmesi, Parlamento'nun oluşturulması birçok dış ülkelerin önderliğinde anlaşmalı bir hükümet sisteminin kurulması karara bağlanılmıştır (Akyar, 2016, s. 115).

2. 2001 SONRASI YÖNETİMDE DEĞİŞİM VE YENİDEN YAPILANMA

Özellikle 2001 sonrasında yeni bir devlet modelinin Afganistan’da oluşturulması ve yeni bir Anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte ülke genelinde siyasal ve yönetsel olarak ciddi anlamda değişim söz konusu olmuştur. Ayrıca gerçekleştirilen reform amaçlı politikalar dâhilinde devletin iç meselesi ve dış siyaseti üzerine durulmuş ve ciddi anlamda çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca aşağıda da yer verileceği üzere Afganistan’ın siyasal ve yönetim sisteminde meydana gelen değişimlerin nedenleri, merkezi yönetimin örgütlenmesi ve işleyişi hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmek üzere açıklanması planlanmakta ve ayrıca merkezi yönetimin örgütlenmesi ve işleyişindeki yöntemler ele alınmaktadır.

2.1. Afganistan’ın Siyasal ve Yönetsel Sisteminde Meydana Gelen Değişimlerin Nedenleri

Günümüz Afganistan İslam Cumhuriyeti, Anayasal çerçevede meşruiyet kazanmak ve devlet olabilmek adına yıllarca savaşların içinde olmuş ve sürekli çatışmalar içerisinde kendini bulmuştur. Dolayısıyla yaşanan bu çatışmaların sonlandırılması amacıyla 2001 yılında ABD’nin Afganistan’a girmesi ile birlikte özellikle devletin siyasal ve yönetsel olarak değişime gidilmesi üzerine ortak çalışmalar sürdürülmüştür. Ayrıca söz konusu siyasal ve yönetsel olarak değişime gidilmesine dair önemli politikaların üretilmesi ve uygulanması için özellikle Bonn Konferansı belirleyici olmuştur. Bu çerçevede uluslararası bir tehdit olarak bilinen El-Kaide örgütünün yoğun olarak bu topraklarda faaliyet gösterme iddiası ise uluslararası güçlerin Afganistan’a girmesine neden olmuşken diğer yandan da daha önce yönetilmekte olan iktidarın çökmesi ve Taliban yönetiminin devrilmesini sağlamıştır. Ülke genelinde sağlanmaya çalışılan değişimin kalıcı olabilmesi için her ne kadar dış faktörlerin önemli ölçüde etkili olduğu iddia ediliyor ise da aslında birçok nedenden dolayı iç faktörler da etkili olmuştur (Ünal, 2015, s. 46).

Dış güçler tarafından üretilen politikalar ile yönetsel olarak değişime gidilmesi ve iktidarda olup Afganistan toplumu tarafından istenmeyen Taliban’ın rahatsız edici siyaset izlemesi, 2001 sonrası sürdürülmeye çalışılan yönetsel değişimin iç ve dış nedeni olarak bilinmektedir. Bu dönemde özellikle ABD, BM

ve birçok dış güçler, Taliban iktidarının devrilmesi ve El-Kaide örgütünün faaliyetine son verilmesi amacıyla ortak hareket etmeye çalışmıştır. ABD ve BM Afganistan'ın yeniden ayağa kaldırılması, ekonomik ve siyasal gelişimin sağlanması için Afganistan'a girdiklerini iddia etmektedir. Ancak iddia edilen amaçlar çerçevesinde değil de kendi çıkarları doğrultusunda faaliyette bulundukları da bir gerçektir (Çomu, 2020, s. 391).

Güçlü bir etnik yapıya sahip olan, kendi aralarında özellikle siyaset ve yönetim kavgasının çıkmasına yol açan birçok farklı ırk ve mezhep düşüncesine mensup toplumun Afganistan'da bulunması aslında değiştirilmeye çalışılan yönetsel ve siyasal değişimin önemli iç nedenlerinden biri olarak ifade edilmiştir. Çünkü mevcut yapının sürekli yaşadığı yönetim ve iktidar çatışmasının en etkileyicisi ise Peştun milletinin ön planda olmasıdır. Peştunlar kendi aralarında her ne kadar bir aşiret birliği olarak biliniyor ise de aslında kökenleri Pakistan halkı ile yakınlık taşımaktadır. Bu yakınlık derecesi Pakistan'ın Afganistan devleti ile daha yakın olması ve kendi kökenleri olan Peştunların himaye edilmesi bunların iktidar da olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan İran halkı ile aynı ırk ve mezhebi değere mensup Şii (Hazaraların) bu ülkede bulunması ise İran'ın müdahale etmesini ve himayesi altında alınmasına olanak sağlamıştır. İran ile Pakistan devletinin milliyetçilik peşinde olduğunu ve her konuda müdahalede bulunması diğer etnik yapının kışkırtılmasına da yol açmıştır (Alagöz, 2015, s. 51).

Pakistan topraklarında Peştun kökenli kişilerin bulunması aslında Pakistan için bir tehdit oluşturduğu düşüncesi hâkimdir. Çünkü söz konusu bölgede Peştunların bulunması ve kendilerince bir Peştunistan kurulması düşüncelerine kapılmaları ise Pakistan devleti için bir risk oluşturduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Afganistan ile Pakistan arasında uzun yıllardır süren Dewrand Hattı sorunu Pakistan'ın Afganistan'a sürekli müdahale etmesinin bir göstergesidir. Diğer yandan Hindistan devletinin yıllardır Afganistan ile dostluk ilişkisi içinde olmasını kaldıramayan Pakistan, bu durumdan rahatsız olmuştur. Bu doğrultuda Hindistan bölgesel gücünü kaybetmemek ve nükleer silaha sahip olması nedeniyle Pakistan devleti için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle Pakistan devleti, Afganistan yönetimi üzerine etkili olabilmek için bu yönetimin devrilmesi yönünde eğilim göstermiştir (Alagöz, 2015, s. 126).

2.1.1. Merkezi Yönetimin Örgütlenmesi

Merkezi yönetim, ülkenin başkentinde örgütlenir ve tüm idari işleri otorite ve hiyerarşi şeklinde yürütür. Merkezi yönetim halkın gereksinimlerini daha adaletli bir şekilde yerine getirmek için farklı şekillerde örgütlenmeye gider ve mahalli idareleri de kendi örgütü altında yönetmeye çalışır. Ülkenin yönetiminin merkeziyetçi bir şekilde olması kamusal hizmetlerin sunumunda merkezi yönetim örgütlerini ön plana çıkarmıştır (Danış, 2015, s. 161).

Anayasa'nın 1. Maddesinde "Afganistan devleti, bir İslam Cumhuriyeti olup bağımsız ve bölünmeyen devlettir" hükmü yer almıştır. Ayrıca devletin yönetim sisteminde merkezi yönetimin belirgin ağırlığı hissedilmektedir. Afganistan devletinde merkezi yönetim, hâkimiyetini güçlü bir şekilde korumakta ve mahalli idarelerin ise merkezi yönetimin emri altında çalışmakta olduğu görülmektedir. Anayasanın 1. maddesinde beyan edildiği üzere Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin hükümet sistemi Başkanlık tipi Cumhuriyet'tir. Bu da merkezi yönetimin güçlü olmasını ve her şeyin merkezden yönetildiğini göstermektedir. Devletin hükümet şekli başkanlık tipi olduğundan tüm idarelerin merkeze bağlı şekilde çalıştığı görülmektedir. Ayrıca yönetimle ilgili tüm yetki ve sorumluluklar Cumhurbaşkanlığına aittir. Cumhurbaşkanı siyasi olarak Parlamente'ye hizmet ve sorumluluk olarak halka karşı hesap vermekle sorumludur (Danış, 2015, s. 162).

Merkezi yönetim anlayışının ağırlıklı olarak çalışması, tüm idari işlerin yöneticiler aracılığıyla merkezin etkisi altında çalışmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca halka karşı hizmet etmekle sorumlu olup devletin tüm işlerinin merkezden yürütülmesi bir gereklilik halini almıştır. Merkezi yönetim kendi içinde yasama, yürütme ve yargı olarak üç kuvvete ayrılmış olsa da ülke genelinde yürütme organına bağlı yerel idareler bulunmaktadır. Bu çerçevede Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin yönetim sistemi ve merkezi yönetimin örgütlenmesinden Anayasa ve diğer kanun hükümlerinden yararlanılmaktadır (2004 Anayasası, Md. 116).

Merkezi yönetim örgütlenirken Yürütme, Yasama ve Yargı organlarının birbirine bağlı olarak çalışması söz konusu olacaktır. Yürütme, Cumhurbaşkanı'nın önderliğinde yönetilir. Cumhurbaşkanının yardımcıları bu organın üyeleri sayılır ve Cumhurbaşkanının olmadığı durumlarda ülkenin tüm işleri bir hiyerarşi

çerçevesinde yardımcıları vasıtasıyla yürütülür. Yasama Organı halkın kendi tercihleri ve özgür iradeleri sonucunda halkı temsilen seçilen Milletvekillerinden oluşmaktadır ve halkın istek ve gereksinimlerinin karşılanması, hükümete karşı hak ve hukuklarının korunması için faaliyette bulunur. Yasama Organı, Cumhurbaşkanlığınca atanan bakanlara güven veya ret oyu vermekle sorumludur. Yargı organının üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından “Beş” yıllığına seçilmekte ve ülke genelinde adaleti sağlamaya, kamu hukukunun korumasına yönelik faaliyetleri yerine getirilmesi için seçilmektedir (2004 Anayasası, Md. 117).

2.1.2. Yürütme Organı

Yürütme organı, Cumhurbaşkanı’nın önderliğinde toplumun gereksinimi doğrultusunda yönetilir. Gücün büyük bir kısmına sahip olan bu organ merkezde bulunur ve Cumhurbaşkanlığı yetkisi altında faaliyet gösterir. Hükümet kabinesini oluşturan Bakanlar Kurulu siyasi olarak yasama organına ve halka karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı merkezi yönetimin başıdır ve yardımcıları ile birlikte yönetimden sorumludur. Bakanlar Kurulu ve bağımsız müdürlükler önce Cumhurbaşkanlığına daha sonra Meclise ve halka karşı sorumludur. Mahalli idarelerde yapılması gereken idari faaliyetler merkezi yönetimin verdiği yetki ve sorumluluk çerçevesinde yürütülür ve mahalli politikalar dâhilinde uygulanır. Yönetim ve iktidar daha adaletli olarak tüm vatandaşlara aynı anda hizmet verilmesi amacıyla Cumhurbaşkanının önderliğinde, bakanlar ve müdürlükler aracılığıyla yönetilmektedir (2004 Anayasası, Md. 1).

Merkezi örgütlenmenin daha güçlü olduğu ve yürütme organının tek elde olması nedeniyle Cumhurbaşkanı, merkezi örgütlenmenin başı iken hem de hükümetin iktidarını kendi elinde bulundurur. Her bir idari faaliyetten ve alınan kararlardan halka karşı ülkenin gelenek, örf ve adetlerini göz önünde bulundurmaktan sorumludur. Anayasanın 60. Maddesi gereği “Cumhurbaşkanı, yürütme yasama ve yargı organlarından kaynaklanan yetki ve sorumluluklarını Anayasanın belirlediği çerçevede kullanır ve toplum gereksinimlerinin giderilmesi için gerekli kararları alır ve iktidarı kanunlarca öngörülen koşullar altında yönetmeye çalışır” (Muhammedî, 2020, s. 174).

Cumhurbaşkanı doğrudan demokratik ortamda gerçekleştirilen seçimle seçilmekte, anayasal ve yasal yetkilerini kullanmaktadır. Yürütme organı devletin idari işlerini yönetiyorken aynı zamanda hükümet olarak da faaliyete bulunur. Çünkü Cumhurbaşkanının elinde bulundurduğu güç ise halkın gücü olarak bilinir. Cumhurbaşkanının hem devlet hem de yürütme organın başı olması, halkı iç ve dış siyasetlere karşı korumak ve ülkenin örf ve adetlerini temsil etmekle sorumludur. Yürütme organı, kanun ve stratejilerini yasama organının onayı ile yürürlüğe koyabilecek ve meclisin birçok önemli toplantılarına başkanlık edebilecektir. Cumhurbaşkanı Meclis-i Sena (Afganistan'daki iki yasama organından biri) üyelerinin üçte birini doğrudan seçerek atayabilir ve görevden alma yetkisine sahiptir (Muhammedî, 2020, s. 178).

2.1.3. Yasama Organı

Yasama organı demokratik olarak seçilir ve halkın istek ve gereksinimlerini yerine getirebilmek amacıyla hükümete karşı halkın hakkını savunur. Bu organ, halkın özgürce ve kendi iradesiyle seçtikleri milletvekillerinden oluşur ve kanun koyucular olarak bilinir. Ayrıca Parlamento çatısı altında toplanıp halkın temsilcisi olarak çalışmalarını sürdürür. Yasama organı, ülke genelinde gerekli kanunların uygulanması ve yürürlüğe koyulması için yürütme organı ile gerektiğinde iş birliğinde bulunur ve yürütme organından gelen kanun tekliflerini de onaylar. Yasama organı ülkenin yönetim anlayışına göre hareket eder ve hükümetin kabinesini, yapılan idari faaliyetleri denetim altında tutmakla sorumludur. Bu organ hükümet kabinesinin herhangi bir üyesine güven veya ret oyu vermekle özgür olup kabine üyesinin çalışma yöntemini denetleme yetkisine sahiptir (Mücaddadi, 2017, s. 55).

Yasama organı diğer adıyla “Millet Şurası” Afganistan devletinin günümüzde yürürlükte olan Anayasanın 81. ve 84. Maddesine göre “Afganistan hükümetinin en güçlü organı olup toplum iradesinin tek temsilcisi olan bir devlet organıdır” şeklinde beyan edilmiştir. Bu organ ülkenin ve halkın hak ve hukukunu devlete karşı koruyup temsil edilebilen bir yüksek makamdır. Ayrıca bu organ kendi içinde “Ulus Jirge” ve “Muşranu Jirge” olarak ikiye ayrılır. Ulus Jirge, meclisinden kasıt günümüz anlamıyla Parlamento anlamına gelmektedir. Bu meclisin üyeleri,

doğrudan bağımsız olarak seçim sonucunda seçilir ve 249 Milletvekillinden oluşur (Muhammedî, 2015, s. 57-60).

Yasama organının üyeleri, halkın iradesini temsil eden ve hükümete karşı toplumun çıkarını koruyup hükümeti denetleyen kişilerden ibarettir. İkinci meclis olan Muşranu Jirgenin üyeleri, il meclisi üyelerinden seçilir ve bir kişi Cumhurbaşkanının atamasıyla meclis başkanlığına getirilir. Toplamda 102 üyeden oluşan bu meclis ülke genelinde söz sahibi yaşlılara da yer verilerek yönetilir. Ulusu Jirge, “Beş” yıllığına halkı temsilen seçilip kamunun hak ve hukukunu hükümete karşı korur ve halk iradesiyle yönetilip halka karşı sorumludur. Devletin çıkaracağı her türlü kanun, kararname ve tüm işlerini ilk olarak Muşranu Jirge inceleyip denetler. Ayrıca yasa metinleri Muşranu Jirge’nin onayı sonrası Ulusu Jirge’ye gönderilmekte ve her iki meclisin onayı alındıktan sonra yürürlüğe girecektir (2004 Anayasası, Md. 41-57).

2.1.4. Yargı Organı

Merkezi yönetimin önemli organlarından biri olan yargı organı, ülke genelinde kanuna karşı gösterilen faaliyetleri önleme, kanunun ihlal edilmesine sebep olan suçluları yargılama ve halk üzerine uygulanan her türlü zorbalıkları önleyebilmek adına kanun ve adaleti doğru bir şekilde temsil edebilen tek güç olarak görülmektedir. Yargı organı devlete karşı işlenen her türlü suçun önlenmesi için devletin gücünü kullanma hakkına sahiptir. Ayrıca halkın refah ve güven içinde yaşam sürdürmesini sağlamak adına önemli bir organ olarak yerini korumakta iken söz konusu yağma ve adaletsizliği önlemek ve istikrarın sağlanması için önemli konuma sahiptir. Bu organın daha iyi koşullarda çalışabilmesi için devletten bağımsız ve herhangi bir siyasi partiye üye olmadan faaliyete bulunmalıdır. Yargı organının bağımsız olarak çalışması devletin bekası ve toplumun güvenliği için önemlidir (Muhammedî, 2020, s. 182).

Anayasanın 116. Maddesine göre “Yargı organı Afganistan devletinin en üst derecede adaleti temsilen bulunan bir devlet kurumu, ülke genelinde söz konusu tüm hukuki sorunların tek çözümleyicisi ve adaleti sağlamakla görevli olan tek organdır” şeklinde ifade edilmiştir. Bu organın üyeleri doğrudan Cumhurbaşkanının ataması ve millet meclisinin onaylamasıyla göreve gelmektedir. Ülke genelinde

yaşamakta olan tüm halkın üzerine adaleti sağlamaya ve hukukun üstünlüğünü herkese aynı şekilde ayırmaksızın uygulamakla sorumludur. Bu organ kendi içinde dokuz üyeden oluşur ve üyelerin üçü, dört yıllığına diğer üçü, yedi yıllığına ve geri kalanı ise on yıllığına seçilir ve toplumun hak ve hukukunu adaletli bir şekilde savunmak, ülke genelinde suçluların yargılanıp cezalandırılması amacıyla görevini yerine getirir. Yargı organı yürütme ve yasama organı ile iş birliği içinde olup faaliyetini sürdürmek ve halka karşı hesap vermekle sorumludur (2004 Anayasası, Md. 116).

2.1.5. Yüksek Mahkeme

Yüksek Mahkeme, devletin en yüksek yargılama organı olup bağımsız ve Anayasanın belirlediği sınırlar içerisinde faaliyet gösterir. Ayrıca bağımsız olması nedeniyle yaptığı yargısal süreçte hiçbir organ müdahale edemiyorken ancak Cumhurbaşkanı bazı önemli konularda müdahalede bulunabilir. Kanunların belirlediği çizgiler dâhilinde Cumhurbaşkanı ve millet meclisinin söz hakkına sahip olduğuna istisnai olarak yer verilmiştir. Bu nedenle yüksek mahkemenin üyeleri, kanunların belirlediği çerçevede Cumhurbaşkanının atamasıyla gerçekleşir ve kendi içinde birçok üyeye sahiptir. Yüksek mahkemenin en üst derecedeki üç makamı özellikle yargı organın üyelerinden seçilir. Yargı organının merkez düzeyinde hukuksal faaliyetlerde bulunan yüksek mahkeme, Afganistan devletin siyasi sisteminde Anayasanın verdiği yetkiler çerçevesinde faaliyet gösterir ve kendi içinde alt mahkeme türlerine göre ayrılmıştır (2004 Anayasası, Md. 69).

Yüksek mahkeme, ülkenin merkezinde bulunmakla birlikte hukuksal sorunların çözülmesi için devletin en son yargılama organıdır. Söz konusu mahkemenin diğer illerde oluşturduğu istinaf ve ilk mahkemeler, yüksek mahkemenin önderliğinde faaliyet gösteren alt derece mahkemelerdir. Merkezde tek yargısal merci olarak bulunması üyelerinin doğrudan Cumhurbaşkanının ataması ve millet meclisinin onayıyla oluşmasını gerektirmiştir. Yüksek mahkeme mali gereksinimlerini devletin bütçesinden bağımsız olarak giderir ve Anayasa çerçevesinde faaliyete bulunur. Yüksek mahkeme “Bonn Konferansı’nda” alınan kararlar neticesinde kurulması planlanan bir organ iken, bu organın yapması gereken genel görevleri ise İslam prensiplerine göre hareket etmek, uluslararası hukuka uygun ve ülkenin kendi yasasına göre hareket ederek Afganistan’ın yasal

ve geleneksel değerlerine göre yürütülmesi, mahalli adalet sisteminin sağlanması ve merkezi yönetim örgütleri arasında yer alması gerektiğidir (Danış, 2015, s. 162).

2.1.6. Cumhurbaşkanı, Yetki ve Sorumlulukları

Anayasanın 62. Maddesi gereği, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, doğrudan ve genel seçimle bağımsız olarak halk tarafından seçilmektedir. Bu çerçevede Afganistan devletinin Cumhurbaşkanı beş yıllığına doğrudan halkın iradesini temsilen seçilir ve ülke genelinde başkanlık eder. Cumhurbaşkanı, yasaların belirlediği şekilde seçilip yönetimin başına gelir ve yürütme organının başı olarak ülkeyi yönetir. Cumhurbaşkanı, yardımcılarının belirlenmesiyle birlikte adaylığını ilan eder ve seçimi kazandığı takdirde yasanın belirlediği hükümler çerçevesinde yetki ve sorumluluklardan bir kısmını yardımcılara devredebilir ve kendisinin olmadığı durumlarda ise önceden belirlenen yetki ve sorumluluklar doğrultusunda yardımcılar yetkilendirilir (Danış, 2015, s. 167).

Aday olmanın genel koşulları şu şekilde beyan edilmiştir. “Cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için öncelikle Afganistan vatandaşı olup Müslüman ve ikinci bir vatandaşlığının olmaması gerekir. Aday gününe kadar kırk yaşını doldurmuş olması ve herhangi bir yüksek mahkeme tarafından hiçbir cezai suçlamaya mahkûm olmaması gerektiği hükmüne yer verilmiştir. Aday olacak kişi yasanın beyan etmiş olduğu koşulların herhangi birisinin eksik olmaması ve bu mükellefiyetleri yerine getirmesi sonucunda ancak aday olarak seçime girebilir. Yasa gereği her bir kişi sadece iki kez ve toplamda on yıllık bir süre için seçilebilir (2004 Anayasası, Md. 62).

Anayasaya göre Cumhurbaşkanın yetki ve sorumlulukları şu şekilde belirtilmiştir. Yasaların belirlediği kanunları uygulamak, yeni politikalar üretip geliştirmek, iç ve dış siyasetinin belirlenip uygulanması için parlamento onayının alınması, Afganistan ordusu ve ülkenin herhangi bir müdahaleye karşı korunması, devlet gereksinimlerinin yerine getirilmesi ve ülkenin savunulması, bağımsızlığının korunması için gerekli politikaların uygulanması olarak belirlenmiştir. Ayrıca millet şurasının onayı ile birlikte olağanüstü durumu ilan etmek, yardımcılarının istifasını kabul etmek, bakanlıklar, yüksek mahkeme ve emniyet güçlerini belirleyip

ilan etmekle sorumlu tutulmaktadır. Siyasi ve hizmet açısından Anayasanın belirlediği hususlar ve yasalarca sorumlu olup anayasa ve yasaların ülkenin her yerinde ve hiçbir ayrımcılığa gitmeden tüm halka adaletle, üretilen politikaların ve sorumlulukların yerine getirilmesi hükmü yer almıştır (Danış, 2015, s. 170).

Her beş yılda bir kez yapılması öngörülen Cumhurbaşkanlığı seçimi ve bu seçime aday olan kişilerin her biri %50'nin üzerine oy alması şartıyla Cumhurbaşkanı olarak yönetime gelmesi gerektiği yasalarca öngörülmüştür. Bu durumda eğer adaylardan hiçbiri ilk seçim sonucunda öngörülen oy yüzdesini elde edemezse, seçim tekrar ikinci kez yapılmak üzere devreye girecektir. Bu durumda en fazla oy oranına sahip kişilerden iki aday yarışır. Bu ikinci seçim de hangi adayın oy yüzdesi yüksek ise o aday seçimi kazanacaktır ve bağımsız seçim kurulu tarafından ilan edilip kabul belgesi (itibar namesi) verilir (Taban, 2020, s. 45).

2.1.7. Cumhurbaşkanı Yardımcılarının Yetki ve Sorumlulukları

Seçime aday gösterilmeden önce ilan edilen Cumhurbaşkanı yardımcıları seçimi kazanılması halinde yasalarca belirlenen belirli yetkilere tabi tutulur. Cumhurbaşkanı, devlet işlerinin daha hızlı ve şeffaf bir şekilde yapılabilmesi ve yasaların hükmü gereği görev paylaşımı amacıyla iki yardımcısının olması gerektiği düşünülmüştür. Bu çerçevede Afganistan devletinin Cumhurbaşkanı seçim öncesi yardımcılarının ilan edilmesiyle birlikte aday gösterilir ve Anayasanın 60. Maddesinin ikinci fıkrası gereği, Cumhurbaşkanı seçime aday gösterilmeden önce yardımcılarının adını ve kimliğini belirlemek zorunluluğu bulunmaktadır (2004 Anayasası, Md. 6).

Cumhurbaşkanı'nın yardımcıları, başkanın verdiği yetki ve sorumluluklar dâhilinde faaliyet gösterir ve Cumhurbaşkanının istifa veya ölümü halinde yasanın belirlediği sınırlar içerisinde yapılması gereken idari işler yardımcılar aracılığıyla yapılacaktır. Başkanın olmadığı süreçlerde tek yetkili birinci yardımcıdır. Başkan ve birinci yardımcının da olmadığı halde ise ikinci yardımcı yönetimin başına geçebilecektir. Ancak Cumhurbaşkanının hasta veya görevden uzak kaldığı sürecinde yerine geçici olarak gelen başkan yardımcıları Anayasayı değiştiremez, Bakanları görevden alamaz ve toplumun oyuna başvuru (Referandum) yapamaz. Anayasanın 68. Maddesince Cumhurbaşkanı yardımcılarının ölümü veya istifa

etmesi halinde yerine parlamentonun onayı ve Cumhurbaşkanının atamasıyla başka birisi yardımcılık görevini üstlenebilecektir. Ayrıca yardımcıların yetki ve sorumlulukları aslında Cumhurbaşkanının iradesine bağlı olup istediği şekilde yetki sahibi kılınabilir (Muhammedî, 2020, s. 174).

2.1.8. Bakanlar Kurulu (Kabine) Yetki ve Sorumlulukları

Anayasanın 71. Maddesince Hükümet, bakanlar kurulundan oluşur ve Cumhurbaşkanının başkanlığında yönetilip gereken görev ve sorumlulukları yerine getirir. Hükümetin idari işleri bakanlar vasıtasıyla yürütülür. Ayrıca her bir örgütlenmenin başında bakanların bulunması ve bütün idari işler ve toplumun gereksinimleri ise bakanların bulunduğu kurul toplantılarında kararlaştırılır ve halkın hizmetine sunulmaya çalışılır. Bu kurulda bulunan bakanların sayısı ve yapmaları gereken görevler, yasanın belirlediği sınırlar dâhilinde düzenlenir. Hükümetin tüm görev ve sorumlulukları ise bu kurul vasıtasıyla belirlenip karara bağlanır (Danış, 2015, s. 106-116).

Hükümetin merkezi yönetim örgütlenmesinin kendi içinde yürütülmekte olan merkezi idareler, görevleri kendi aralarında paylaşır ve her birinin başında bakanlık adı altında bir örgüt birliğiyle yönetilmesini sağlar. Bakanlar hükümetin her hafta yapacağı kabine toplantısında katılır ve ülke genelinde yapılması gereken politikaları bakanlar şurasının onayı alındıktan sonra yürürlüğe koyulup koyulmayacağı kararı alınır ve gerçekleştirilir. Bu nedenle Bakanlıklar aslında hükümetin ve yürütme organının uygulayıcı örgütü olarak işleri yerine getirir. Anayasanın 72. Maddesince bakanların seçilmesi için gerekli koşullar ise şu şekilde belirtilmiştir. *“Bakanlar Afganistan vatandaşı olup Müslüman ve ikinci bir ülke vatandaşı olmaması, iyi niyetli ve toplum arasında iyi şöhretle tanınan, yüksek eğitim seviyesine sahip otuz beş yaşından küçük olmayıp yüksek mahkeme tarafından herhangi bir suçlamaya maruz kalmamış olmasıdır”* (2004 Anayasası, Md. 36).

Bakanlar Kurulu (Bakanlar Şurası) aslında hükümetin tüm idari ve siyasi işlerini Cumhurbaşkanı'nın önderliğinde yerine getirmekte ve kabine toplantısının aldığı kararlar çerçevesinde uygulamaktadır. Bu nedenle bakanlar kurulundan oluşan kabine aslında yürütmenin en başı olarak sorumluluk taşımaktadır. Kabine

her hafta yapılacak olan bakanlar kurulu toplantısında, her bir bakanın yaptığı iş ve faaliyetler hakkında bilgi alır ve diğer bakanlıklar ile aralarında yapılacak olan herhangi bir iş birliği ve idari sorumluluklar için gerekli ilişkiyi kurup siyasi sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmeye çalışır ve uygulanmaya koyulması gereken iş birliğinin sağlanması ise kabinenin aldığı kararlar dâhilinde yapılır ve yürürlüğe koyulacaktır (Khalili, 2017, s. 65).

2.2. Merkezi Yönetimin Taşra Teşkilatı

Merkezi yönetimin taşra teşkilatı veya diğer adıyla yerel yönetimler, aslında merkezi yönetimin verdiği yetki çerçevesinde çalışır ve bütçe açısından da merkeze bağlı olarak yerel faaliyetleri yerine getirir. Merkezi yönetim mahalli halkın gereksinimlerinin hızlı ve yerinden giderilmesi için yerel organları oluşturmuş ve bu organlar aracılığıyla yerel halka hizmet sunmaktadır. Bu çerçevede merkezi yönetimin taşra teşkilatı il yönetici olan vali, ilçe yönetici olan kaymakam ve köy yöneticisinden oluşmaktayken söz konusu organlar detaylı olarak tek tek açıklanmaya ve incelenmeye çalışılacaktır.

2.2.1. İl Yöneticisi (Vali)

Hükümetin, mahalli idarelerinde devleti temsilen bulunan vali hem Cumhurbaşkanının emirlerini yerine getirmekte hem de hükümeti temsil etmekle sorumludur. Afganistan'da valiler, hükümeti mahalli güçlere karşı korumakta ve yerel idarelerin başı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanının temsilcisi olarak görevini yerine getirmektedir. Valilerin doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanması neticesinde bu makamın bir anlamda siyasi bir makam olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla her bir ilde yerel idarelerin en başı ve yetkilisi olarak yer alır ve yaptığı tüm faaliyetlerden Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Bu çerçevede Afganistan devletinin yönetim ve idari sistemine göre devletin yürütme organı merkezi ve mahalli idareler olarak yönetilir ve merkezi hükümeti bakanlıklar ve üst makam organlar teşkil ediyorken mahalli idareler ise valilerin yetkisi altına yönetilir. Her velayetin en büyük mülki amiri olarak valiler yer alır (Amiri, 2020, s. 77).

Kanunların belirlediği çerçevede valiler bulundukları illerde birçok yetki ve sorumluluğa sahiptirler. Valiler il bazında uygulanan politikalardan doğrudan

Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olarak çalışır ve il yönetiminin en başı olması nedeniyle ilde olan biten işlerden kendisi sorumlu tutulur. Valiler bulundukları ili tam yetkili olarak yönetir. Bölgenin emniyeti, vatandaşların hak ve hukuklarının korunması için gerekli hizmetleri yerine getirir ve halkın gereksinimlerine cevap verebilmek için gerekli temasları sağlar. Toplumun yararı doğrultusunda projeler üretilip uygulayabilir. Kaymakam ve belediyelerin faaliyetlerini denetlemek yetkisine sahip olup halkın gereksinimlerinin karşılanması için çalışmalarını sürdürür. Velayetin güvenliğini sağlayıp her bir resmi toplantılara katılır ve yönetir. Toplantılar da alınan kararları merkeze bildirip uygulamakla görevlidir (Bahadır, 2020, s. 79).

Valiler merkezi yönetimin velayetteki yürütme organı iken il yönetimini merkeze bağlı olarak yönetir ve yürütme organının ildeki temsilcisidir. Valiler devletin idaresi ile halk arasındaki ilişki ve iş birliğini sağlamakla görevlidir. Ayrıca mahalli idarelerin tüm işlerinden sorumlu olarak çalışır. Ancak yerel halk ile idareler arasındaki idari ilişkiler ilin idari meclisi aracılığıyla sağlanır. Yerel kanunların belirlediği çerçevede valiler her ay özel sektörlerin mahalli temsilcileri ile toplantı yaparak halkın genel sorunlarını çözmeye çalışırken, alınan kararları ise merkeze duyurur. Ayrıca emniyet müdürlüğü ve polislerin idaresi altında merkezi yönetime bağlı iken bu organ illerde ise valilerin emri altında faaliyet gösterir (Amiri, 2020, s. 81).

İl yöneticisi her ne kadar vali olarak atanmış ise de aslında valinin etkisi altında bir il idari meclisi de bulunmaktadır. Söz konusu meclis aslında özel sektör ile valilerin arasındaki iş birliğini sağlamakla sorumludur. Söz konusu meclisin üyeleri ise vali, vali yardımcısı, emniyet müdürü, mahalli idarelerde çalışan üst makam memurları, defterdarlık ve savcılardır. Her hafta toplanacak toplantının konularını önceden valinin ofis başkanı ayarlayıp düzenlemekte ve karara bağlamaktadır. Meclisin idari işlerini kanunların izin verdiği ölçüde yerine getirip il içinde olan devletin tüm mal varlıklarının satımı ve kiraya vermek gibi işleri bu Meclisin aldığı karar neticesinde gerçekleşmekte ve yürürlüğe girmektedir (Amiri, 2020, s. 80).

2.2.2. İl Genel Meclisi

İl Genel Meclisi, Anayasanın 138. Maddesine göre her ilde halkın iradesini temsil etmek üzere kurulmaktadır. İl Genel Meclisinin üyeleri seçimle belirlenir ve kendi aralarından bir kişiyi bu meclisin başkanı olarak seçerler ve geriye kalan üyeler ise hiyerarşi ilişkisiyle birlikte yönetilir. Bu meclis ile beraber ilçe ve köyler de birer meclisin (ilçe ve Köy Şurası) bulunması kanunlarca öngörülmüştür. Ancak bu öngörü şimdiye kadar hayata geçirilememiştir. İl genel meclisinin yetki, görev ve sorumlulukları şu şekilde beyan edilmiştir. İl genel meclisi merkezi hükümetin mahalli idarelerdeki yönetimini ve faaliyetlerini denetleyebilir ve kendilerince birçok görev ve sorumlulukları yerine getirebilirler. Söz konusu görevlerin en önemlileri ise hükümetin Sosyo-ekonomik ve eğitim alanında politikalarını etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaya çalışmasıdır (Danış, 2016, s. 145-49).

İl genel meclisi halkın iradesiyle doğrudan seçilir ve halk arasındaki anlaşmazlıkları çözmekle görevlidir. Ayrıca bu meclisin her bir üyesi bulunduğu ilde uyuşturucu ve herhangi bir insanlığa zarar verici maddelerin ortadan kaldırılması ve halkın bu maddelere alışmaması için gerekli tedbirleri alabilir. Merkezi hükümetin üretmeye çalıştığı politikalarına danışmalık edebilirler. Mahalli yönetimin yaptığı iş ve faaliyetlerini denetler ve gerekli desteği de sağlar. Kararlaştırılan politikaların uygulanmadığı durumlarda merkezi devlete karşı itiraz edebilir. Ayrıca kamuya ait mal varlıkları ve devlet ormanlarının korunması için orman müdürlüklerini sürekli denetim altında tutabilmektedir. İl meclisinde üye veya aday olabilmek için 25 yaşını doldurmuş olup lise mezunu olması, herhangi bir yüksek mahkeme tarafından suçlanmamış ve Afganistan vatandaşı olması gerekmektedir (Noksan, 2008, s. 135).

İl genel meclisinin genel görevi, halkın sorunlarıyla daha yakından ilgilenmek ve halkın gereksinimlerinin giderilmesi için devletin tüm idareleri ile irtibat sağlayıp mahalli idareleri denetleme yetkisine sahip kılınmıştır. Ancak bu meclisin mali bütçesinin sağlanması ve harcamalarının kaynağı ise valiliklere bağlıdır. Bu nedenle valiliklere bağlı olarak çalışmasını gerektirmiştir. Ayrıca günlük harcamalarında sürekli kaynak ve bütçe sorunu yaşamaktadır. Mali bütçesi açısından valiliklere bağlı olduğundan dolayı ve bağımsız hareket edememesi yapması gereken görevlerinin aksamasına neden olmaktadır (Gözler, 2018, s. 97).

2.2.3. İlçe Yöneticisi Kaymakam

Her bir ilçede hükümeti temsilen faaliyet gösteren ve doğrudan şeffaf bir şekilde gerçekleştirilen sınavla seçilen Kaymakam Cumhurbaşkanının imzasıyla atanır ve hükümete karşı sorumlu tutulur. Kaymakam sadece yürütme organın temsilcisi olmayıp ilçelerde devleti temsilen bulunur ve faaliyetini merkezi yönetime bağlı olarak sürdürür. Ancak günlük faaliyetlerinde valilik makamına sorumlu olarak çalışmaktadır. Kaymakamların ilçelerde birinci kişi olması onu birçok konuda sorumlu ve yetkili kılmaktadır. Bu nedenle ilçeler de söz konusu olan ölüm, doğum, evlilik gibi olayların kayda geçirilmesi kaymakamlıklarda gerçekleştirilir (Noksan, 2008, s. 85).

Kaymakamlıkların ilçe bazında en yetkili devlet memuru olması ilçede olan tüm sorunların çözülmesi ve idari gereksinimlerin giderilmesi için önemlidir. Bu nedenle birçok politik işler ilçe bazında kaymakam vasıtasıyla yerine getirilir ve yerel organlarda olan toplantılara da başkanlık etmektedir. Anayasa ve yerel kanunlarca her bir ilçede birer ilçe meclisinin kurulması öngörülmüştür. Bu meclisin genel görevi halkın gereksinimlerini karşılamak, halkla hükümet idareleri ve mahalli organlar arasında iş birliğini sağlamaktır. Ayrıca meclisin üyeleri her üç yılda bir kez doğrudan genel bir seçimle seçilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (AREU, 2008, s. 86).

2.2.4. Köy Yönetimi ve Köy Meclisi

Her bir köyde halkın sorunları ile ilgilenmek, devletin köy üzerine olan politikalarını denetlemek ve aslında devletin köydeki temsilcisi olarak köyün başında “Malik” veya diğer adıyla “Arbab” olarak bir kişinin bulunması kanunlarca öngörülmüştür. Ancak uygulama da ise bu Arbablara herhangi bir sorumluluk verildiği görülmemiştir. Çünkü her bir malik devletten herhangi bir ödenek maaş almayıp halkın üzerinden geçimini sağlamaktadır. Ancak hükümetin köy alanında yaptığı her bir faaliyet ve politikalarını Kaymakama hesap vermekle sorumlu kılınmıştır. Her bir köyde bir köy meclisinin bulunması gerektiği kanunlarca öngörülmüşken bu meclisin üyeleri de doğrudan halkın seçmesi sonucunda kurulur. Her bir köyde bulunan Arbab (Muhtar) ise herhangi bir tartışma sonucunda ortaya çıkan kavgaları halleder. Halk ile devlet arasındaki ilişkiyi sağlayıp köylerde devletin temsilcisi olarak faaliyet göstermektedir. Arbablar halk ile kaymakam

arasında bir köprü olarak çalışır ve köyde olan düğüm olaylarını kayda geçirilmesine büyük önem taşımaktadır (AREU, 2008, s. 92).

2.3. Afganistan Siyasal Sisteminde Genel Seçimler ve 2001 Sonrası Kurulan Hükümetler

Afganistan’da 2001 sonrası ABD’nin müdahalesiyle birlikte ülkenin yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu süreçte yeni bir devlet modelinin oluşturulması, demokratik bir sistemin kurulması, ifade özgürlüğünün getirilmesi, medyanın rahat bir şekilde hareket edebilmesinin sağlanması, yasaların tasarımı, insan hakları, kadın hakları, eğitimde eşitlik gibi son derece önemli konularda düzenlemeler yapılarak bu çerçevede yeni bir yasa yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren Anayasa gereği, Afganistan devletinin çağdaş ve siyasi tarihinde ilk defa genel seçimlerin yapılması ve iktidara gelecek kişinin doğrudan ve halkın tercih sonucu seçilmesi ancak bu tarihten sonra mümkün olmuştur. Bu çerçevede aşağıda da detaylı olarak bilgi verileceği üzere 2001 sonrasında oluşturulan yeni devlet modeli, genel seçimler ve kurulan hükümetler ele alınacaktır.

2.3.1. Geçici Hükümet Dönemi (2001-2004)

2001 yılında Almanya’nın Bonn şehrinde, Afganistan’ın siyasi haritası ve gelecekte kurulacak olan devlet anlayışının kökenleri atılmıştır. Yıllarca birçok dış güçlerin müdahalesi ve iç savaşın etkisi altında kalarak istikrarsızlaşan bu ülke yönetim açısından çok istikrarsız kalmıştır. ABD müdahalesiyle birlikte Taliban örgütünün çökmesi, yeni bir devletin kurulması ve siyasi hayatının haritası ise Bonn Konferansı sonrasında çizilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Afganistan devleti için Bonn konferansı önemli bir anlam taşımaktadır. Bonn Konferansı’nda Afganistan’a daha bağımsız ve katılımcı bir yönetim anlayışının hâkim kılınması için ilk olarak geçici bir hükümetin kurulması kararı alınmıştır (Muhammedî, 2020, s. 361).

Altı aylığına geçici bir hükümetin kurulması kararı ABD ve Bonn Konferansı’na katılan diğer dış güçlerin hedefleri çerçevesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca kurulacak olan geçici hükümet üyeleri ise Bonn Konferansı’nda katılanlar arasından seçilmiş ve “Loya Jirgenin” kurulması (ki bu Jirge aslında Afganistan devletinin yönetimi açısından bir gelenek olarak kalan bir sistemdir) sonucunda

“Devlet İntikali” adı altında 18 aylığına yeni bir devlet kurulmuştur. Yeniden kurulan bu devlet yeni bir “Esas name” (Anayasa) çıkarılması ve geçici hükümetin yeni başkanın belirlenmesi görevini üstlenmiştir. Bu dönemde yeni bir Esas Name tasarlanmıştır. Ayrıca bu yönetimin başına iki yıllığına Hamit Karzai seçilmiştir. Geçici hükümet idaresinin kabinesinde ise her bir siyasi liderin katılabilmesi ve aslında ortak ve herkese açık bir devlet anlayışının hâkim kılınması kararı alınmıştır (Sahar, 2015, s. 160-165).

Geçici hükümet döneminde toplanan “Loya Jirge” sonucunda 2004 yılında iki yıllık geçici olarak kurulan hükümet döneminin bitmesiyle birlikte yeniden Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılması kararı alınmıştır. Bu seçim sonrası yeni Cumhurbaşkanı seçilmiş, yeni bir devlet tesis edilmiş ve geçici hükümet dönemine son verilmiştir. 2001 yılının ortalarında “Hamid Karzai” geçici hükümetin başkanlığına geldikten sonra yönetimi devir almıştır. Bu süreçte Loya Jirge’nin toplanması gereği düşünülmüşken bu Jirge 2002 yılın haziran ayında toplanarak Hamit Karzai tekrar “hükümet İntikali” adı altında kurulan ve iki yıllığına yönetilmesi gereken idarenin başı olarak seçilmiştir. Ayrıca daha önce Bonn konferansında alınan karar neticesinde iki komisyonun kurulması kararı da alınmıştır. Bu komisyonlar “İslahat idari ve hukuku başlar” adı altında idi. Görevleri ise devlet idarelerinde çalışacak olan memurların bağımsız ve doğrudan bir sınav ile seçilmesi ve toplumun hak ve hukukunun korunması olarak belirtilmiştir (Khurram, 2019, s. 182).

Geçici hükümet dönemi boyunca, devlet idarelerinde ve bakanlıklara atanan personelin hiçbirisi herhangi bir sınava tabi tutulmamıştır. Ayrıca devlet memuru olarak çalışacak olan insanlar “Partiler ve Torpil” aracılığıyla atanmış, eğitilmiş ve torpil olmayan kişiler ise dışlanmıştır. Hatta daha önce hükümetin başında olan Rabbani ise bir kararname ile daha önce devlet memuru olup Taliban döneminde görevden ayrılan memurların yeniden memurluğa alınmasına olanak sağlamıştır. Daha önce devlet memuru olanlar geri alınarak tekrar iş sahibi olmuşlardır. Afganistan devletinin personel sisteminin adaletsizlik ve partizanlıkla oluşmuş olması günümüze kadar ki istikrarsızlığın temel sebeplerinden biridir. Ayrıca ekonomiyi güçlendirme amacıyla yapılan yatırımların çoğu devlet memurlarının yüksek maaş almaları için ödenek olarak kullanılmıştır (Sahar, 2017, s. 184).

Söz konusu dönemde hükümet idaresi, siyasi grupların arasında bölünmüş olarak yönetilmeye çalışılmıştır. Loya Jirge'nin aldığı bu kararlar doğrultusunda yeni Anayasa hazırlanmış ve 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile birçok konuda yenilik getirilmişken Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu yasa gereği 2004 yılında ilk kez Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Ayrıca bu seçimden bir yıl sonra 2005 yılında ise Parlamento'nun kurulması için Parlamento seçimlerinin yapılmasına karar verilmiştir. Siyasi liderler yeni kurulacak olan devlete söz sahibi olma çabasında iken mazlum halk canlarının kurtarılması derdine düşmüşlerdir. Ülke genelinde toplumun hak ve hukuku pek dikkate alınmayarak, demokrasi ve özgürlük anlayışı pek mümkün olmamıştır. Devlet yönetiminin dışa bağıllığı nedeniyle alınacak olan idari kararların bağımsız olarak alınamadığı iddia edilmektedir (Akbar, 2017, s. 90-96).

Geçici hükümetin kurulmasıyla birlikte yeni kabine, liderler ve milliyetlere göre ayrılmış ve 30 bakanlıktan 11 bakanlık Peştunlara, 8 bakanlık Taciklere, 5 bakanlık Hazarlara ve 4 bakanlık ise Özbeklere, geri kalan bakanlıklar ve bağımsız idareler, diğer siyasi liderlere verilmiş olup yeni kabine ilan edilmiştir. Ayrıca geçiş hükümet döneminde, kabinenin birimleri yanında bir bağımsız komisyon, merkez bankası ve bağımsız olarak bir adliye komisyonunun kurulması kararı alınmıştır. Geçiş hükümeti iki yılına seçilmesinden kasıt aslında yeni bir yönetim sistemine hazırlanmak, yeni bir anayasanın tasarlanıp yürürlüğe girmesi olmuştur. Bu nedenle geçiş hükümeti görevi devir aldıktan sonra dokuz üyeli bir komisyonu kurmuş olup yeni yasanın hazırlanmasını ve Loya Jirge'ye sunularak yürürlüğe girmesini istemiştir (Khalid, 2020, s. 237).

2.3.2. İlk Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Yeni Devlet Anlayışı (2004- 2009)

Bonn Konferansı'nda alınan kararlar ve 2004 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile günümüz Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin siyasal tarihinde, ilk kez Cumhurbaşkanı halkın iradesi ve demokratik olarak doğrudan seçimle yönetime gelmiştir. Bu nedenle Afganistan devleti 2004 yılında ilk Cumhurbaşkanlığı seçimini gerçekleştirmiş olup bu seçimde birçok kişi aday olarak gösterilmiş ancak en yüksek oy oranına sahip olan "Hamit Karzai" (ki daha önce hem geçici devlet ve hem de Hükümet İntikali döneminde başkanlık etmekteydi) yeniden Dört yıllığına Cumhurbaşkanı olarak yönetime gelmiştir. Hamit Karzai'nin

Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte Afganistan devleti ise ilk kez böyle bir süreci tecrübe etmiştir. Bu seçim dönemi 11 üyeden oluşan bir komisyon (ki bu üyenin 5'i yabancı ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktaydı) denetlenmiş ve oy birliğiyle Hamit Karzai ülkenin yeni Cumhurbaşkanı olarak ilan edilmiştir (Kire, 2012, s. 28).

Anayasaca bir kişinin Cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olabilmesi için öncelikle iki yardımcının belirlenmesi gerekmektedir. Yardımcıların öncelikle belirlenmesinden amaç aslında ülke de en çok söz sahibi olan kişinin seçilmesi ve halk arasında önemli bir konuma sahip olan kişiler tercih edilip seçime aday gösterilmiş olmasıdır. Hamit Karzai'nin kendisi her ne kadar Peştun bir aileye mensup olsa da birinci yardımcısını Tacik kökenli ayrıca eski “Cihadilerden” olan “Ahmet Ziya Mesut'u” ve ikinci yardımcısı olarak Hazara kökenli aynı zamanda liderlik konumunda olan “Kerim Khalili” yanında alarak adaylığını ilan etmiştir (Khurram, 2019, s. 351).

Seçim'e 23 kişi aday olmuş ve bu adaylardan en yüksek oyu alan “Hamit Karzai” seçimi kazanmıştır. Bu adaylar arasında “Özbek” kökenli “General Dostum” her ne kadar ülkenin %20'lik nüfus oranına sahip olsa da seçimi kazanamamıştır. Karzai yaklaşık olarak %55'lik oy oranını elde ederek Cumhurbaşkanı seçilmiş ve General Dostum ise yüzde %12'lik bir oy oranıyla ülke genelinde adayların arasında ikinci oy oranını elde etmiş ancak iktidara gelememiştir. Seçim sonrası meşru ve demokratik olarak yönetimin başına gelen Hamit Karzai, 2014 yılına kadar ülkenin Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Karzai, 2004 ve 2009 yıllarında Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmış ve yaklaşık olarak 14 yıllık bir süre Afganistan devlet başkanı olarak iktidarda kalmıştır. Genel seçim kurulu komisyonca söz konusu seçimin meşru olduğu savunulmuş ancak birçok kaynaklarda ise “Hile” ve “Takalup” (yolsuzluk) olduğu iddia edilmiştir (Khalid, 2020, s. 241).

Hamit Karzai döneminde, ülkenin genel durumunda iyileşme olduğu söylenebilir. Bu dönem de özellikle “Bonn” konferansında katılan denetleyici ülkelerin yardım taahhütleri üzerine yüklü miktarda yardımlar yapılmıştır. Yeni kurulan bu devletin kendince hâkim olması ve Afganistan halkının daha düzgün bir hayat sürebilmelerini sağlamak amacıyla özellikle ABD ve Avrupa birliği ülkeleri yardımda bulunmuştur. Ancak yapılan yardımların çoğu halk için değil da liderlerin

kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmıştır. Devlet idarelerinde “Torpil” geleneği hâkim olmuştur. Siyasi liderlere, hükümetin yanında durmaları için maddi olarak imtiyaz ve yönetime söz hakkı tanınmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı olan Karzai her konuda hassas ve ayrımcı davranarak bir taraftan siyasi liderleri hükümetten uzaklaştırmaya çalışmış diğer taraftan ise söz sahibi aşiret reislerini kendine çekmek ve himayelerini almak amacıyla desteklemeye çalışmıştır (Begzat, 2014, s. 38-45).

Hükümetin içinde hâkim olan yanlış siyaset politikaları ve her bir üst makamın halka karşı sorumluluk duymamaları, bu ülke için yapılan dış yardımların boş yerlere harcanmasına yönetimin doğru bir şekilde yönetilmemesi ise devletin zayıflamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Hamit Karzai’nin iktidarı boyunca, taahhüt edilen dış yardımlar yapılmış ancak etkin bir şekilde kamu yararına harcanmamıştır. Yapılan yardımlar halk gereksinimlerinin giderilmesi için değil de daha çok organlar arasında güç göstergesi amacıyla harcanmıştır. Kişilerin eğitimlerine bakılmaksızın kayırmacılık yoluyla devletin üst makam görevlerine getirilmesi devletin başarısızlığına neden olmuştur (Mansur, 2020, s. 55).

Bu dönemde yolsuzluk ve rüşvet anlayışı, devletin tüm idarelerinde varlığını sürdürmüştür. Devlet görevlileri arasında adaletsizlik, rüşvet ve yolsuzluk bir gelenek haline gelmiştir. Devlet idarelerinde işe girmek için büyük miktar da para ödenmesi bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Para karşılığında göreve gelen devlet memurları ise bu verdiği rüşvet miktarını yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak mazlum halktan çıkarma peşinde olmuştur. Ayrıca siyasi liderler, siyaseti sadece kendi ailesine mensup olarak düşünmesi ise Afganistan devletinin bağımsız olarak çalışamamasına, ekonomik olarak büyüme gösterememesine ve dış borçlanmalara bağlı kalarak yönetilmesine sebep olmuştur (Limon, 2020, s. 106).

Özellikle eğitim alanında harcanması amacıyla yapılan dış yardımlar aslında eğitim alanında değil de liderlerin güç gösterisi için kullanılmıştır. 2004 sonrası seçimle ülkenin Cumhurbaşkanı olarak seçilen Hamit Karzai, iktidarı boyunca ayrımcı siyaset politikası izlemiştir. Devletin içinde yapılan örgütlenmeler ve diğer milliyetlere mensup siyasi liderleri hükümetten uzaklaştırılmaları için projelendirilmiş bir şekilde parasal yardımlar ve eğitim üzerine yapılması gereken

projeler yanlış siyaset üzerine harcamıştır. Toplumun büyük bir kısmı bu durumlardan dolayı eğitimsiz kalmıştır (Akbari, 2017, s. 60).

Toplumun eğitimsiz kalması, izlenen yanlış siyaset politikaları, iç savaş, dış müdahale siyasi liderlerin ve yöneticilerin dışa bağlı olarak çalışmalarına neden olmuştur. Ayrıca yöneticilerin özellikle kendi dil ve kökenlerine mensup kişileri daha çok yaygınlaştırmak için ve Peştunların bütün toplum üzerine zorla kabullendirmeye çalışmaları, dil ve ırk savaşı haline gelmiştir. Ayrıca devletin memurluk sınavlarında yapılan sınavlar ve mülakatların birçoğunun Peştucaya yapılması, Postunca bilmeyen kişilerin dışlanması ve devlet memurluğundan uzaklaştırılması yönünde politikalar uygulanmıştır (Yıldırım, 2018, s. 128-159).

2.3.3. Hamid Karzai Dönemin’de Siyasal Süreç (2009- 2014)

Afganistan İslam Cumhuriyeti’nde ilk Cumhurbaşkanlığı seçimi 2004 yılında ve parlamento seçimi, 2005 yılında gerçekleşmiştir. İlk seçimde birçok kişinin aday olarak katılmasıyla birlikte bunların arasından Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan “Hamit Karzai” Beş yıl boyunca ülkenin Cumhurbaşkanı ve yürütme organın en başı olarak yönetimin başında kalmıştır. Ayrıca 2009 yılında yeniden yapılan seçime tekrar Hamit Karzai kendisi aday olup seçimi kazanmıştır. Afganistan Anayasasının hükmü gereği, bir kişi en fazla iki kez Cumhurbaşkanı seçilebilmekte ve yaklaşık olarak 10 yıllık bir süre için yürütmenin başında kalmaktadır (Khurram, 2019, s. 390).

Hamit Karzai seçildiği yeni dönem boyunca ülke genelinde söz konusu yolsuzlukları ortadan kaldırmak ve adaleti sağlayıp kanun hakimiyeti altında yönetilen bir devlet anlayışını hâkim kılmak için mücadele edeceğini iddia etmiştir. Ancak pek başarılı olamamıştır. Çünkü Afganistan devleti teoride bağımsız bir ülke olarak bilinse de uygulamada pek bağımsız hareket edememiş ve yapacağı her bir iş için dış ülkelerin karışması ve özellikle ABD’nin Afganistan’da yapılan seçimlere müdahale ederek seçimin Karzai’n lehine sonuçlanmasını sağlaması nedeniyle varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bunun en bariz örneği ise 2009 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Seçimi Kazananın Hamit Karzai olmasına rağmen burada dış güçler müdahalede bulunmuş ve Abdullah Abdullah’ın da hükümette yer alması sağlanmıştır (Khurram, 2019, s. 400).

2.3.4. Eşraf Gani Dönemi ve Yönetim Anlayışı (2014- 2019)

Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin yönetimi, yıllarca tek bir milliyete mensup kişilerin elinde olup bir nevi tutsak gibi kalmıştır. Yönetimin sadece tek bir gücün veya kendi içinden oluşan bir örgütün elinde olması ve diğer milliyetlere mensup toplumun yönetimden dışlanmaya ve günümüze kadar varlığını devam ettiren devlet anlayışının meşrulaştırılmaya çalışılması ise Peştun milliyetine mensup yöneticilerin daha üst makamlara gelmesine neden olmuştur. Özellikle 2001 yılında Bonn Konferansı'nın aldığı bir karar sonucunda devletin başkanlığına bir "Peştun" milliyetine mensup kişinin seçilmesi ise günümüze kadar yönetilip gelmiş olan devletin içinde bu milliyetin daha çok örgütlenmesine yol açmıştır. Bonn Konferansı'ndan 2014 yılına kadar iktidarın başında olan Hamit Karzai, kendi iktidarı boyunca devletin içinde daha çok kendi kökenine mensup kişilerin yer alması ve kendine ait bir örgütün bulunması gerektiğini düşünmüşken, diğer milliyetlere mensup kişileri dışlayarak ve kendisinden sonra da devlet başkanı seçilecek kişinin de yine kendi kökeni olması gerektiğini defalarca belli etmiştir (Sharan, 2001, s. 185).

ABD kendi ülkesinde eğitim alan Dr. Eşraf Gani'nin ülkenin yeni Cumhurbaşkanı olarak seçilmesini hedeflemekteydi. Dr. Eşraf Gani, daha önce yani 2009 yılında Hamit Karzai'nin rakiplerinden biri olarak seçime aday gösterilmiştir ancak kazanamamıştır. Çünkü kendisi yıllarca Afganistan toplumundan uzakta olup eğitim amaçlı ABD'de bulunmaktaydı. Ancak bu seçime aday olsa da Karzai'nin seçimi kazanmasıyla beraber bu dönemde birçok üst makamlarda görev yapmıştır. Özellikle Karzai döneminde ülkenin maliye bakanlığı görevini yürütmüşken daha sonra bu görevi fırsat belirleyip birçok ilde seyahat ederek görüşmelerde bulunmuştur (Khurram, 2019, s. 626).

Yüksek seçim kurulunca ülkenin yeni Cumhurbaşkanı olarak Eşraf Gani'nin ilan edilmesi kararı alınmış ve iki aday arasında bir anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte seçim sonucu ilan edilmiştir. Seçim sonucu ilan edilmeden önce en çok oy oranına sahip kişinin Cumhurbaşkanı ve ikinci oy oranına sahip olan kişinin ise başbakan (Reis İcraya) olarak ilan edilmesi kararı alınmıştır. Bu nedenle Eşraf Gani Cumhurbaşkanı ve Dr. Abdullah ise kabine başkanı olarak ilan edilmiştir. Dolayısıyla bir koltuğa iki kişinin oturması söz konusu olmuş ve ABD dışışleri

bakanı önderliğinde milli birlik hükümeti ilan edilmiştir. 2014 seçimiyle birlikte demokrasi ve halk iradesine önem verilmediği ve devletin dış güçlere bağılı olarak çalıştığı bir kez daha kanıtlanmıştır (Mansur, 2020, s. 160).

3. KAVRAM VE KURAMSAL ÇERÇEVEDE YEREL YÖNETİMLER VE AFGANİSTAN'DA TARİHSEL OLARAK GELİŞİM SÜRECİ

3.1. Kavram ve Kuramsal Çerçeve Yörel Yönetimler

Yörel yönetimleri kavram ve kuramsal olarak ele aldığımızda genel anlamıyla halkın yerinden ve demokratik olarak yönetilmesidir. Ayrıca federal devletlerde daha yoğun olarak işlev görmekte olan yerel yönetimler aslında merkezden bağımsız ancak merkezi yönetimle iş birliği içinde faaliyet gösteren ve organları yerel halkça seçilen bir yerel kurumdur. Bu nedenle yerelin aslında demokratik yönetimi ifade ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Dolayısıyla Afganistan devletinde yerel yönetim anlayışı pek hâkim olamamışken daha çok merkezi yönetimin ön planda olup kuvvetlendirilmesi yerelin pek önemsenmemesine neden olmuştur. Bu çerçevede yerel yönetimlerin kavram ve kuramsal olarak ne anlama geldiği ve ne tür yönetimi ifade ettiği aşağıda başlıklar halinde daha detaylı olarak inceleyeceğiz. Ayrıca yerelin Afganistan'da tarihsel olarak gelişim süreci merkezi yönetimle olan ilişkisi ve organlarının örgütlenmesi hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

3.1.1. Kavramsal Olarak Yerel Yönetimler

Yörel yönetim, kavramsal olarak birçok kaynakta farklı anlamlarla tarif edilmişken aslında yerinden yönetilmesi ve halka en yakından hizmet sunulması anlamını taşıyan bir yerel kurumdur. Ayrıca yönetim biliminde ve kamu yönetimince mahalli idarenin yönetimi olarak anlam ifade etmektedir. Yerel yönetimler kavramı aslında belirli bir sınır ve bölge içinde bulunan, insan topluluğuna yapılacak olan kamu hizmetlerini yerinden yürütmeyi planlayan ve uygulayan bir yönetim biçimidir. Yerel yönetimlerin organları doğrudan ve genel seçimle yerel halkça seçilmesi nedeniyle aslında demokratik anlayışı ifade eden bir yönetim biçimidir (Karaarslan, 2007, s. 18).

Yörel yönetimler diğer adıyla yerinden yönetim kendi içinde siyasi yerinden yönetim ve idari yerinden yönetim olarak ikiye ayrılmakla birlikte, siyasi yerinden yönetim aslında merkezle mahalli yönetim birimleri arasında söz konusu merkezi gücü paylaşan iki ayrı yönetim biçimidir. İdari yerinden yönetim ise bazı kamu

hizmetlerinin merkezdeki teşkilatı ve bazı tüzel kişileri tarafından yürütülmesidir. Bu çerçevede yerel yönetimlerin sağladığı faydaları kadar zararlarının olması bir gerçekken burada yerinden yönetilmesi aslında demokratik yönetimi sağlamaktadır. Ayrıca yerel organlarının yerel halkça seçilerek yönetilmesi kırtasiyeciliğin artmasını engellemesi ve demokratik olarak yönetilmesi iddia edilmektedir. Ancak yerel yönetimlerin bağımsız bütçesinin olmaması, faaliyet alanlarında mali açıdan yetersizlik söz konusu olabilmektedir. Mali eksikliklerin neden olmasıyla birlikte bölgeler arasında adaletsizliği artırabilmektedir. Çünkü yapılması gereken hizmetlerin beklendiği kadar sağlanmadığında kurumlar arasında bir çıkar çatışmasının çıkması da mümkündür (Çağdaş, 2019, s. 170-172).

3.1.2. Yerel Yönetimin Tanımı

Dünya devletlerinin yönetim sistemleri ve kamu yönetim anlayışı halka hizmet edebilmek için iki yönetim şeklini önemsemektedir. Bunlardan ilki merkezi yönetim iken ikincisi ise yerel yönetim (yerinden yönetilmesidir). Bu nedenle devletler halkın ihtiyaçlarını en iyi şekilde yerine getirebilmek ve yerel halka daha hızlı hizmet sunabilmek amacıyla yerel örgütleri faaliyete sokmuştur. Yerel yönetimler aslında bir ülkenin kendi sınırları içinde belli bir yörede yaşamakta olan halk kesiminin yerinden yönetilmesi amacıyla devletin tesis ettiği bir yerel kurumdur. Bu kurum kanun ve yasaların belirlediği çerçevede bulunduğu bölgeyi merkezi yönetimin denetimine tabi tutarak yönetilmesini sağlayacaktır (Güler, 2000, s. 71-89). Ayrıca yerel yönetim organları doğrudan genel seçimle seçilir ve bulunduğu yörenin temsilen merkeze karşı yönetilmesini sağlar. Yerel yönetimler belirli bir bölgede hizmet etmeye çalışır ve halkın genel ihtiyaçlarını karşılayan anayasal bir kuruluşken kendilerince aldıkları kararları belirli sınırlar içinde uygulayabilecektir (Varcan vd., 2013, s. 5-7).

Âdemi merkeziyet, aslında merkezi yönetimin taşra teşkilatı olarak faaliyetlerini sürdüren bir yönetim sistemidir. Ancak siyasal ve idari yerinden yönetim olarak iki ayrı tanıma tabi tutulmuştur. Bu durumda siyasal yerinden yönetim anlayışı daha çok yasal bir tanımlı olmayan ülkeler için geçerli bir yönetim tarzı iken idari yerinden yönetim anlayışı ise bir ülkede bulunan Anayasal sisteme göre örgütlenir ve merkezi yönetimin yerel bölgelerde yapamadıkları hizmetleri yerine getirir. Bu tarz yönetim biçimleri daha çok halkın genel ihtiyaçları

karşılanmadığı durumlarda merkezi yönetimi temsilen bulunur ve idari bir yönetim örgütü olarak faaliyet gösterir. Bütün yetki ve sorumluluklar (yasama, yürütme ve yargı) merkezi yönetime tabidir (Varcan, 2013, s. 9).

Yerel yönetimlerin karar alıcı organları, yerel halkın tercihi ve genel bir seçimle seçilerek göreve gelirler. Bu çerçevede yapılacak olan herhangi bir idari işlemin yapılması için merkezin devretmesi ve yetkilendirmesi gerekecektir. Ayrıca yerel yönetimlerin hâkim olduğu bölgelerde ise organlarının başkanları yerel halkça seçilmesinden dolayı yerel halka her bir yapılan faaliyetlerinden hesap vermekle sorumludur ve tam anlamıyla demokrasi anlayışı ve yerel katılım söz konusu olabilecektir. Bu nedenle yerel yönetimler daha demokratik olarak hareket eder, yaptığı ve yapacağı her bir faaliyetten yerel halka hesap vermesi daha gerçekçi olabilecektir (Karaarslan, 2013, s. 15).

Yerel yönetimler, demokrasi ve halkın özgürlükleri göz önünde alınarak yönetilen bir devlet kurumu olup demokratik bir biçimde yönetilir ve halkın tercihi söz konusu olduğundan demokrasinin gelişmesi için önemli bir ilişki sergilemektedir. Ayrıca yerel yönetimler halkın yönetime katılmalarını, daha yakından ilgilenmesini, demokratik uygulamaları, toplumun demokratikleşmesini yerel organlarca sağladığı için yerel demokrasi olarak pek çok kaynaklarda söz edilmektedir. Yerel yönetimler yerel de bulunduğu için elde edilen verimi merkezi yönetime göre daha düşük ve daha az bir kaynakla sağlayabilecektir. Yerel yönetimlere verilen hizmet alanlarının uyumlu bir biçimde yürütülmesi için merkezi yönetimin vesayet yetkisine dayanırken merkezi yönetimin denetimine tabidir (Özer, 2015, s. 32).

3.1.3. Yerel Yönetimlerin Varlık Sebepleri

Her bir toplumun, daha demokratik bir anlayış çerçevesinde yaşaması, halk için gerekli hizmetlerin daha etkin ve şeffaf bir biçimde oluşturulması ancak yerel organlarca gerçekleşir. Ayrıca topluma hizmet verecek kişinin halkça seçilip yerel hizmetlerin yerinden yönetilmesi ise aslında tam anlamıyla yerel yönetim anlayışının var olmasını gerekli kılacaktır. Çünkü yerel halk daha iyi ve etkin bir hizmetten faydalanmak ve kendilerine verilen hizmetleri denetleyebilmeleri için bir

yerel birimin bulunması gerekli görülmüştür. Bu da her bir devletin yönetim sisteminde, yerel yönetim anlayışının var olmasını gerekli kılmıştır.

Toplamlar ÷lke genelinde uygulanmakta olan siyasetten ekonomik gelişmelerden ötesi demokratik bir yaşam arzusu ile varlıklarını sürdürür. Yönetime katılım ise her bir toplumun gereksinimi olarak bilinir. Bu ihtiyaçların karşılanması ve yerel halkın hizmetine daha etkin politikaların uygulanması ise ancak özerk bir yerel yönetim anlayışının hâkim olmasıyla söz konusu olabilecektir. Bu durumda halk kendilerine yapılan hizmetleri denetleyebilir. Bu denetimde halkın yönetim birimlerinin seçmelerini ve bir sonraki seçilecek olan biri için gerekli yönetime katılım anlayışı ortaya gelebilecektir. Toplumu devlet yönetiyorken burada toplum ön planda olup kendilerini yöneten devlet birimlerini kolay bir şekilde denetleyip politikaların daha hızlı ve etkin uygulanmasını sağlayacaktır (Keleş, 2009, s. 55).

Yerel yönetim anlayışı aslında demokratik ve yerinden olmakla beraber organlarının halkça seçilmesi, yapılacak kamu hizmetlerinin yerinden ve demokratik olarak yapılması, ÷lke genelinde sağlayacağı hizmetinin verimli ve şeffaf bir şekilde uygulanması, aslında bu birimin var olması için en önemli sebeplerden biridir. Dolayısıyla devletlerin siyasal sistemine göre değişebilen ve özellikle federal devletlerde önemli bir konuma sahip olan bu sistem üniter devletler de hükümet gücünün bir kısmını ele tutmasıyla birlikte belli bölgeleri temsil ederek görevini en hızlı şekilde yerine getirmeye çalışması ayrıca varlığını gerektiren önemli nedenlerden biridir (Karaarslan, 2007, s. 22).

Yerel yönetimlerin güçsüz kalması sadece (pratikte olması) Afganistan toplumunun yarısından fazlasının adaletsizliğe uğramasına neden olmaktadır. Burada eğer yerel yönetim anlayışı teoriden uygulamaya geçerse ve yerelin güçlendirilip demokrasi anlayışı ile yönetilen bir siyasal sistem olsa idi günümüzde Afganistan bu karmaşa ve istikrarsız bir durumda kalmazdı (Naimi, 2019, s. 222). Toplum arasında demokrasinin sağlanması ve farklı etnik kökenler arasında birlik ve beraberliğin geliştirilmesi, anti demokrasi anlayışı ile yönetilmekte olan her bir toplum için ve tüm halkın gerek duyduğu ihtiyaç ve gereksinimlerinin en hızlı ve yerinden gerçekleştirilmesi ise yerel yönetimlerin var olması için güçlü bir sebeptir (Karaarslan, 2007, s. 24).

3.2. Afganistan’da Yerel Yönetim Birimleri ve Tarihsel Olarak Gelişimi

Afganistan devletinde yerel yönetimler aslında 1922-1923 yıllarında idari sistemin geliştirilmesi ve yürürlüğe giren Anayasa ile gündeme gelmişken ancak gerçek anlamda 2001 sonrası oluşturulan yeni devlet modeli ve kurulan yeni yönetim sistemiyle birlikte yerelin önemi üzerine daha yoğun olarak çalışmalar söz konusu olmuştur. Ayrıca tarihsel olarak yerel yönetimler üzerinde yapılan reform ve gelişmeler her ne kadar 1919 yıllarına dayanıyor ise de aslında yakın tarihlere kadar pek uygulamaya geçilememiş ve sadece teoride varlığı devam ettirilmeye çalışılmıştır. Bunun nedeni ise iktidara gelen her bir yöneticinin kendine göre bir yapı ve idari sistemi tesis ederek, onu uygulamaya çalışmasıdır.

3.2.1. Bağımsızlıktan Günümüze Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi

Afganistan devletinin “İdare Hukuku” ilk kez 1922-1923 yıllarında modern anlamıyla tasarlanmış ve yürürlüğe giren “Nizamname” ile uygulamaya çalışılmıştır. Ayrıca devletin idari sistemi merkezi yönetim ve yerel yönetimler olarak belirlenmiştir. Bu nedenle yerel yönetimlerin söz konusu olup gelişmeye çalışması ise Şah Emanullah Han’ın bağımsızlığı ilan etmesiyle birlikte yürürlüğe giren “Nizamname” ile birlikte önem kazanmıştır. Bu dönemde yürürlüğe giren yasaya göre merkezi idarenin başında kral yer alıp tüm idari işlerden sorumlu iken hükümet yedi bakanlık ve bir bağımsız riyaset ile devlet kabinesinden oluşturularak bir hükümet teşkil edilmiştir (Danış, 2015, s. 159).

Nizamname-i Teşkilat Esasiye’ye göre yerel yönetimler ilk başlarda kendi içinde beş bölgeden oluşturulmuştur. Bu bölgelerin her birinde vilayet getirilmiş ve vilayetin başında ise birer vali tayin edilmiştir. İkinci olarak yüksek hükümet kurulmuş ve başına ise Yüksek Hâkim getirilmiştir. Üçüncü olarak “Hükümet Kalan” (Büyük Hükümet) dördüncü olarak “Hükümet” ki bunun başında hâkim bulunuyordu ve son olarak Alakadar (ilgili hükümet) olarak teşkil edilmiştir. Ancak daha sonra yürürlüğe giren “Nizam Name’yi Teşkilat Mülkiye-yi Afganistan” hükmüne göre ülkenin kendi içinde vilayet ve hükümet Ala, (yüksek hükümet) olarak ikiye ayrılması hükmü getirilmiştir. Vilayet ve yüksek hükümet ise kendi içinde “Hükümet Kalan” ve alakadan oluşuyordu (Husaini, 2013, s. 160-162).

Afganistan devleti Bağımsızlık sonrası, yürürlüğe giren “Nizamnameye” göre “Beş” Vilayet ve “Dört” hükümet “Aala” olarak yönetim sistemi teşkil edilmiştir. Bu çerçevede hükümet Aala, “Samtı maşraqi” (Batı bölgesi) “Samtı Cünübü” (doğu bölgesi) “Farah” ve “Maimana” olarak belirlenmiştir. Ayrılan bu bölgelerin yönetilmesi ise şu şekilde idi: Her bir bölgede olan vilayetin idaresi “Nayibülhüküme’nin emri altında iken hükümet Alası ise “Hâkim Aala” (Yüksek Hâkimin) denetimi altında çalışıyordu. Köylerin başında ise iki “Muhtarın” bulunması ve yüksek hükümetin emri altında çalışıp sadece “Alakadara” tabi faaliyet göstermesi öngörülmüştür. Görev ve sorumluluk olarak bunların aralarında herhangi bir fark söz konusu olmayıp sadece bazı konularda yetkilendirmenin ise devlet tarafından yapılması gerektiği belirtilmiştir (Danış, 2015, s. 163).

Afganistan’ın ilk anayasası olan Nizamname-i Esasiye yürürlüğe girdikten hemen sonra hükümet idarelerinin teşkilatlanması, örgütlerin görev ve sorumlulukları hakkında sınırlılıklar ve yerel organlar konusunda yeni hükümler getirilmiştir. Tüm memurların görev ve sorumlulukları Nizamnameye göre uygulanmıştır. Ayrıca her vilayette bir “Şura” (meclisi) kurulması öngörülmüşken meclisin görevi, devlet memurlarının yetki ve görevleri hakkında danışmanlık etmesidir. Ülkenin yerel yönetim sistemi 1961 yılına kadar herhangi bir değişim getirilmeden aynı şekilde devam etmiştir. 1964 yılında yeni Kanunu Teşkilatı Esasi’ye ile hem merkezi teşkilata hem de yerel örgütlerin teşkilatlarında sınırlı konuda değişim yaşanmıştır. Söz konusu değişime göre yüksek hükümet ve “Hükümet Kalan” bu teşkilattan çıkartılmış ve ülkenin yerel yönetim sistemi bir Wahit (Bölge) olarak düzenlenmiştir (Husaini, 2013, s. 164).

1964 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile her il de birer Jirge kurulmuştur. Söz konusu Jirgenin görevi, İl güvenliğinin sağlanması, Sosyo-kültürel olarak geliştirilmesi ve gerektiğinde danışmanlık etmesi idi. Ancak bunlar pratikte kalmış olup Cumhuriyet dönemi, Cumhuriyet sonrası, mücahitler ve Taliban dönemleri boyunca yerel yönetim sistemi üzerine herhangi bir değişim yaşanmamıştır. Bu dönemlerde daha çok merkezi yönetimin güçlendirilmesiyle merkezi örgütlenme ağırlığını bastırmıştır. Yürürlüğe giren Nizamnameye göre yerel yönetimlerin örgütlenmesi ilk başlarda beş bölge şeklinde belirlenmiş bu bölgelerin başında ise Şah’ın tam yetkili kıldığı temsilcisi yerel yönetim işlerinden sorumlu tutulmuştur.

Hiçbir yerel organı halk tarafından seçilememiş ve yerel hükümet aslında Şah'ın yakını ve yerel bölgelerde nüfus edinen kişiler tarafından yönetilmiştir (Taban, 2020, s. 102-105).

2004 yılında yürürlüğe giren Anayasanın “İdari teşkilatı” ile ilgili bölümünde, yönetimin yeni teşkilatlanması ve İçişleri Bakanlığına bağlı olarak bir yerel yönetim müdürlüğünün kurulması gerektiği yer almıştır. Her ilde dört organ (bakanlıkların il temsilcisi, vali, yerel meclis ve belediye) kurulmuştur. Vali ve bakanlıkların temsilcileri siyasi bir makam olarak hükümeti temsilen atanmış ve Cumhurbaşkanlığına karşı sorumludur. İl meclisi ve belediyelerin genel bir seçimle seçilmesi gerektiğinin yer almasına rağmen siyasi ve ekonomik nedenlerden ötürü merkezi yönetimin atamasıyla göreve getirilmiştir (Danış, 2015, s.197).

3.2.2. Yerel Yönetim Organları

Yerel yönetimler 1922-1923 yıllarında Afganistan devletinin idari sisteminde kazandırılmaya çalışılmışken ilk başlarda pek önemsenmeyip sadece yasa gereği devletin bir alt memurluğu olarak ve sınırlı konular da faaliyette bulunmuştur. İlerleyen dönemlerde dünya konjonktürünün değişmesiyle birlikte gelişen modern devlet anlayışının sergilediği politikalarından bir nevi Afganistan devleti de etkilenmiş ve yeniden geliştirilen idari sistemle birlikte yerel yönetimler yavaş yavaş önem kazanmaya başlamıştır. Böylece yerel yönetim organları ilk başlarda kendi içinde Mustufiyet, Hükümet kalan ve Hükümet şeklinde belirlenmişken ancak ilerleyen dönemlerde bu organların faaliyet alanı ve önemi geliştirilmeye çalışılmıştır.

3.2.2.1. Mustufiyet (Defterdarlık)

Günümüzde aynı ad altında varlığını devam ettiren ve il genelinde faaliyet gösteren, tüm mali ve vergi işlerinden sorumlu, alınacak vergi miktarını belirleyen ve devlet adına toplamakla görevli olan “Mustufiyet” merkezi yönetimin adına faaliyet gösteriyordu. Mustufiyet başkanı doğrudan Şah tarafından atanıyor ve bulunduğu il çerçevesinde söz konusu olan tüm mali işler ve vergiler bu makamın denetimi altında olup Valinin olmadığı hallerde ise vilayeti de yönetmekle görevli

kılınıyordu. Bu nedenle il düzeyinde ikinci bir makam ve önemli bir devlet kurumu olarak faaliyet gösteriyordu.

3.2.2.2. Hükümet Kalan (Büyük Hükümet)

Büyük bölgeler bir hükümet kalan olarak bölünmüştür ve bunların yönetimi ise büyük hâkimin denetimi altında olup faaliyet gösteriyordu. Ayrıca mali müdürlüğü, dış işleri ve danışma meclisinin bulunmasıyla birlikte faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Bu bölge genelinde tüm idari işleri yerine getirmek ve faaliyet göstermekle sorumlu tutulmuştur (Amiri, 2020, s. 20).

3.2.2.3. Hükümet

Her bir bölgede söz konusu olan büyük hükümetler vilayeti yönetmek üzere kendi içinde hükümet olarak biliniyordu. Ancak yetki ve sorumlulukları ise Vali tarafından belirleniyordu. Valilerin kendisi ise içişleri bakanlığına bağlı olarak çalışırken bu bakanlıkta görev yapmakta olan üst düzey memurlar valinin önerisi ve içişleri bakanlığının emri ile atanmaktaydı.

3.2.3. Yerel Yönetimlerin Organları ve İşleyiş Şekli

Anayasa ve yerel kanunlara göre yerel hizmetleri yerine getirmek ve halkın gereksinimlerinin daha demokratik ve şeffaf bir şekilde giderilmesi için her il de dört organın kurulması hükmü bulunmaktadır. Bunlardan iki organ olan vali ve bakanlıkların il temsilcileri, merkezi yönetimin ildeki temsilcisi iken, siyasi ve yönetsel olarak merkezi temsilen bulunmaktadır. Diğer organlardan il genel meclisi ve belediye meclisi, halkı yerelde temsilen bulunması ve halkın iradesiyle seçilerek faaliyet göstermesi hükmü yer almışken söz konusu organların tamamen bağımsız olması gerektiğinden de bahsedilmiştir (Dehzad, 2016, s. 83).

3.2.4. Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü

Yerel teşkilatlanma, diğer adıyla Mahalli idareler, hükümetin idari yükünü hafifletmek ve mahalli işlerini yerinden yönetip halkın sorunlarıyla daha yakından ilgilenmek ve merkezin verdiği yetki ve sorumluluklar çerçevesinde hareket eden mahalli bir örgütlenmedir. Hükümetler ülke genelinde tüm toplumların sorunlarına daha hızlı yetişebilmek ve merkezden coğrafi olarak uzak olan bölgelerin merkeze bağlı çalışmasını sağlamak için yerel yönetimleri tercih etmektedirler. Ayrıca bu

idarelerin yönetilmesi amacıyla merkeze bağılı olarak yerel idarelerin başında yetkili kişiler gönderilir ve böylece yerel güçler kontrol altında tutulmaya çalışılır (Husaini, 2013, s. 54).

Afganistan devletinin anayasasına göre, yerel yönetimlerin örgütlenmesi, başta vali olmak üzere il meclisi, belediye, kaymakam ve ilçe meclisleri olarak tarif edilmiştir (2004 Anayasası, Md. 136). Merkezi yönetimin yetkisi altında çalışması gereken yerel yönetim, valinin başkanlığında örgütlenmişken il meclisi halkın tercihi ve genel bir seçimle seçilir. İl başkanı seçildiği halde dört yıllığına göreve gelir ve merkezin yetkisi altında faaliyet gösterir. Belediye başkanlarının doğrudan seçimle seçilmesi anayasaca beyan edilmesine rağmen doğrudan Cumhurbaşkanı'nın atamasıyla gelmektedir. Bu çerçevede “Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü” (BYYM) mahalli idareleri temsilen kurulmuşken ilk başlarda İçişleri Bakanlığı'na bağılı olarak çalışmaktaydı. 2007 yıllarında İçişleri Bakanlığından ayrılarak Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü adı altında kurulmuşken tüm yerel idarelerin faaliyetleri bu birime bağılı olarak yürütülmektedir. Ayrıca tüm yerel organlar bu müdürlüğe hesap vermekle sorumlu iken Müdürlüğün kendisi Cumhurbaşkanlığına karşı sorumludur (Amiri, 2020, s. 140).

Afganistan hükümet sisteminde yerel yönetimlerin örgütlenmesi aslında dört ayrı birime ayrılmaktadır. Bu birimlerin en başında vali gelmekte olup hükümeti temsilen bulunur. İkinci olarak her ilde bakanlıkları temsilen bulunan birer müdürlükler kurulmuştur. Üçüncü olarak il genel başkanlığı bulunmaktadır. Bu başkanlığın üyeleri halk tarafından doğrudan ve genel seçim sonucunda dört yıllığına seçilip halkın irade ve isteklerini temsil etmekle mükelleftir. Son olarak belediye başkanlığı ve belediye meclisi bulunmaktadır (Danış, 2015, s. 194-196). Bu doğrultuda ilçe örgütlenmesi, en başta kaymakam olmak üzere ilçe genel meclisi, köy şurası ve muhtarlık birimi olarak bilinmektedir. Günümüz de sadece kaymakamlık ataması, BYYM denetimi altında doğrudan sınav sonucu gerçekleştirilmektedir (Taban, 2020, s. 45).

BYYM, mahalli güçleri temsil etmek ve ülkenin yerel yönetim anlayışını yerine getirmek için bağımsız olarak kendi içinde plan ve stratejileri uygulamak amacıyla kurulmuştur. BYYM ülke genelinde birlik ve güvenli bir hükümet

anlayışını hâkim kılınması için çaba gösterir ve devletin projelerini yerel ölçüde uygulamak, halkın devlete karşı kanaatini elde etmek, yerel birimlerin uygulayacağı politikalarını destekleyip mahalli idareleri güçlendirmek amacı güdülmüştür. Söz konusu organ ülkenin nüfus sayısını belirlemek, yerel seçimleri yapmak, vatandaşların kayıt edilmesi ve ortaya çıkacak olan herhangi bir affet durumu önleme politikası uygulamaktır. Ayrıca il ve ilçe genelinde merkezi hükümetin politikalarını uygulamak, halkın gereksinimlerini daha hızlı olarak çözebilmek, mahalli halk arasında adaleti sağlamak, tarım alanlarını denetlemek, vatandaşların nüfus kayıtlarını denetleyip merkeze rapor vermek ve yerel düzeyde demokrasinin sağlanması gibi görevleri yerine getirmekle sorumludur (Amiri, 2020, s. 45).

3.2.5. İl Yönetimi (Vilayet) Vali

Afganistan devletinin yerel yönetim sistemi vilayet, bölge ve Alakadarı şeklinde yönetilmiştir. 1930 yılında yerel idari sistemi, 32 il, 294 kaymakamlık ve Alakadarı yerine köy idari birimlerinin eklenmesiyle yeni idari sistem oluşturulmuştur. Ayrıca yürürlüğe giren “Teşkilatı Esasiye” ile 34 il ve 365 kaymakamlık söz konusu olmuştur. Bu yeni yasa ile her bir bölgenin il olması için genel şart ekonomi, nüfus, coğrafi alan ve sosyal yapı olarak belirlenmiştir. Yeni bir ilin kurulması için 2000 nüfusa sahip olunması coğrafi alan olarak en az üç kaymakamlığın bulunması şartı aranmıştır. Kurulan her il, kendi içinde barındırdığı nüfus ölçümüne göre derecelendirilmiştir. İlin yönetimini üstlenmek üzere en büyük mülki amiri olarak vali ilin başına getirilmiştir. Vali BYYM önerisi ve Cumhurbaşkanının atamasıyla göreve getirilmişken yerel idarelerin diğer memurları ise açık bir sınav sistemi ile seçilmektedir. Valinin olmadığı hallerde gerekli görevleri yapmak üzere her il için birer vali yardımcıları atanmıştır (Taban, 2020, s. 112).

Mahalli idareler Kanun’unun 3. Maddesine göre “Vali yürütme organının birinci derece temsilcisi olup birçok konuda yetkilidir” hükmü yer almıştır. Yürüklüğe giren yeni kanuna göre artık valiler BYYM’ne bağlı olup doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve bulunduğu ilin en büyük mülki amiri ve merkezi yönetimin temsilcisi olarak faaliyet gösterir. Valiler kendince bazı konularda yetkili kılınmışken bu görevler ise kanun çerçevesinde bulunduğu ilin tüm idarelerini denetleyip yönetmek ve il içinde güvenliğin sağlanması için yerel ile iş birliği sağlayıp güvenliğin sağlanmasından sorumludur (Mücaddadi, 2017, s.49).

3.2.6. Belediye

Yerel idarelerin bir diğ er önemli organı olan belediye başkanlığı her bir devlette olduğu gibi Afganistan devletinin yönetim sistemi içerisinde de bulunmaktadır. Bu organ Anayasanın 141. Maddesince her il de birer belediye başkanlığının olmasından bahseder ve bu belediye üyelerinin doğrudan halk tarafından genel bir seçimle seçilmesi beyan edilmiştir. Bu maddeye göre “her bir belediye başkanı ve belediye meclis  yeleri doğrudan genel bir seçimle seçilmesi gerektiği her ne kadar savunulmuş ise da aslında söylenen şey Afganistan devleti için hiçbir dönemde gerçekleşmemiştir. Belediyeler aslında halkın iradesini temsilen bulunan ve bulunduğu kentin iyileştirilmesi ve şehirleşme anlayışının hâkim kılınması amacıyla kanunlarda yer alan önemli bir organdır. Belediyeler Kanunu’nun 12. Maddesi gereği, belediyelerin vergilerden elde ettikleri gelirler kendi b t  elerine girmektedir ve bu konuda belediyeler bağımsızdır (Belediye Kanunu, 2018, s. 94).

Belediyeler, merkezi yönetimin mahalli idare örgütlerinin en önemli birimlerinden biri olarak beyan edilmiştir. Bu organın birçok yetki, sorumluluk ve görevleri bulunmaktadır. Söz konusu görev ve sorumlulukları ise bulunduğu şehirde yeşillendirme projesini uygulayıp yeşil alanın  oğaltılması, Halka kullanabilir su ve kanalizasyonu yapması, Cadde, sokak ve mahalleleri belirlemesidir. Ayrıca kamuya ait yerleri koruyup belirli pazar yerlerini kiraya verme yetkisine de sahiptir. Valilerin yaptığı toplantılarda söz hakkına sahipken görev ve yetki alanları ile ilgili fikir beyan edebilirler. Ayrıca, şehir içerisinde yeni yapılacak binaların alanını belirlemek, şehir içinde faaliyet göstermekte olan esnaf ve ticaret odalarında çalışma izni verme veya ret etme yetkisine de sahiptir (Nurzai, 2017, s. 72).

Belediye başkanlığı halk iradesini temsilen bulunur ve üyelerinin halk tarafından seçilmesi söz konusudur. Ancak günümüze kadar herhangi bir şekilde üyelerinin halk tarafından seçilmesi mümkün olmamıştır. Belediyeler bulunduğu ilin kültürel ve sosyo-ekonomik olarak gelişmesi için faaliyet gösterir. Belediyenin genel görevleri belediye kanunun 18. Maddesinde yaklaşık 44 madde şeklinde sıralanmıştır. Ancak bunların hepsinden bahsetmek pek mümkün olmadığı gibi asıl ve genel görevleri şu şekildedir. Bulunduğu ilin şehirleşmesi ve gerekli olan

düzenlemelerin yapılması, ilin sokak cadde park, kültürel mekânlar ve halkın gereksinimlerini görecek şekilde her türlü faaliyet alanlarını yapmak ve denetlemek, il içinde spor tesisleri kurmak, ihtiyaç duyan halkın gereksinimlerine cevap verebilmek kültürel merkezlerinin tesis edilmesi olarak sayılmıştır. Ayrıca il genelinde faaliyetteki özel sektörlerden vergi toplanması devlete ait tüm mekânların kiraya verilmesi gibi görevlere yer verilmiştir (AREU, 2008, s. 160).

3.2.7. İl Genel Meclisi

İl genel meclisi, her bir ilin halkı tarafından seçilen ve halkı, hükümete karşı koruyup hak ve hukukunu savunan, merkezi hükümetin yaptığı yerel politikaları denetleyen bir yerel organdır. Bu organ yerel de halk tarafından seçilerek oluşturulur bütçe ve mali harcamalarında vilayete bağlı olarak faaliyet gösterir. Ancak bu organın kendisine ait bağımsız bütçesinin olmaması ise yapması gereken görevlerin yapılmasını aksatmaktadır. Ayrıca bu meclisin mali açıdan bağımsız olmaması günlük faaliyetlerinde kaynak yetersizliği yaşanmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak il genel meclisi aslında halka hesap vermelidir. Çünkü bu meclisin üyeleri doğrudan halk tarafından seçilir. Bu nedenle hem hesap verebilir hem de cevap verebilir olmalıdır. Bu meclis valiliğin yaptığı faaliyetleri ve idari işlerini denetlemesi gerekiyordu. Ancak mali ve bütçe açısından vilayete bağlı olarak çalışması ve bağlılık olayı ise doğru bir şekilde denetlemesinden alıkoymaktadır (Taban, 2020, s. 153).

İl genel meclisi, hükümetin il bazında yapmak istediği politikalarının uygulamasında katılmak ve denetimini yapmakla görevlidir. İl bazında yapılacak olan bütçe ve valinin uygulamaya koyduğu programlarında öneride bulunmak ve şeffaf bir şekilde denetlemek amacı güder. İl idarelerinde söz konusu olan hukukun üstünlüğü, barışın sağlanması için çaba gösterilip en iyi şekilde yürütülmesi için katılım sağlayacaktır. İl bazında olan kültürel ve tarihi eserlerin daha iyi şekilde korunması için gerekli tedbirleri almakla sorumludur. Ayrıca mahalli halk arasında çıkacak olan herhangi bir kavga ve çatışmayı halletmek, yerel bölgelerde çıkacak olan herhangi bir affet ve acil durumlarda halkın yardımına yetişebilmek ve gerektiğinde halk yardımlaşmasına bulunmak görevleri arasındadır (Amiri, 2020, s. 70).

İl genel meclisi her bir ilin nüfus oranına göre kurulacaktır. Bu çerçevede ilin nüfusu “Beş yüz bin” olduğunda “Dokuz” kişi seçilecek olup bulunduğu ilin Mahalli idareleri yönetmek amacıyla 4 yıllığına seçilir. “Beş yüz bin” den “Bir milyona” kadar nüfusa sahip olan illerde ise 15 temsilci seçilir. Bir ile iki milyon arası nüfusu bulunan illerde ise 19 temsilci seçilecektir. İki ile üç milyon arası nüfusu olan illerde ise 23 temsilci seçilir. Üç ile Dört milyon arası nüfusu olan illerde 29 temsilci seçilir ve Dört milyonun üzerinde nüfusu olan illerde ise 33 kişi il temsilcisi olarak seçilir. Ayrıca her bir ilde daha önceki yerel kanunlara göre %25 kadın temsilcisinin seçilmesi hükmü bulunuyorken yeni kanuna göre bu oran %20’ye indirilmiş olup her bir ilde %20’lik bir oran kadınlara tanınmıştır (Amiri, 2020, s. 72).

3.2.8. İlçe Meclisi

Anayasanın 40. Maddesi gereği, “her ilçede halk işlerinin daha düzenli bir şekilde yürütülmesi, halk ile kaymakamlık arasında iş birliğinin sağlanması, köy ve ilçe halkının gereksinimlerinin en hızlı şekilde çözülmesi için bir ilçe meclisinin bulunması hükmü getirilmiştir. Ayrıca ilçe meclisine seçilecek olan üyelerin halkın tercihi ile doğrudan ve bağımsız olarak genel seçimle seçilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Ancak günümüzde ekonomik, istikrarsızlık ve siyasi sorunlardan dolayı yasada belirtilen birçok hüküm uygulanamamaktadır. Anayasa gereği her bir ilçeden seçilecek olan üye sayısı ilçenin nüfusuna göre belirlenmesi hükmü yer almıştır. Bu yasaya göre “Kırk bin” nüfusu olan ilçede 5 temsilci 40-70 bin nüfusu olan ilçede 7 temsilci 70-100 arası nüfusu olan ilçelerde 9 temsilci ve 100 binden fazla olan ilçelerde ise 11 temsilcinin seçilmesi ve ayrıca seçilecek olan temsilcilerin içinden %15’lik bir kısmının ise kadınlara ayrılması öngörülmüştür (Mansur, 2020, s. 75).

İlçe meclisinin ilçe bazında kurulması gerekli görülmüşken bu meclisin üyeleri ilçe bazından seçilip ilçe halkını temsilen bulunur. Bu meclisin kurulmasından amaç ilçede yaşayan halkın gereksinimlerine daha hızlı ve yakından yetişebilmek ve ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli çabayı göstermek amacıyla kurulması kanunlarca belirtilmesine rağmen henüz bu meclis söz konusu olamamıştır. Anayasaca söz konusu meclis aslında seçimle halkın iradesini temsil

edebilen en uygun bir organ olduğu hükmü ileri sürülmüştür. Ancak bu meclisin kurulması ile ilgili henüz herhangi bir kanun tasarlanmamıştır (Amiri, 2020, s. 75).

 l e meclisi aslında  l e bazında yapılacak olan her türlü faaliyetleri denetleyip  l e içinde olan tüm Sosyo-kültürel faaliyetlere katılır ve denetlemekle yetkilidir.  l e bazında yapılacak olan devlet politikalarının daha şeffaf uygulanması ve devlete hesap verebilir bir şekilde yönetilmesini sağlar. Ayrıca merkezi yönetimi temsilen bulunan her bir bakanlığın idareleri ve temsilcilerinin  l e bazında yapacak olan sosyo-kültürel ve alt yapılarının yapılmasından emin olmak için bunları denetler ve uygulayamadığı herhangi bir plan ve politika varsa ilk olarak il makamına daha sonra merkeze rapor edebilecektir. Ancak güvenlik sorunu, ekonomik ve kaynak yetersizliği nedeniyle günümüze kadar  l e meclisi seçimi hiç yapılamamıştır (Mansur, 2020, s. 81).

4. 2000 SONRASI AFGANİSTAN'DA YEREL YÖNETİMLERİN İŞLEYİŞ ŞEKLİ VE REFORM ANLAYIŞI

4.1. ABD Müdahalesi Sonrası Yeni Siyasal Düzendeki Yerel Yönetimler

Afganistan siyasi tarihinde 2001 sonrası oluşturulan yeni devlet modeli, düzenlenen siyasi sistem ve yerel yönetimler üzerinde getirilen değişiklikler ve idari reform çerçevesinde geliştirilen yerel politikalar, daha önceki dönemlerde hayata geçirilen ve düzenlenen devlet yapısı ile neredeyse tamamen farklı olduğunu ifade edersek herhalde hata olmaz. Zira ABD ve NATO'nun ülkedeki varlığı ile Afganistan'da neredeyse Batı değerleri hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Tabi burada ülke halkının hassas olduğu noktalara da dikkat edildiğini görmek mümkündür. Bu çerçevede aşağıda özellikle 2001 sonrasında geliştirilen yeni devlet modeliyle birlikte merkezi yönetimle yerel yönetimler üzerine durulacak olup iki yönetim arasındaki idari ilişkiler, karşılaşılan genel sorunlar doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılacaktır (Murtaza, 2016, s. 58).

4.1.1. Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetim Arasındaki İlişki

Topluma sunulması gereken hizmetlerin daha iyi ve verimli bir biçimde yapılması amacıyla devletler, merkezi yönetimle yerel yönetim kurumlarını birlikte hareket etmesiyle mümkün olacağını savunmuşlardır. Merkezi yönetim ve yerel yönetimler topluma hizmet sunulması gerektiğinde süreklilik arz eden bir idari ilişki ve otorite söz konusudur. Merkezi yönetim, kendi kurduğu merkezi örgütüyle birlikte her bir kamu hizmetinin merkezden yürütülmesini tercih ediyorken, yerel halka daha iyi ve en yakından gerekli hizmeti sunabilmek için yerel yönetimleri desteklemek ve süreklilik içeren bir ilişki kurmak zorundadır. Merkezi yönetim, her bir konuda alınacak olan kararları daha etkin olacağını düşünüp merkezden yönetmeyi planlıyorken yerel organlar ise merkezin uygun gördüğü çerçevede, hükümetin topluma yapması gereken hizmetlerini daha yakından yapılması amacıyla yerinden yönetmeye çalışır. Bu da merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki vazgeçilmez ilişkinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca merkezi yönetimle yerel yönetim her ne kadar birbirinin karşıtı olarak biliniyor ise de aslında birbirinin tamamlayıcısı olarak yönetim sistemlerinde yer almaktadır (Ökmen, 2008, s. 1-6).

Yerel yönetim anlayışı dünyada bulunan tüm devletlerin yönetim sistemlerine göre oldukça önemli iken merkezi yönetimin taşradaki işlerinin daha demokratik ve hızlı bir şekilde yürütülmesini sağlar. Ayrıca merkezi temsilen faaliyet gösterir ve yapılacak olan tüm faaliyetleri yerinden yönetmeye çalışan, sınırları yasalarca çizilmiş, merkezi yönetim adına faaliyet gösteren özerk bir kuruluştur. Yerel yönetimlerin organları yerel halkça doğrudan ve demokratik bir şekilde yapılan seçimle seçilir ve halka karşı hizmet sunmakla yükümlüdür. Yerel yönetimlerin merkezi yönetime tabi olmasından dolayı aralarında sürekli olarak yönetim, ekonomik ve siyasi ilişkiler söz konusudur (Akman, 2019, s. 4).

Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında süreklilik amacıyla kurulan “Yönetim” ihtiyaç duyulan gereksinimleri sunabilmesi ve idari sorumlulukları yerine getirilebilmesi için personel istihdam etmek zorundadır. Personeller istihdam ediliyorken merkezi yönetimlerin belirlediği kriterlere göre istihdam edilip değerlendirilmesi merkez ile yerel arasında bir ilişkinin var olmasından kaynaklanır. Bu çerçevede Afganistan devletinin kamu yönetim sistemi ABD müdahalesi sonrası yeni devlet yapısı ile oluşturulmaya çalışılmışken, bu süreçte ülke yönetiminin aslında merkeze dayalı olması ve merkezi yönetimin daha güçlü kılınması koşuluyla yeniden düzenlenmiş olup daha çok merkezileşme üzerine durulmuştur. Merkezîyetçi bir yönetim anlayışı ile yönetilmekte olan Afganistan devletinde, merkezi yönetimle yerel yönetimlerin birbiriyle ilişki içinde olması ve birlikte hareket etmesi hükmü anayasaca beyan edilmiştir. Ancak yetkilerin merkezi yönetime ait olması nedeniyle yerel yönetimler bir taşra örgütü sıfatıyla çalışır ve verilen yükümlülükleri yerine getirir (Çolakoğlu, 2018, s. 6).

Afganistan devletinde merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında vazgeçilmez ve birbirine bağlayan boyutlar bulunmaktadır. Bu boyutları başlıca yönetim, siyasal ve ekonomik olarak değerlendirebiliriz. Çünkü ülke genelinde harcanacak olan devlet bütçesi merkezi yönetimce planlanıp dağıtılır. Yerel yönetimlere doğrudan herhangi bir bütçe ve kaynağın gösterilmemiş olması ise ekonomik olarak merkezi yönetimle vazgeçilmez bir ilişki içinde olmasını gerektirecektir. Diğer boyutu olan yönetim ise merkezle yerel yönetimin vazgeçilmez bir ilişki içinde olmasını sağlar. Yerel organlarda çalışacak olan personellerin aslında merkezin ataması ile gelmesi ayrıca merkezle yerel arasında

temel bir ilişkiyi barındırır. Merkezi yönetimle yerel yönetim arasında söz konusu ilişkinin devamlılığı daha çok ekonomik boyuta dayandırılmaktadır. Çünkü yerel yönetimlerin birimleri olarak belirlenen il ve ilçe yöneticileri il düzeyinde toplanacak olan vergileri merkezi yönetim adına saydamlık (Mustufiyet) aracılığıyla toplayıp merkez bankasına gönderilmektedir. İl düzeyinde yapılması planlanan her türlü kalkınma projeleri doğrudan merkezin onayı ve denetimi ile sağlandığı kaynak çerçevesinde gerçekleştirilir (Karataş, 2018, s. 27).

Afganistan devletinin yönetim sistemi, kendine özgü siyasi bir boyutu da taşımaktadır. Çünkü Afganistan topraklarında yoğun bir biçimde farklı etnik gruplar ve akvamlar (kabileler) bulunmaktadır. Bu kadar farklı etnik grupların ve kültürel değişimi içinde barındıran bir ülke olması ise yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında ister istemez siyasi boyutlu bir ilişkinin varlığını gerektirmiştir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin il birimi olan valiler, merkezi yönetimi temsilen atanırlar ve bulunduğu makamın siyasi bir makam olması ise bazen merkez ile yerel arasında siyasi bir ilişkinin kurulmasına da sebep olunmaktadır. Ayrıca 2004 Anayasasında, yerel düzeyde Sosyo-kültürel ve ekonomik olarak gelişim sağlanması için yerel yönetimin önemli olduğu savunulmuştur. Ancak yerel düzeyde çok az yetki verilerek zayıflatılması, yönetim ve denetim açısından merkezi yönetime bağlı olarak çalışması gerektiğini kuvvetlendirmesi ise merkez ile yerel yönetimler arasında vazgeçilmez bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir (Çolakoğlu, 2018, s. 375).

Afganistan devletinin temel yapısına bakıldığında ağırlıklı olarak merkezi yönetim güçlendirilerek, yerel yönetimler merkezi yönetimden çıkan kararlara bağlı kalması sağlamıştır. Çünkü yerel yönetimlerin yeteri kadar mali kaynağı olmadığı için organlarının yönetimi aslında merkezi yönetime bağlı olarak çalışır. Ayrıca her bir idari düzenlemenin yönetilmesi ve halk ihtiyaçlarının karşılanması, ekonomik ve yönetsel olarak yerine getirilir. Bu nedenle yerel yönetimler belli bir kaynağa ve yönetim olarak idari bağımsızlığa sahip olması gerekiyor. Ancak Afganistan devlet yapısında merkeziyetçilik anlayışı hâkim olduğundan dolayı yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında süreklilik gerektiren bir ilişkinin varlığı söz konusudur (Amiri, 2020, s. 55).

4.1.2. Reform Sonucunda Kurulan Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü

Afganistan İslam Cumhuriyeti, ABD müdahalesi sonrasında yeniden yapılandırılmaya çalışılan kamu yönetim sistemi ile birlikte birçok kurumlar üzerine yenilik ıslahat ve reform amaçlı politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Afganistan İçişleri Bakanlığının bir örgütü halinde olup yerel hizmetler sunan bu kurum 2007 yılında reform ve ıslahat adı altında “Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü” olarak kurulmuştur. Bu kurum ülke genelinde söz konusu yerel hizmetlerden sorumlu olmakla beraber yerel düzeyde faaliyet göstermekte olan birimlerin faaliyetlerini denetlemek ve gerekli politikaların uygulanması için yardımda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Ancak bu kurumun her ne kadar bağımsız bir biçimde hareket etmesi öngörülmüş ise de uygulamada pek bağımsız hareket edemeyip merkezi yönetimin yetkisi altında çalışmalarını sürdürmektedir (Çolakoğlu, 2018, s. 370).

Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğünün kendine has bütçesi bulunmakta olup vali, belediye, kaymakam ve il genel meclisinin yaptığı faaliyetleri denetleyip aslında bu organların işlerinde kolaylık sağlanması amacıyla kurulduğu birçok kaynaklarda yer almıştır. BYYM, herhangi açıdan parlamento meclisine karşı sorumluluk duymayıp aslında yerel organların kalkınması için kurulmuştur. Bu kurumun başkanı kabine toplantılarında katılabilecek ve gerek duyduğunda atanacak olan vali ve kaymakamların merkezi hükümete tercihte bulunabilir ve söz konusu müdürlüğün onayı ile atamalar gerçekleşir. BYYM, yerel hükümeti temsilen bulunur ve önemli konularda alınacak olan her türlü karar ve kamu hizmetlerine belirleyici rol oynamaktadır. İl düzeyinde yapılacak olan yerel faaliyetler bakanlıkların il temsilcileri, belediyeler, vali kaymakam ve il genel meclisi yetkileri altında gerçekleşir. Bu birimler yaptıkları her türlü faaliyetlerinden BYYM’ne rapor verir ve yapılması gereken her türlü yerel politikalar söz konusu kurumun talimatı ile yerine getirilecektir (Karataş & Çolakoğlu, 2018, s. 10).

BYYM yerel açıdan ülke genelinde büyük bir öneme sahip olup merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında bir nevi köprü görevini yerine getirmektedir. Kurum başkanı, kabine toplantılarında katılabilir olmasından dolayı bir nevi bakanlık statüsüne sahip kılınmıştır. Ancak diğer bakanlar gibi herhangi bir konuda parlamento üyelerinin oyuna ihtiyaç duymadan doğrudan Cumhurbaşkanlığının

talimatı ile faaliyet gösterir. Yerel birimlerden hesap sorabilir, denetim yapabilir ve yerel birimlerin başkanlarının atamalarında büyük ölçüde etkili olup siyasal olarak Cumhurbaşkanlığına karşı sorumludur. 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulmuş olan BYYM, aslında yönetimde ve yerel düzeyde yapılması planlanan ıslahat ve reform amaçlı olarak kurulmuştur. BYYM parlamento meclisine bağlı olmadan doğrudan herhangi bir konuda karar alabiliyorken, bu kurumun kendisine ayrı bağımsız bütçe de ayrılmıştır (Türkoğlu, 2021, s. 13).

4.1.3. Afganistan Yerel Yönetimlerinde Reform Anlayışı

2015 yılından sonra BYYM'nın yeni başkanı göreve gelir gelmez ülke genelinde yerel birimler ve mahalli idarelerde ıslahat ve reform yapmaya çalışmıştır. Bu “ıslahat” reformun ilk adımı olarak merkezi yönetim organları ile yerel organlar arasında iş birliği ve idari ilişkinin sağlanması amacıyla her ay tüm valiler ile video konferans yapılması ve bu konferans yoluyla il genelinde olan tüm sorunların merkeze bildirilmesi gereği öngörülmüştür. Söz konusu konferanstan amaç valiler ile Cumhurbaşkanlığı Ofisi arasında bir irtibatın sağlanması idi. Ayrıca 34 ilin valisini temsilen Altı vali her Altı ayda merkeze gelir ve merkezi yönetim organları ile arasında iş birliği için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Merkeze gelen valiler yargı organları, Emniyet genel müdürlükleri ve dış ülkelerin temsilcileri ile görüşme yaparak il düzeyinde ekonomik ve kalkınma için yardım talebinde bulunuyor ve ilin genel durumu hakkında bilgi vermek amacıyla görüşmelerini sürdürmüşlerdir (AREU, 2015, s. 9).

Mahalli hükümet özellikle idari reform amacıyla birçok konuda ıslahat getirmiştir. Son yıllarda yaptığı bir politika çerçevesinde özellikle şu dört birim üzerine reform yapılmıştır. İlk olarak her bir bakanlığın il düzeyinde oluşturdukları Riyasetlere (başkanlıklar) belirli düzeyde yetkiler verilmiş olup merkezi yönetimi temsilen bulunması için daha fazla yetki ve sorumluluk verilerek güçlendirilmiştir. Liderliklerin daha üst seviyede çıkartılarak kuvvetlendirilmesi, il genel meclisinin halka karşı hesap verebilir olmasının daha kuvvetli hale getirilmesi ve belediyelerin sadece yönetmek değil, bir gelir kaynağı olması gerektiği üzerine çalışmalar yapılmıştır (AREU 2015, s. 14).

İl düzeyinde il hükümeti düzenleme politikası adı altında yönetim birimleri ele alınmıştır. Bu çerçevede yeni yapılanmaya göre her il de il genel meclisi ve il kalkınma komiteleri kurulmuştur. Devlet idarelerinde ıslahat amaçlı politikalar gerçekleştirilmiş olup birçok alanda yardımlaşma politikaları uygulanmıştır. Hükümetin iller düzeyinde resmi birimleri olarak ilk başlarda valilik ofisi, bakanlıkların il temsilcilikleri ve bazı organizasyon başkanlıkları geliştirilmişken daha sonra il kalkınma komitesi ve birçok birim kurulmuştur (Türkoğlu, 2021, s. 17).

Valiler Cumhurbaşkanlığı ile mahalli idareler arasında iletişimi sağlayıp mahalli idarelerin tüm sorunlarının merkeze bildirilmesi için tek yetkili olarak atanmıştır. İdari ve mülki birimlerin en başı olan valilere, il düzeyinde olan herhangi bir yolsuzluğu, kanunsuzluğu, siyasi buhranları ve il genelinde yapılan fesat olaylarının engellenmesi ve mücadele etmesi için yeni yetkiler verilmiştir. Ancak valilerin üst seviyede yetkili kılınması ise bazı durumlarda kanuna aykırı davranarak bir nevi “torpil” sisteminin hâkim olmasına yol açmıştır. İl düzeyinde bulunan devlet idarelerinde reform konusu istifade edilerek tüm devlet memurlarından bir sınav alınması gerektiği planlanmış ve bu sınavda başarılı olanların işine devam edebileceği öngörülmüştür. Ancak valiler bu durumu kötüye kullanmış olup kendi örgütlerini sınavlara girmelerini sağlamış ve başarılı gösterilip devlet memuru olarak yüksek bir maaş ile atanmaları sağlanmıştır. Bu nedenle reform yapılması bir nevi maaş yükseltme kaynağı olarak kullanılmıştır (Türkoğlu, 2021, s. 23).

Afganistan devletinin yönetim sisteminde uygulanmaya çalışılan reform politikaları pek başarılı olamamıştır. Bu başarısızlıkların tek sebebi ise ülke genelinde hakimiyetini koruyan istikrarsızlık sorunlarının yaygın olmasıdır. Bu istikrarsızlık sorunu yerel yönetim birimleri üzerine yapılması gereken reformu de engellemiştir. Ancak 2018 yılı itibariyle bağımsız yüksek seçim kurulunun uygulamaya koyduğu reform politikasına göre yıllardır yapılamayan yerel seçimler bu yeni politikalar ile yapılmasına karar verilmiştir. Son dönemlerde dikkat çeken yerel yönetimler anlayışı, yerel politikacıların dikkatini çekmeye başlayınca birçok alanda reform yapılması gerektiği düşünülmüş ve bu doğrultuda hareket edilmiştir. Reform amacıyla ilk olarak İlçe meclislerinin seçimle oluşturulması planlanmıştır.

Ayrıca demokratik bir devlet anlayışının inşası ancak yerel yönetimlerde reform yapılması ile mümkün olacağı düşünülmüştür. Yerel yönetimlerde hesap verebilirlik ve şeffaflığın artırılması üzerine çalışmalar yapılmıştır (Enstitut of peace, 2017, s. 3-6).

Uluslararası araştırma Enstitüsü'nün 2017 yılında Afganistan yerel yönetimler üzerine yaptığı reform amaçlı politikasına göre, bölge ve ilçe meclislerinin seçimle oluşturulması, bu meclislerin kendilerine özgü mali özerklik ve bağımsız bütçe verilmesi öngörülmüştür. Yerel yönetimlerde reform amacıyla birim başkanlarının bölgesel olarak seçilmesi ve bu seçim için oy verebilecek kişilerin yolsuzluk yapılmadan oy kullanmaları üzerine çalışmalar yapılmıştır. 2018 yılında ilk yerel seçimlerinin yapılması planlanmıştır. Politikacılar bu çerçevede üç yeni politika planlamasını savunmuşlardır (Enstitut of peass 2017, s. 4).

İlk olarak Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü'nün yapacağı politikaların siyasi ve sosyal düzeni yansıtacak bir biçimde oluşturulması gerekli görülmüştür. BYYM'nın tamamıyla bağımsız olması ve mali olarak yeterli kaynağa sahip kılınması gerektiğine değinilmiştir. Bakanlıklar ile söz konusu müdürlüğün arasındaki sınırlar net bir şekilde belirlenmeli ve merkezi yönetimden bağımsız olmalıdır. Hizmetten mahrum kalan kırsal nüfusun çoğunluğuna hizmet sunumunun daha adil olması planlanmıştır. Yerel yönetimler de yetki devrinin aşamalı olarak belli bir hedefe doğru yönelmesi için çözüm yolları aranmıştır (Türkoğlu, 2021, s. 34).

4.1.4. Reform Amacıyla Yapılan Yeni Politikalar

Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü, yerel de reform ve yerel yönetim birimlerinin sorumluluk ve yetkilerinin artırılması amacıyla kurulmuştur. Bu çerçevede yerel birimler de kalkınma ve ekonomik gelişme için yerel faaliyete bulunan birimlerin yetkilerinin artırılması gerektiğine dair politikalar izlenmiştir. Ayrıca yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için kaynak aktarımı ve bağımsız bütçe verilmesi amacıyla ön çalışmalar yapılmıştır. Bu politikaların uygulandığı takdirde, kamu hizmetlerinde hesap verebilirlik ve kamuyu garanti altına alabilmek şartı konulmuştur. Tüm valilikler il genel meclisinin denetimine tabi tutulmuştur. Kamu hizmetlerinin doğru ve adaletli olarak dağıtımı için bakanlıkların il yöneticileri

devreye girmiş, merkezden gelen talimat ve uygulanacak olan kalkınma politikalarının denetlenmesi gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca il düzeyinde güvenlik, ekonomik gelişme, sosyal yaşam ve devlet idarelerinin faaliyetlerinin denetlenmesi için valilere yetki verilmişken, Kaymakamlık ve belediye faaliyetlerinin denetimi valilere verilmiştir (AREU, 2015, s. 21).

Kaymakamlar ilçe düzeyinde valiler kadar yetkilendirilmiştir. İlçe düzeyinde Yapılacak olan tüm faaliyetlerin, kaymakamların denetimi altında yapılması ve kaymakamlar ise ilçe düzeyinde kalkınmayı sağlayabilmesi için tam yetkili kılınmıştır. Ayrıca seçimle oluşturulacak olan ilçe meclislerine ise %20'lik bir oran kadınlara tanınmıştır. Bu durumda kadınlar seçildikleri takdirde ilçede olan biten tüm faaliyetleri denetleyebilme yetkisi verilebileceği hükmü yer almıştır. Aynı şekilde il düzeyinde de denetleme yetkisi verilmiştir. İl düzeyinde yapılan kamu hizmetleri, belediyenin elde ettiği vergilerle yapılması gerektiğine dair politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak belediyelerin vergileri karşılayamadığı takdirde merkezi bütçe den faydalanabilir olmasına dair politikaların uygulanması söz konusu olmuştur (Türkoğlu, 2021, s. 35).

Bütçe düzenleme politikası, kabine kararı sonucunda onaylanmıştır. İl bütçe düzenleme politikası 2015 yılında yürürlüğe girmiş, il düzeyinde kalkınma ve gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır. Bu politika ilk başlarda sağlık bakanlığı, Tarım bakanlığı, Eğitim bakanlığı ve kalkınma bakanlıklarının il politikaları arasında yer alıp bu bakanlıkların il düzeyinde olan müdürlüklerinin vasıtasıyla uygulanması planlanmıştır. Söz konusu politika dan amaç, yerel hükümeti kaynak ve mali olarak güçlendirmek, sosyal hayatı iyileştirmek, il düzeyinde kalkınmanın sağlanması ve kamu hizmetlerinin daha yakından ve yerinden uygulanması olarak yer almıştır. İl düzeyinde düzenlenecek olan kaynak ve bütçe düzenleme politikası ise ilk olarak illerde bulunan kişilerden özellikle il genel meclisinin üyelerinden danışılarak gerekli olan bütçe merkeze bildirilir ve merkez bu bildirilen orana göre iller bütçesini belirleyip ona göre politikalarını izlemektedir (Niksin, 2008, s. 8).

Her bir ilin gerek duyduğu ihtiyacın karşılanması için merkezde bulunmak üzere, ekonomik'sel anlamda bir komitenin kurulması ve kurulan Komite yönetiminin Cumhurbaşkanı yardımcılarında birine verilmesi amaçlanmıştır. Komite üyeleri, maliye bakanlığı, ekonomi bakanlığı ve bağımsız yerel yönetim

müdürlüğünden oluşmuştur. Komite her yılda üç kez toplanır ve yerel organların gerek duyduğu ihtiyaçların belirlenmesi, yerel düzeyde yapılacak olan kalkınma politikalarının tespit edilip uygulanmaya konulması ve yerel sorunların çözülmesi için söz konusu komite görüşünün alınması ile birlikte yapılıp yapılamayacağına karar verileceği öngörülmüştür (AREU, 2018, s. 34).

4.2. Afganistan Yerel Yönetimlerinde Karşılaşılan Genel Sorunlar

Afganistan devletinde Yerel yönetim anlayışının yeni bir kurum olması, idari ve yönetsel olarak sistemleştirilmemiş olması nedeniyle birçok alanlarda sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar en genel itibarıyla systemsizlikten kaynaklandığı görülmektedir. Yönetim sisteminde tam oturmuş bir sistemin olmaması ise liyakatsizlik ve yolsuzluk olaylarının artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan suç şebekeleri ve hükümet yönetimini etkilemeye çalışan güç sevdalıları, bu birimleri olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla yerel birimlerin seçimle seçilmesi gerekiyorken günümüz de hala yukarıdan atanması, merkezi yönetimle yerel yönetim arasında olan ilişkinin pek sağlam olmaması ve ayrıca yetki ve sorumlulukların adaletli bir biçimde uygulanmasına dair sistemin olmaması başlıca genel sorunlardır (Akman, 2019, s. 24).

Yerel organların daha olumlu olarak yönetilmesine ilişkin pek çok şey varken ancak halkın bilinçsizliği ve yerel hükümeti hala anlayamamış oldukları ise başlıca bu organların yapmakta olduğu politikalarını engellemeye çalışmaktadır. İl düzeyinde bulunan valiler üstlerine düşen görevleri tam anlamıyla yerine getirememeleri ve kanunlarca ilçe meclisinin oluşturulması gerektiğine rağmen hala oluşturulmamış olması başlıca yerel düzeyde genel anlamda sorun yaratmıştır. Valilerin gerektiği gibi yönetimde liderlik gücünün zayıf olması ise kamu açısından yapılacak hizmetlerin merkezden yapılmasını daha da kuvvetlendirmiştir. Çünkü il düzeyinde yapılacak olan her türlü yardım ve kalkınma programlarında valiler pek yetkili olmadıkları için kamuya dair her şey merkezden yapılmaktadır (Mashrafi, 2020, s. 405).

2001 yıllarında değişen siyasal ve yönetsel süreçten sonra kendi ayakları üzerine durmaya çalışan, Afganistan devleti, bu süreçte merkezi yönetim ve yerel yönetimlerini şekillendirmeye çalışmışken, ancak söz konusu istikrarsızlık

sorunları yerel yönetimlerin daha sorunlu bir hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca yerel yönetimlerin merkezi yönetime bağlı olarak çalışması ve yerel politikaların yerel bazında uygulanmasının eksik kalması ise genel bir sorun haline gelmiştir. Yıllarca süren iç savaş ve istikrarsızlık halkın çoğunluğunun, ülkeyi terk etmesine neden olmuştur. Terk eden insanların 2001 sonrası tekrar ülkeye dönmeleri ve kırsal alanlarda yaşam sürdüren insanların aslında kentleri tercih etmeleri, yerel düzeyde yerel ihtiyaçların karşılanamaması ve yerel politikaların eksik bir şekilde uygulanması başlıca sorun yaratmıştır. Ayrıca Bilim insanları ve uzman kişilerin ülkeyi terk etmeleri uzman yetersizliğine neden olmuştur (Rahmani, 2019, s. 55).

İl meclisinin kendine özgü kaynağının bulunmaması ve bütçe açısından valiliğe bağlı olarak çalışması genellikle yerel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz Afganistan'ın birçok il ve ilçelerinde hatta başkentinde bile güvenlik sorunu ve terör saldırıları nedeniyle söz konusu yolsuzluk ve kayırmacılıkların olması, yerel yönetim politikalarını olumsuz olarak etkilemektedir. Ayrıca aşiret reislerinin yerel organların üzerine hâkim olması ve yapacağı faaliyetlerine karışması, uygulanacak olan yerel yönetim politikalarını aksatmaktadır. Çünkü söz konusu aşiretler yerel bazında gayri resmi güce sahip olmaları nedeniyle yerel organlar üzerine söz sahibi olmaya çalışıyorlarken personellerin atanmasına bile karışmaktadır. Ayrıca patronaj sisteminin hâkim olması ve personellerin bağlı oldukları patronlarına karşı sorumluluk taşımaları ise yerel yönetimleri daha da zayıflatmaktadır (Nejat, 2018, s. 77).

4.2.1. Yerel Yönetimlerde Kaynak Sorunu

Afganistan devletinin yönetim sistemi 2004 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile birlikte, merkezi yönetim ve yerel yönetim olmak üzere ikiye bölünmüştür. Ancak yerel yönetim anlayışı, merkezi yönetimin mahalli idareleri yönetmesi ve merkezin belirlediği çerçevede merkez adına faaliyet göstermesi amacıyla kurulduğu anayasaca belirlenmiştir. Yerel organların yönetimi daha çok merkeze bağlı olarak yönetilmesi ve özellikle kaynak açısından sürekli merkeze tabi kalması öngörülmüşken ayrıca yerel alanlarda yapılacak olan her türlü faaliyetin merkezin izin verdiği kadar yapılabilmesi mümkün olmuştur (Bayrakçı, 2018, s. 472). Yerel organların kendilerine bağımsız kaynağı olmadığı için ve kendince harcanacak olan

bütçenin belirleyememesi ayrıca yetersiz kaldığını göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı kararı ile kurulan Bağımsız Yerel Yönetim Müdürlüğü, merkezde yer almasından dolayı doğrudan bütçe ve kaynak sahibi kılınmıştır. Ancak bu kurumun il düzeyindeki organlarının herhangi bir bağımsız bütçeye sahip olmaması ve gerektiğinde merkezin izin verdiği kadar kaynak ayrılması söz konusu organların bağımsız yönetilmesini engellemektedir (BYYM, 2010, s. 107).

Yerel yönetimlerin kaynak açısından gelir elde edebilecek organlarından biri olan belediye, doğrudan belli bir gelir kaynağına sahip iken yaptığı faaliyetlerden elde ettikleri hizmet karşılığı olan gelirleri kendisinin yapacağı hizmet ve faaliyetler için doğrudan kullanabilir olması kanunlarca öngörülmüştür. Ancak aldığı gelirlerden bir kısmını ise merkeze göndermek kaydıyla bu yetkiye sahip kılınmıştır. Yerel yönetim bağlamında faaliyette bulunan il yönetimi aslında yerel idarelerin bulunduğu merkezi bir kurum iken bu ilin kendine bağımsız kaynağı ve bütçesi olmadığından, herhangi bir stratejik planlama politikasının de mevcut olmaması ise yerel yönetimlerde birçok sebepten dolayı sorun yaratmaktadır (BYYM, 2010, s. 343).

Yerel organların kendine öz bir bütçesinin olmadığı için sürekli dış kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Burada ihtiyaç duyulan dış kaynakların da merkezi yönetimin etkisi altında olması ise yerel yönetimlerin bağımlı olarak hareket etmesine sebep olmaktadır. Çünkü yerel organlardan elde edilen yerel kaynaklar, doğrudan merkeze gönderildiği için merkeze bağlılık duyulmaktadır. Bu durum bakanlıkların il düzeyinde oluşturdukları başkanlıklar vasıtasıyla kontrol edilmeye çalışılıyorken yerel alanda yapılacak olan projeler ise bakanlıkların il başkanlıkları aracılığıyla uygulanmaya çalışılır. Merkezi yönetim anlayışı ile tüm halkın ihtiyaçları tek yerden karşılanmaya çalışılıyorken yerel yönetim anlayışının söz konusu olması, yerel ihtiyaçların daha hızlı ve yerinden verimli bir şekilde yerine getirilmesi için yeterli kaynağa sahip olmalıdır. Bu çerçevede yerel yönetimler merkezi yönetimin emirlerine tabi olan bir devlet kurumu iken söz konusu kurumun elde ettiği öz kaynaklar ise yaptığı hizmetlerinin karşılığı olarak alınan vergilerdir (Ay sultan, 2010, s. 50-59).

4.2.2. Anayasal Süreçten Kaynaklanan Sorun

Afganistan devletinde “Yerel Yönetim” anlayışı ilk defa 1923 yılında yürürlüğe giren modern Anayasa ile gündeme getirilmiştir. Bu dönemde söz konusu olan yerel yönetim sistemi sadece teoride kalmış olup net olarak yerel yönetimle ilgili herhangi bir yasa ve kanun öngörülmemiştir. Yerel yönetimlerin, yönetim ve politikasını öngören yasa pek önemsenmemişken ancak 2004 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile birlikte yerel yönetimlerin sadece merkezi yönetimin bir taşra teşkilatı olduğuna dair hükümlere yer verilmiştir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin açık bir şekilde yapması gereken politikalar ve görev yetkileri ile ilgili herhangi bir yasanın bulunmaması, yerel organların görev paylaşımında sorun yaratmaktadır. Anayasal süreçten kaynaklanan temel sorunlar nedeniyle yerel organlarda yapılması gereken görev ve sorumluluklar yetersiz kalmıştır. Ayrıca kaynak yetersizliğinin söz konusu olması bu kurumu hesap verebilirlik ve şeffaf olarak faaliyetlerinin sürdürülmesi sürekli engellenmeye çalışılmıştır (BYYM, 2010, s. 114).

Afganistan devletinde yerel yönetimler genel olarak pek çok sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların en başında ise yerel politikaların doğru bir şekilde uygulanmaması gelmektedir. Ayrıca yönetimde şeffaflık, hesap verebilirlik ve yerel idarelerin verimsizliği başlıca genel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel organların üzerine hâkim olan bu durum yerel ile merkez arasındaki ilişkiyi ve iletişimi de zorlaştırmaktadır. Ayrıca Afganistan devletinin yönetim sisteminin merkez ağırlıklı olması ve herhangi bir konuyu sadece merkezin çözebilmesi ise yerel yönetim açısından sorun yaratmıştır. 2004 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile birlikte hükümetin yönetim sistemi ve mevzuatları hakkında yeterli kadar bölümler bazında bahsedilmişken, yerel yönetimler alanında ise herhangi bir bölüm ayrılmayıp sadece bir maddece yerel yönetimler hakkında değinilmemiş olması anayasal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Amiri, 2020, s. 109).

2004 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile Afganistan devletinin yönetim sistemi hakkında birçok hükümler yer almıştır. Özellikle yönetim sistemi merkezi ve yerel yönetimle yönetilmesi gerektiğine dair yasalar getirilmiştir. Yerel yönetim olarak köy meclislerinin kurulması yasalaşmıştır. Ancak köy meclisinin kurulması için yasal koşulların ve ne tür politikalar izleneceği hakkında herhangi bir yasaya

yer verilmemiştir. Köy meclisinin seçimi günümüze kadar hiç gerçekleştirilmediğinden köy kanunu sadece teoride kalmıştır. Köy meclisinin kurulması için yasal bir çerçeve olmadığı için günümüze kadar hiçbir dönemde köy yönetimi söz konusu olmayıp sadece teoride bahsedilmiştir (Arslan, 2015, s. 320-335).

4.2.3. Yerel Yönetimlerde Yönetim Sorunu

Son dönemlerde özellikle yönetim sorunları üzerine akademik araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde elde edilen bilimsel makalelere göre Afganistan devletinin yönetim sistemindeki sorunların aslında iyi yönetilemediklerinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede devletin içinde söz ve makam sahibi olan kimselerin yasadışı faaliyetlerde bulunmaları, “Aşiret reislerinin” yönetimi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmaları ve kurumların bulundukları görevlerinden istifade ederek yanlış yönetim sistemini sergilemeye çalışmaları devletin yönetim sistemini etkilemiştir. Ayrıca ülke genelinde yolsuzluk ve kanunsuzlukların hâkim olmasına neden olunmuştur. Diğer taraftan hâkimiyetini sürdürerek sürekli tehditler oluşturan terör eylemlerin yönetim sistemlerini istismar etmeye çalışmaları ise özellikle yönetimin kötüye gitmesine neden olmuştur (Alkan, 2018, s. 149).

Afganistan devletinin yönetim sistemi, özellikle 2001 sonrası yeni yapılanma ile yeniden yasalaştırılmaya çalışılmış olması ve bu sistemin daha illeri seviyede yönetilmesine her ne kadar gayret gösterildiyse de aslında bazı yasadışı güçlerin, mafyaların, uyuşturucu kaçakçılarının müdahale ederek yönetimi kendileri lehine yürütülmesi için faaliyette bulunmaları iyileşmeye gitmekte olan yönetim sistemini sürekli yıpranmasına sebep olunmuştur. Ayrıca yönetimin yasadışı organizalı bir şekilde yönetilmesi devlet kurumlarında söz sahibi olan kişilerin, uzman olmamaları, yönetimi etkilemiştir. Bu da ülke genelinde büyük ölçüde yönetim açısından sorunlar yaratmıştır (Alica, 2018, s. 17).

Son dönemlerde yapılan bir araştırma sonucunda halkın çoğunluğu günümüzde yürürlükte olan yönetim sisteminden şikâyetçi olduklarını ifade etmişlerdir. Bu yapılan anketlere göre hükümet iktidarını sürdürebilmek ve meşruiyetini koruyabilmek için liderlere imtiyaz tanıyarak yönetmeyi öne

sürmüşlerdir. Özellikle devleti savunan ve mafya gruplarıyla birlikte yönetim sistemini siyasallaştırmaya ve halkı bir alet yerine koyup kullanma amacıyla oldukları görülmüştür. Özellikle yerel organların siyasallaştırılmaya çalışılması büyük ölçüde etki yaratmıştır. Kötü yönetimin sergilenmesi ve yerel organlarda yönetimi halkın isteği değil merkezi hükümetin yönetmesinin ne kadar yanlış olduğunu, günümüze “Faryab” ilinde atanan vali olayını örnek gösterebiliriz. Afganistan devletinde yönetimi doğru düzgün bir sistemle yönetilememesinin en altında yatan temel sebep ülke genelinde olan gücün dengesizliği ve devlet gücünün eşit olmayıp sürekli yolsuzlukla yönetilmesi olarak bilinmektedir (Naim’i, 2019, s. 221).

4.2.4. Siyasal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

Dünya genelinde farklı sistemlerle yönetilen devletler, bulundukları bölgenin içinde yönetimlerini daha iyi bir şekilde sürdürebilmek, halka daha üst düzey hizmet verebilmek için farklı sistemleri deneyerek varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu nedenle devletlerin birçoğunun elde edip yapılanmasını sürdürdüğü sistemlerden biri ise üniter devlet anlayışıdır. Üniter devlet anlayışı ile yönetilmekte olan yönetim sisteminde, geçmişten günümüze kadar var olan devletlerde merkezi yönetim anlayışına ağırlık ve söz hakkı verilerek yönetilir duruma getirilmiştir. Üniter devletlerde merkezi yönetimin daha çok yetkili kılınması ve ülke genelinde alınacak olan her türlü kararın ancak merkezi yönetimle mümkün olması demektir. Ayrıca örgütlenmesi tek bir yerden yapılır ve yürütülmekte olan tüm kamu hizmetleri ise merkezden yürütülmektedir (Farzam, 2020, s. 209).

Merkezi yönetim anlayışında, yapılacak olan tüm kamu hizmetleri tek elden yani merkezden yürütülmeye çalışılıyorken birçok açıdan sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Dolayısıyla merkezi yönetim gerek duyulduğu kamu hizmeti sunmayı amaçlarken bunun gerçekleştirilmesi daha uzun zaman alabilir ve daha maliyetli de olabilmektedir. Merkezi yönetim kamu hizmetlerinin adaletli ve tek yerden yerine getirilmesi için bu yönetim tarzını uygun görmüştür. Ancak bu yönetim tarzının birçok sakıncaları da bulunmaktadır. Söz konusu sakıncalar başlıca çok maliyetli olabilir. Daha geç bir zaman diliminde hizmetler sunabilir. Kamu hizmetinin yerinden yönetilmesi mümkün olmayabilir. Bu çerçevede

Afganistan devletinin yönetim sistemi daha ağırlıklı olarak merkezi yönetim anlayışı ile yürütülmekte iken devletin yapılanması üniter devlet sistemi ile ve merkezi yönetimin daha ön planda tutularak yönetilmesi gerekli görülmüştür. Bu nedenle yerel yönetimler aslında merkezi yönetime bağlı olarak çalışır ve mali açıdan merkeze bağlı olarak faaliyet gösterir (Turan, 2000, s. 86).

4.2.5. Demokratik İşleyişteki Sorunlar

Dünya devletlerinin, yapısal olarak demokratik yönetim sistemini önemsedikleri her ne kadar yaygın olsa da aslında birçok demokratik yönetim karşıtı olanlar da mevcuttur. Ayrıca bilim insanlarının bilimsel araştırmalarına bakıldığında demokratik yönetim sistemi tek egemen bir yönetim sistemi değildir. Ancak devletler sahip oldukları iktidarı toplumun daha demokratik katılım ve bu iktidarın il temsilcisi daha çok halk olma çabalarına doğru bir yönetim anlayışını sergilemeye çalışmaktadır. Bu nedenle demokratik yönetim anlayışı aslında devlet iktidarının daha çok halkın temsil etmesi anlamını taşımaktadır. Kamu hizmetlerinin daha iyi düzeyde sunulması, adaletli ve demokratik bir yönetim sistemi ile yönetilmesi en uygun yönetim biçimi olarak algılanmıştır. Diğer yandan demokratik yönetim anlayışını temsilen bulunan ve halka en yakından kamu hizmeti sunmayı hedefleyen yerel yönetimler aslında demokratik yönetimin vazgeçilmez bir unsuru olarak sayılmaktadır (Begzat, 2014, s. 470).

Kamu yönetim sisteminin taşra teşkilatı sıfatıyla faaliyette bulunan yerel yönetim anlayışı, aslında merkezi yönetime bağlı olarak çalışır ve hükümetin mahalli idarelerinin yönetilmesine yardımcı olacaktır. Yerel yönetimler bir nevi yerel demokrasi olarak ifade edilmektedir. Bundan amaç demokratik yönetimin bir unsuru olması ve halka daha yakından demokratik olarak kamu hizmeti sumasıdır. Yerel yönetim organlarının halk tarafından seçilmesi ve halka daha yakından ve demokratik olarak hizmet sunma gayreti içinde bulunması ise demokrasi ile daha çok yakın bir ilişki içinde olduğunun bir göstergesidir. Bu nedenle yerel yönetimi, aslında demokrasiyi temsilen bulunan ve halka daha verimli kamu hizmeti sunma gayreti içinde olan bir devlet kurumu olarak değerlendirmek yerinde olabilecektir. Söz konusu yönetim biçimi merkezden bağımsız ve kendine özgü mali özerkliği olması durumunda halka daha fazla kamu hizmeti sunabilecektir. Ayrıca yerel

yönetimlerin yerel demokrasi ile iç içe olması demokratik katılım ve demokratik yönetimi de gerektirecektir (Çelik, 2008, s. 91).

Afganistan'ın kamu yönetim sistemi, Anayasaca yerel yönetim ve merkezi yönetim anlayışı ile yönetilmesi ifade edilmiştir. Ancak pek uygulamaya geçememiş olup sadece teoride kalmıştır. Bu durum Yerel yönetimlerin, kamu hizmetlerini demokratik olarak sunmaya çalışmasını engellemiştir. Günümüzde demokrasi adı altında pek çok faaliyetler sürdürülüyor olsa da aslında devletin yönetimini pek çok yönden olumsuz etkilemektedir. Yerel yönetim anlayışının, demokratik bir yönetimi ortaya koyma ve bir nevi demokratik yönetimi sağlamaya çalışmama mantığının hâkim kılınması ise topluma hala yabancı bir hareketlenme olarak görülmektedir. Ayrıca halkın bilgi sahibi olmaması ise merkezi yönetimle yerel yönetim sistemini ayırt edememelerine sebep olmaktadır. Bu durum hem idari yönetimi hem de demokratik işleyiş olarak birçok sorunlara neden olmuştur (Çelik ve Usta, 2008, s. 95).

Merkezi yönetim sisteminin bir taşra teşkilatı olan yerel yönetimler aslında demokratik yönetim anlayışının varlığını temsil etmesi gerekiyorken ancak bağımsız ve demokratik olarak hareket edememesi ise birçok açıdan yerel faaliyetlerin aksamasına neden olmaktadır. Bunun göze görülür sebebi ise halkın iradesini en çok temsil eden ve halkın yönetime katılımı için söz sahibi olmasını sağlayan genel seçimlerin yapılmaması ve bu seçimler sonucunda halkı temsilen gelerek yöneticinin demokratik yönetimi temsil edememesidir. Yerel yönetimlerin organlarına başkanlık etmekte olan kişilerin aslında halkın iradesi ile genel bir seçim sonucu gelmesi gerekiyorken bu seçimin yapılamamış olması ise yerel yönetimleri demokratik işleyiş olarak başlıca sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Ahadi, 2019, s. 8).

Demokrasi anlayışının her bir devlet yönetiminde etkili olup daha iyi bir şekilde yürütülmesi halka hizmet açısından daha refah sağlayan bir yönetim anlayışını sergileyebilecektir. Bu nedenle demokrasinin hâkim olması ve halkın kendi istekleri çerçevesinde belli bir kural ve kanunlarla yaşaması ancak güçlü bir demokrasi sisteminin olması ile mümkün olabilecektir. Demokrasinin kökeni aslında, halkın istek ve ihtiyaçlarının karşılanması, demokratik yönetimi sergilemek ve yönetimin başına gelecek kişinin daha çok halkın tercihi ve şeffaf bir seçimle

göreve gelmesi söz konusu olduğunda ancak demokratik bir yönetim anlayışı gerçekleşebilecektir. Bu durumda şeffaf seçim sonucunda yönetimin başına gelen kişi, aldığı oyların sorumluluğunu verebilmek ve bir sonraki seçimi de kazanabilmek amacıyla halka daha yakından hizmet edebilmeyi ve halka faydalı politikaların uygulanması için sürekli denetimde olacaktır (Ahmadi, 2014, s. 11).

Afganistan devletinde demokratik yönetim anlayışının hâkim olmadığı görülmektedir. Bunun birçok nedeni bulunmakla birlikte en önemli nedenleri ise istikrarsızlık, siyasi çekişmeler ve siyasal partilerin tek başına iktidara gelememesidir. Çoğu partinin sadece kendi üye ve taraftarlarına hizmet etme amacıyla olmaları ise tek parti yönetiminin iktidara gelmesini engellemiştir. Ayrıca ırkçılık sorunu, devletin yönetimini bile etkilemişken demokrasi anlayışının işler hale gelmesi pek mümkün görülmemektedir. Ayrıca tek partili iktidar olma arayışında olan partilerin, sorunların çözümü için değil daha çok kendi partilerinin yükselmesi ve itibar kazanması amacıyla tek taraflı olarak çalışmaları bu sorunların daha da artmasına neden olmuştur (Ahmadi, 2014, s. 12).

Devlet kurumlarının, daha demokratik olarak yönetilebilmesi için devlet memurlarının bağımsız olarak seçilmesi, liyakat anlayışının göz önünde alınması ve yönetimin güçlü kılınmasını gerektirecektir. Ancak günümüz Afganistan devletinin, idarelerinde çalışmakta olan yöneticilerin ve alt düzey devlet memurlarının bağımsız olarak işe alınamaması ve her bir yöneticinin partizanlık sistemi ile birlikte görevlerde getirilmesi ise demokratik yönetimi engellemiştir. Ayrıca yapılan bütün seçimlerin partizanlık ve kabile güçlendirme maksadıyla yapılması, seçimi kazanıp iktidara gelen siyasi partilerin istihdam politikaları olarak belirli kişilerin göreve alınması ise bağımsız yönetilmesine müsaade etmemiştir. Bu nedenle sadece yerel yönetimler değil devletin merkezi yönetimi de demokratik ve bağımsız olarak yönetilememiştir (Ahmadi, 2014, s. 26).

Afganistan'da Taliban örgütünün çökmesiyle birlikte yeniden yapılandırma politikalarının her ne kadar demokratik olarak yönetileceği illeri sürülmüş ise de uygulamada pek başarılı olunamamıştır. Bu nedenle yönetim sistemi pek çok sebepten dolayı sorun yaşamakta iken ayrıca demokratik işleyiş olarak sorunların getirdiği baskılar, devletin yönetim sistemini ve ülke genelinde demokrasi ve demokratik katılımı yabancı bir ideoloji haline kalmasına neden olmuştur. Yeni

kurulan devlet sistemi ile demokrasi anlayışının yönetime hâkim kılınmaya çalışılması ve yönetimin demokratik olarak yönetilmesinin gerekli görülmesine rağmen partizanlık sisteminin hâkim olması, demokratik anlayışının sadece görünüşe kalmasına yol açmıştır (Ahmadi, 2014, s. 27).

Yerel yönetimler, aslında halkı temsilen bulunur ve en yakından hizmet sunmaya çalışan bir yönetim anlayışıdır. Yerel yönetimler bir nevi demokrasiyi temsil eder ve iktidarı yerinden yönetilmesini amaçladığı için demokratik katılımı de mümkün kılmak amacını güder. Bu nedenle demokratik sürecin en çok yanlısı olarak bilinen yerel yönetim anlayışı toplumun ihtiyaçlarının yerinden çözebildiği için demokratik sürecin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca demokratikleşme sürecinin ön planda olması için halkın katılım sağlaması ve yönetime katılması ise ancak yerel yönetim aracılığıyla başarılı olabileceği iddia edilmektedir (Güler, 2000, s. 86).

4.2.6. Reform Anlayışını Etkileyen Dış Dinamikler

Asya ülkelerinin, stratejik konumunda bulunan, özellikle komşu ülkelerin yaptığı reform politikalarından ve idari yapılanmalarından olumlu veya olumsuz olarak etkilenen Afganistan devleti, son dönemlerdeki modernleşme ve idari reformlardan etkilenmiştir. İlk başlarda Monarşi ve kabile yönetimi ile yönetilen Afganistan, 19. Yüz yıllarından sonra dünya devletlerinin modernleşme hareketlerinden etkilenerek kendince yeni bir idari yönetim anlayışı ile idari yapılanma söz konusu olmuştur. Bu dönemde Afganistan devletinin idari sistemi değiştirilmeye ve modernleştirilmeye doğru adımlar atılmıştır. Söz konusu modernleşme ve reform anlayışının ülkeye getirilip uygulanma fikrinin getirilmesi için özellikle Türkiye Cumhuriyeti örnek alınmıştır. Dönemin devlet başkanı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün, uyguladığı yönetim sistemi Emanullah Han tarafından benimsenmiş ve devletin reform sürecine önder fikir olarak kullanılmıştır (Nemani, 2014, s. 3).

Yönetimde yeni fikirleri ile katkıda bulunan ve dönemin dış işleri bakanı olan “Mahmut Tarzı” eğitiminin bir kısmı İstanbul Üniversitesi’nde tamamlamış olması nedeniyle ülke yönetimini meşrulaştırmak ve yönetim üzerine reform yapılması gerektiğini savunarak özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetim sistemini benimsemiştir. Bu dönemde özellikle askeri gücünü iyileştirmek için Mustafa

Kemal Atatürk'ün önerileri ile hareket ederek ülkenin idari sistemi üzerine reform yapmayı planlayan Emanullah Han, yönetimin yeniden yapılanmasında ve modern bir yönetim sisteminin hâkim olması için Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim sistemini örnek alarak yola çıkmıştır. Mahmut Tarzı yönetim ve devlet anlayışında özellikle Türk aydınlarından faydalanılması gerektiğini dile getirmiş ve yönetimde reform yapılmasına dair fikirleriyle ilgili bilimden insanların danışman olarak ülkeye getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Terzi'nin bu talebi onaylanınca Türkiye Cumhuriyeti'nden özellikle yönetim danışmanları Afganistan'a davet edilmiştir (Nemani, 2014, s. 6).

Devletin yeniden yapılandırılması amacıyla 2001 sonrası geliştirilmeye çalışılan politikalar dahilinde Afganistan devletinin merkezi ve yerel kurumlarının teşkilatlanması için birçok dış ülkeler ile irtibat sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca reform hedefini en önde tutan devlet, aslında yapılması gereken politikalardan biri olarak idari reformu benimsenmiştir. Bu nedenle reform anlayışının getirilmesi ve uygulanması aslında Emanullah Han döneminde başlamıştır. Özellikle kendi döneminde birçok alanda idari reform yapmayı ve modern devlet anlayışını hâkim kılmaya çalışan Emanullah Han, Reform politikalarını düzenlerken özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim sistemini önemsemiş ve Mustafa kemal Atatürk'ü kendine bir önder olarak görmüş olup Türkiye'nin birçok alanda uyguladığı modernleştirici politikalarını kendi ülkesine uygulamaya çalışmıştır. Ancak günün şartları gereği pek başarılı olamamış olup hatta yapmaya çalıştığı politikaların münasip olmadığı halde tekrar uygulamaya çalışması kendi devletinin çökmesine bile neden olmuştur (Ay Sultan, 2010, s. 57).

4.2.7. Yerel Yönetimlerin yapısı ve İşleyiş Şekli

Afganistan devletinin yönetim yapısı özellikle 2001 yıllarından sonra Bonn Konferansı'nda alınan kararlar çerçevesinde kökenleri atılmaya çalışılmıştır. Konferans sonrası alınan karara göre merkezi yönetim anlayışının daha güçlü olması gerektiği düşünülmüştür. Bu da merkezi yönetimin ağırlıklı olarak söz sahibi olması için bir yol haritası haline gelmiştir. Ancak yeni tasarlanan Anayasa ile yerel yönetimlerin varlığından söz ediliyorken bu çerçevede yerel yönetimlerin yapısının yeniden gözden geçirilmesi gereği öngörülmüştür. Yerel yönetimlerin yapılanması ve işleyiş biçimi daha çok merkezi yönetimin belirlediği çerçevede hareket etmekte

iken 2007 yılı itibarıyla kurulan BYYM'nın kurulması ile birlikte artık yerel yönetimler ülkenin bölgesel coğrafi alanına göre faaliyet etmekte olup özellikle belgeler üzerinden tanınmaktadır (Amiri, 2018, s. 3).

Yerel yönetimlerin yapılanması, bölgesel bağılılığı gerektiriyorken il bazında olan ve yerel organların her bir idareleri yaptığı hizmet ve faaliyetlerinden ilk olarak bölgesel kurumlara rapor vermelerine ilişkin karar alınmıştır. Ayrıca kurumlara verilen rapor değerlendirilip bölgesel kurum aracılığıyla BYYM'ne bildirilmesi planlanmıştır. BYYM ise kendince yapılan tüm faaliyetleri incelemeye alıp gerektiğinde merkezi yönetime sunmakla sorumludur. Bu nedenle yerel yönetim alanında göreve gelecek olan her bir kurum özellikle kaymakam, belediye başkanları ve valiler, öncelikle bölgesel kurumlarca incelenir daha sonra BYYM'nın önerisi ve Cumhurbaşkanının ataması ile gerçekleşir. Ayrıca yerel yönetimler de söz konusu sorunlar bölgesel kurumsallaşmadan kaynaklanmıştır. Çünkü yerel organların başına gelecek olan başkanların herhangi bir sınav ile değil bölgesel incelemeler sonucunda atanması sorunların çıkmasına sebebiyet vermiştir (Mashrafi, 2020, s. 58).

Yerel yönetimlerin örgütlenmesi bağlamında il yönetimi, özellikle BYYM, önerisi üzerine yapılanmaları gerçekleşir ve bütün iller bu müdürlüğün belirlediği derecelendirme yöntemine göre belirlenecektir. Bu derecelendirme yöntemi yapılırken özellikle ilin nüfus oranı göz önünde alınarak gelişmişliğine dair projelerin ön planda tutulmasıyla planlanır ve belirli bir derecelendirmeye tabi tutulur. Ayrıca yerel yönetim kanunu gereği, vali ve belediye başkanlarının seçilmesi gerektiğine vurgular mevcuttur. Ama günümüze kadar özellikle valilik makamı bir siyasi makam olmasından dolayı doğrudan BYYM, önerisi üzerine ve Cumhurbaşkanının ataması ile yönetime gelmekte iken belediye başkanları da aynı şekilde atanmaktadır (AFG belediyesi, 2018, s. 10).

4.2.8. Yerel Yönetimlerde İstikrarsızlık Sorunu

2001 sonrası meşruiyet ve istikrarlılığını kazandırılması amacıyla bölgeye müdahalede bulunan ABD günümüz Afganistan'a hâkim olan istikrarsızlığı ortadan kaldırmak ve terör faaliyetlerine son verilmesi maksadıyla Afganistan'a girmiştir. ABD'nin bu ülkeye girmesinin ana hedefi, terörist gruplarıyla faaliyette bulunan "El kaide" ve "Taliban Örgütünü" ortadan kaldırmak ve söz konusu istikrarsızlığın

giderilmesi için politikalar geliştireceğini defalarca dile getirmiştir. Ancak asıl hedefi olarak bölgede siyasal ve askeri gücü oluşturmak amacıyla olduğunu illeri sürmüştür. Ayrıca siyasi ve askeri gücünü göstermek ve iletişim ağını daha üst seviyede götürmek peşinde olmuştur. ABD Afganistan'a girerken yolsuzluk ve istikrarsızlığa son vereceğini, daha güvenli ve istikrarlı bir devlet olma arayışında olduklarını sürekli dile getirmiş ise de aslında pek gerçek olmadığı defalarca kanıtlanmıştır (Bilgin, 2019, s. 8).

ABD, Afganların dostu olarak ülkenin kalkınması ve Taliban gibi terör şebekelerinin ortadan kaldırılması için mücadele edileceğini ve ayrıca mücadele edebilmesi için halk desteğinin önemli olduğu düşüncesini ileri sürmüştür. Bu durumda yerel düzeyde faaliyette bulunan Taliban örgütünün sürekli olarak düşmanlık gütmeleri de toplum arasında istikrarsızlık ve yolsuzluk olaylarının daha çok öne çıkmasına neden olmuştur. Afganistan devletinin istikrarsızlığa gitmesine ilk başlarda kendi içinde söz konusu iç çatışmalar, iktidar kavgaları ve ırk çatışmaları neden olmuşken ilerleyen dönemlerde ise söz konusu istikrarsızlığa son verilmesi amacıyla ülkeye hakimiyetini sürdüren ABD'nin bölgede bulunması ve geleneksel dini fikirlerin ABD'ye karşı ses çıkararak mücadele edilmesi gerektiği savı yaygınlaşıp ön plana çıkınca işin içinden bir türlü çıkılamamıştır (Bilgin, 2019, s. 9-12).

Taliban örgütünün gizli faaliyetlerde bulunması, toplumun istikrarsızlaşması için en önemli nedenlerden biri olarak akıllara kalmıştır. Diğer yandan hükümetin başında olup da halkın gereksinimlerine cevap veremeyen devlet yönetiminin sorunlarının çözülememesi tam anlamıyla istikrarsızlığın hâkim olmasına yol açmıştır. Ayrıca BM uyuşturucu ve su araştırmalar ofisinin yaptığı bir araştırma sonucunda şu neticeye varılmıştır. Geçmişte ve günümüzde söz konusu olan istikrarsızlığın asıl sebebi yolsuzluklar ve hükümetin içinden bu yolsuzluk faaliyetine önderlik edenlerden bahsedilmiştir. Çünkü kamu da herhangi bir işi halletmek için kamu yöneticilerinin rüşvet istemesi ile karşı karşıya kaldığı dile getirilmiştir. Ayrıca devletin kamu kurumlarına girmek isteyen şahısların aslında Torpil ve rüşvet ile ancak başarılı olabildiği ise vazgeçilmez bir gerçektir. Ayrıca Rüşvet yolsuzluğun yaygınlaşmasına neden olmuşken yaygınlaşan bu yolsuzluk ise patronaj sisteminin güçlenmesine yol açmıştır (Çiftçi, 2010, s. 79).

Yolsuzluk ve istikrarsızlık sorunları, yerel idarelerin zayıflamasına neden olmuşken, merkezi hükümetin zayıflaması ise patronaj sisteminin daha çok ön planda olmasını ve hükümetin yönetmek istediği politikalarının uygulanmasını ve siyasi katılımları engellemiştir. Bu nedenle günümüz Afganistan devletinde sürekliliğini koruyan istikrarsızlık ve güvenlik sorunları devletin gelişmesini ve yönetiminde reformu engellemiştir. Ayrıca yönetim müdürlüğü üzerine yapılacak olan yerel politikalar ve reform süreçleri istikrarsızlık nedeniyle başarısızlığa uğramıştır. İstikrar ve barış olmadan yönetimin modernleşmesi ve reform politikalarının uygulanması pek başarılı olamamış, istikrarsızlık ve güvenlik sorunu yönetim alanlarında yeni yapılanmaları engellemeye çalışmıştır (Habib, 2013, s. 5).

Diğer yandan sürekli devam eden istikrarsızlık, güvenlik sorunu ve iç müdahalede bulunan hükümet makamına güvenip rekabet eden makam sahiplerinin neden oldukları düzensizlik ise hükümetin içinde yolsuzluk ve rüşvet olaylarını daha da yaygınlaştırmıştır. İstikrarsızlıkla yönetilen kamu yönetim sistemi ve yapılan seçimler de şeffaflık, verimlilik anlayışının olmaması ayrıca yerel organlarda özellikle yerelleşme politikalarının uygulanmasına karşı engel yaratmıştır. İnsanların devlet yönetim birimine karşı güvenlerinin kaybetmeleri ve yapılacak olan yerel seçimlerde yolsuzluklardan dolayı halkın kullandığı oyların şeffaf ve etkin olmama korkusu ise ülke genelinde özellikle yapılacak olan yönetim politikalarını engellemeye çalışmıştır (Habib, 2013, s. 12).

4.2.9. Yerel Yönetimlerin Örgütlenmesi

Günümüz Afganistan İslam Cumhuriyetinde, yerel idarelerin örgütlenmesi ABD müdahalesi ile birlikte Taliban hükümetinin çökmesi ve Bonn Konferansı önderliğinde yeniden siyasi haritası çizilip yeni devletin alt yapıları daha çok merkezileştirme çabaları doğrultusunda atılmaya başlamıştır. Anayasanın da belirttiği gibi devletin yönetimi daha çok merkezi yönetimin güçlendirilmesi ve yerelin aslında merkezin bir taşra teşkilatı sıfatıyla örgütlenmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede 2007 yılında kurulan BYYM, daha çok yerel alanda temsilen bulunmayı amaçlayan bir kurum olsa da aslında yerel yönetime ait tüm kararlar merkez ağırlıklı olarak alınmaktadır. Diğer yandan yerel idarenin özerk bir kaynağa sahip kılınmaması ise yerel de söz konusu yönetim sisteminin kurulup yönetilmesini belirsiz kılmaktadır. Yerel yönetimlerin kendine özgü kaynağı ve geliri olmadığı

için şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesi zayıf kalmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler de yeteri kadar alt yapının bulunmadığı için gerekli hizmetlerin yerine getirilmesi de yetersiz kalmaktadır (Yâre, 2019, s. 246).

Valilerin ilin en büyük mülki amiri olması ve siyasi atama ile göreve gelmesi ise yerel yönetimlerin aslında merkezi örgüte bağlı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Yerel idarelerin örgütlenmesinin en başında merkezi yönetimi temsilen bulunan valilik makamı, aslında yerel örgütlenmenin bir kurumu olarak bilinmektedir. Yerel örgütün başı olarak bilinen idari meclisler, il bağlamında tüm meseleleri inceler duruma getirmiştir. Yerel idarelerin bir diğer örgütü olan il meclisi, anayasaca halk tarafından seçilmesi gerektiği savunulmuştur. Ancak birçok sebeplerden dolayı bu meclis halk tarafından değil merkezi hükümetin örgütüne dâhil edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere yerel yönetimlerin örgütlenmesi pek kendince ve bağımsız olamayıp daha çok merkezin yetkisi atında yürütülmesi aslında merkezi yönetimin daha güçlü olduğunu göstermektedir (Mehdi, 2011: 293).

4.2.10. Taliban’ın Yeniden İktidara Gelişi ve Yerel Yönetimler

Donald Trump, ABD seçimlerinde başarılı olur olmaz ABD’nin Afganistan’daki varlığına son vereceğinin sinyallerini vermiştir. ABD’nin Afganistan’da bulunmasının son derece maliyetli olduğuna işaret ederek, bunun ABD’nin zararına olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerinde Trump yönetimi, 29 Şubat 2020 tarihinde ABD’nin Afganistan’dan çekileceği ile ilgili Taliban örgütü ile bir barış anlaşması yapmıştır. Mezkûr anlaşma, ABD ile Taliban yetkilileri arasında Katar’ın başkenti Doha’da gerçeklemiştir. Yapılan anlaşmaya göre, ABD’nin Afganistan’da bulunan askerleri, 1 Mayıs 2020 tarihinden itibaren aşamalı bir şekilde geri çekilmeye başlamıştır. 2021’de Joe Biden’ in ABD’nin başkanı seçilmesiyle geri çekilme işlemi daha da hız kazanmıştır. Biden, ABD Başkanı seçildikten sonra ABD askerlerinin Temmuz 2021’e kadar Afganistan’dan tamamen çekileceğini bildirmiştir (Dashti, 2021, s. 5-7).

ABD, Afganistan’dan çekileceğini ilan eder etmez Taliban örgütü de Afganistan’ın dört bir yanında kendi saldırılarını şiddetle arttırmıştır. Böylece her geçen gün kontrol ettiği alan sayısı kat kat artıran Taliban, ülke çapında ciddi

anlamda ilerleme kaydetmiştir. Öyle ki birçok ilçe ve ili karşılıksız bir şekilde kontrolü altına almıştır. Afganistan ordusundan neden karşılık vermiyorsunuz diye sorduklarında merkezden Taliban’a karşı herhangi bir karşılık vermeme emri aldık diye cevap vermiştir. Bu yüzden ABD’nin Afganistan’dan çekilişi ve Taliban’ın yeniden iktidara gelişinin daha önceden yapılmış planın bir sonucu olduğu birçok kişi tarafından ileri sürülmüştür. Taliban ele geçirdiği yüzlerce Afganistan ordusu mensubunu feci bir şekilde öldürmüştür. Böylece 15 Ağustos 2021 tarihinde Taliban, Afganistan kontrolünü ikinci defa ele geçirmeyi başarmıştır (Bayar, 2022, s. 18-22).

Taliban’ın iktidara gelmesi ile birlikte Afganistan’da eğitimden ifade özgürlüğüne, medyadan siyasete kadar hemen hemen her şey kökten değiştirilmeye çalışmaktadır. Ayrıca devlet idarelerinde bir önceki dönemlerde yapılan gelişmeler tamamen ortadan kaldırılmaya ve yerine ise şariat adı altında yeni bir yönetim anlayışının hâkim kılınması üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda Taliban’ın yeniden iktidara gelmesiyle birlikte merkezi yönetim oldukça değiştirilmeye ve geriye doğru sarılması mümkün olmuşken ayrıca söz konusu durumdan yerel yönetimler de kendi nasibini fazlasıyla almıştır. Çünkü günümüz Taliban yönetiminde olan biten her şey artık şariat adı altında iken tüm personeller ise Taliban’ın Emiri olan Molla Haybatullah’ın emri ile yönetimin başına gelir ve aynı kişinin emri ile yönetimden uzaklaştırılmaktadır (Andishmand, 2013, s. 59).

4.3. Afganistan Yerel Yönetim Sistemi Üzerine Öneriler

Bilindiği üzere Afganistan devleti, birçok farklı etnik grupların yaşadığı ve çeşitli dil kültürüne ev sahipliği yapan bir ülkedir. Bu nedenle ister istemez birçok defasında halk arasında dil ve kültürel tartışmalar söz konusu olmuştur. Afganistan devletinin siyasal sisteminin daha çok merkezi yönetim ağırlıklı olması, ülke genelindeki toplumlar arasında çıkar çatışmasını artırmıştır. Ayrıca herkesi müdahil eden bir yönetim anlayışının olmaması ve iktidarı, sürekli olarak tek etnik yapıya sahip kişinin yönetmesi birçok iç karışıklıkların çıkmasına neden olduğu iddia edilmektedir. İktidarın devamlılığı sürecinde halk arasındaki eşitsizlik, yönetimde Patrimonyal sistemi artırmıştır. Bu nedenlerden ötürü Afganistan gibi devletlerin aslında federal devlet modeliyle yönetilmesi ve her bir etnik yapıların kendi örf,

adet ve kültürüne göre yönetilmesi aslında söz konusu problemlerin çözümlenmesi için doğru bir yönetim biçimi olabilecektir (Habib, 2013, s. 10).

Afganistan gibi bir ülkede Federal sisteminin hâkim olması ile birlikte etnik gruplar arasında demokratik yönetimin sağlanması ve iktidarın merkez ağırlıklı değil de yerel ağırlıklı olup gücün aşağıdan yukarıya doğru yönetilmesi özellikle yerel yönetim ve yerel demokrasinin geliştirilmesiyle birlikte iktidarın devamlılığının ancak bu şekilde söz konusu olabileceği düşüncesi hakimdir. Çünkü söz konusu modelin Afganistan gibi bir ülke de uygulandığı takdirde, yerelleşmenin gelişmesi, yerel yönetimlerin bağımsız olarak yönetilebilmesi ve yerel demokrasinin ön planda tutulması mümkün olabilecektir (Fazilyar, 2016, s. 163).

Dönemlerce evvel Afganistan devletinin siyasal sisteminin federal devlet anlayışıyla yönetilmesi ve en uygun sistemin aslında federal modelinin olabileceği üzerine birçok iddialar bulunmaktadır. Ayrıca Afganistan gibi ülkelerin federal modeliyle yönetilmesinin dayanağını aslında 1970-1993 yıllarında Belçika’da Fransızca konuşan azınlıkların arasındaki dil ayrımı düşmanlığını bitirmek amacıyla uygulanan yöntem, Afganistan devleti için bir örnek olarak gösterilebilir. Çünkü Afganistan’da yaşam sürdürmekte olan toplum, azınlıklar ve çoğunluklar olarak ayrılmakta iken, bu iki kutuplaşma arasındaki dil ve kültürel çatışmasının devamlı olarak sürdüğü bir ülke haline gelmiştir. Ayrıca yıllardır barış ve güvenliğin sağlanamamasının tek nedeninin halk arasındaki kültürel ve dil çatışması üzerinden kaynaklandığı iddia edilmektedir. Bu doğrultuda söz konusu problemlerin çözülebilmesinin ancak federal bir yönetim biçimiyle mümkün olabileceği tezi hakimdir (Çağdaş, 2019, s. 170).

Afganistan’ın birçok farklı etnik yapıya, kabile ve kavimlere ev sahipliği yaptığı bir ülke olması avantajına değil dezavantajına olmuştur. Çünkü etnik gruplar arasında sürekli olarak peştun ağırlıklı politikalar uygulanmış ve özellikle merkezi gücün güçlendirilmesiyle birlikte peştun kökenli etnik yapı daha çok güçlendirilmeye ve sürekli olarak iktidara tutulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle federal modelinin Afganistan’da uygulanabilirliği üzerine düşünülmesi, söz konusu iktidarın tek etnik yapıya değil tüm toplum arasında paylaşılması ve herkesi müdahil eden bir yönetim biçiminin getirilmesi ancak federal devlet modeliyle mümkün olabileceği savunulmaktadır. Yerelleşme ve yerel demokrasinin hiçe

sayıldığı bu ülkede federal sisteminin getirilmesi hem yerelleşmeyi güçlendirebilecekken hem de yerel demokrasinin sağlanması ile birlikte tüm etnik gruplar arasında adaletli bir yönetim sistemi getirilebilecektir (Begzad, 2014: 4-109).

4.3.1. Yetki ve Görev Paylaşımının Anayasal ve Yasal Olarak Düzenlenmesi

Afganistan devletinde özellikle bağımsızlık sonrası modern devlet anlayışının getirilmesi üzerine çalışılmasına rağmen sürekli olarak merkeziyetçi bir yönetim sistemine ağırlık verilmiştir. Siyasal sistemin yasal olarak merkezi yönetim ve yerel yönetimler olarak ikiye ayrılması her ne kadar iddia ediliyor ise de aslında bu iki birim arasında yönetim çatışması hiç dinmemiştir. Hatta yerel yönetimlerin faaliyet alanlarının doğrudan merkezi yönetim tarafından belirlenerek denetlenmesi yasal olarak tanınan yetki ve görev paylaşımını hiçe saymaktadır. Yerel yönetimlerin merkezi yönetimden politik açıdan bağımsız yetkileri bile bulunmamakta iken anayasal süreçte her ne kadar yerelin bağımsız yetkiye sahip olması vurgulanmış ise de pek mümkün olmamış ve yasal olarak teoriden uygulamaya geçilememiştir. Bu çerçevede 2004 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte yerel yönetimler bağlamında birçok yetki ve görev paylaşımının getirilmesine rağmen il bağlamındaki yönetimin halkça seçilememesi ve il meclislerinin benimsenmemesi aslında merkezi yönetim ağırlıklı yönetim fikrinin hâkim olduğunu göstermektedir (Çolakoğlu, 2018, s. 369).

Afganistan devletinde, birçok yasal düzenlemelerin getirilmesine rağmen merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki görev paylaşımının yasal olarak düzenlenmemesi yerilen geri plana kalmasına neden olmuştur. Bu çerçevede yerel demokrasinin geliştirilmesi adına yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması ve yerel ile merkez arasındaki yetki ve görevlerin yasal olarak paylaşılması amacıyla yeni bir yasanın çıkarılması aslında yapılması gereken bir önceliktir. Dolayısıyla merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yasal olarak görev paylaşımının yapılmaması yerelin pek benimsenmemesine neden olmuştur. Bu nedenle günümüze kadar yerelleşme anlayışı pek ilerlememiş olup bu iki birim arasında görev paylaşımı yasal olarak düzenlenememiştir (Çolakoğlu, 2018, s. 375).

Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yasal olarak görev paylaşımı özellikle 2004 anayasası ile birlikte ister istemez önem kazanmıştır. Ancak söz konusu görev paylaşımı teoriden uygulamaya geçilemeyince yerilen geri plana kalmasına ve sürekli olarak merkezi yönetim ağırlıklı politikaların uygulanmasına ve yasal olarak tanınan görev paylaşımı yerelin lehine kullanılmıştır. Bunun bariz bir örneği olarak belediyelerin sağladığı gelir aslında yerel ihtiyaçların karşılanması için harcanması gereken bir bütçe iken bunun doğrudan merkeze gönderilmesi ve merkezin belirlediği bir kısmının yerel faaliyetler için kullanılması aslında yerel ile merkez arasındaki görev ve yetki paylaşımının adil olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede uygulanan politikalar yerelin güçlenmesine değil zayıflamasına neden olmuşken her şeyin merkezi yönetimce yönetilip söz konusu görev ve yetkilerin daha çok merkezi yönetime bağlı olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda yasal olarak görev ve yetki paylaşımının daha adil olması için yerel bazlı yasaların tasarlanması ve teoriden uygulamaya geçilmesi aslında merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında görev paylaşımının adil olarak yönetilmesi için bir önceliktir (Fazilyar, 2016, s. 172).

4.3.2. Merkeziyetçiliğin Azaltılması ve Yerinden Yönetime Ağırlık Verilmesi

Ülke genelinde kamu hizmetinin sadece merkezden sunulması ve merkezi yönetiminin tek yetkili olması, toplumun merkeze karşı bağıllığını daha da artırmıştır. Ayrıca söz konusu yönetim biçimini sürekli olarak merkezileştirmek ve merkezin güçlendirilmesi doğrultusunda kamu politikalarının uygulanması yerel yönetimleri zayıflatarak merkezi yönetimi daha da güçlendirmiştir. Buna karşılık demokratik yönetim biçiminin ağırlıklı olarak uygulanabilmesi ile birlikte ancak yerel yönetimlerin güçlendirilmesi mümkün olabilecektir. Afganistan devletinde kamu yönetim sisteminin sürekli olarak merkez bazlı yönetilmesi ise demokrasinin geri plana kalmasına neden olmuştur. Ayrıca Afganistan devletinin kamu yönetim sistemi özellikle 2007 sonrası merkezi yönetim ve yerel yönetimler olarak güç ayrılığına gitmesine rağmen günümüze kadar yerel yönetimlerin pek benimsemeyip sürekli olarak merkezi yönetimin güçlendirilmesi yerel idareleri mali ve personel açısından merkezi yönetime bağlı kalmasına neden olmuştur (Kızılkaya, 2016, s. 605).

2004 Anayasasında yerel yönetimlerin merkezden bağımsız ve Cumhurbaşkanlığı çatısı altında faaliyet sürdürmesi gereğinin yasalaşmasına

rağmen mali ve idari açıdan bağımsız olarak hareket edememesi, merkezi yönetimi güçlendirmişken, yerel yönetimleri daha da zayıflatmıştır. Bu doğrultuda hükümetin yapması gereken politikalar aslında yerel bazlı olup en azından yerel yönetimlerin kurumsal yapılarının güçlendirilmesi gereken yerde sürekli olarak yerelin merkezi güce bağıllığının artırılması hükümeti, yerel yönetimler karşısında sorumsuzca davrandığını göstermektedir. Bu çerçevede yerel yönetimler yasa gereği her ne kadar mahalli faaliyetleri sürdürmekte olsa da yürütülen yerel faaliyetlerin sürdürülmesi için bağımsız hareket edemeyip merkezi yönetimin denetimine tabi kalması aslında yerel yönetimlerin il organlarının halkça seçilmesi değil atanması söz konusu olmuştur. Ayrıca yerel yönetimlerin demokratikleşmesi gerekken bir birim olmasına rağmen bunun merkezden atanması yerel yönetimleri sürekli olarak zayıflatmaktadır (Kızılkaya, 2016, s. 608).

Merkeziyetçiliğin azaltılması adına yerel yönetimlerin organları olan vali ve belediyelerin aslında merkezin talimatı ile değil doğrudan halkın seçmesi sonucu göreve getirilmesi ve yerel organların merkez bazlı olmayıp yerel yönetimlerce denetlenmesi, merkeziyetçiliği azaltırken yerel yönetim ağırlıklı politikaların uygulanması yerelleşmeyi güçlendirerek yerel ağırlıklı yönetim biçimini hâkim kılacaktır. Böylece yerel demokrasi gelişmiş olup merkeziyetçiliğin azalması ve yerel ağırlıklı politikaların uygulanması söz konusu olabilecektir. Ayrıca Afganistan devletinde federal bir devlet modeliyle yönetilmesi aslında halk arasındaki yönetim çatışmalarının son bulmasını sağlarken yerel demokrasinin gelişmesini de sağlayacaktır (Habib, 2013, s. 22).

Afganistan'da modern devlet yapısının özellikle merkezi yönetim ağırlıklı politikaların uygulanması yerelleşmeyi zayıflatmışken modern devlet anlayışının tamamen uygulamaya geçmesi pek mümkün olmayıp söz konusu yönetim döneminde sürekli olarak yönetim çatışması gündemden düşmemiştir. Bu doğrultuda eğer merkezi yönetimin yetkileri azaltılarak yerel ağırlıklı politikalar uygulansaydı, modern ve demokratik bir yönetim biçimi hâkim olabileceken aksinin yapılması yerelin yetkilerini azaltmıştır. Ayrıca kamu hizmetinin tek merkezden yönetilerek sunulması halk arasında birliği değil çıkar çatışmasını daha da artırmıştır. Yerel yönetimlerin kuvvetlendirilmesi amacıyla merkeze ayrılan kaynağın büyük bir kısmının yerel yönetimlere ayrılması ve bu çerçevede

belediyenin özerkleştirilmesi, yerel de söz konusu olan yerel sorunların ortadan kaldırılıp seçimle seçilmesi yerel yönetimlerin güçlendirilmesi için en uygun yöntem olabilecektir (Kızılkaya, 2016, s. 640).

4.3.3. Yerel Yönetimlerin Kurumsal Yapılarının Güçlendirilmesi

Bilindiği üzere yerel yönetimler kamu hizmetlerini yerinden ve demokratik olarak sunun ve organlarının yerel halkça seçilerek yerel faaliyetlerde bulunan bir organizasyon iken aynı zamanda devletin bir yerel kurumudur. Söz konusu kurumun yapıları demokratik olarak yöre halkının tercih etmesi sonucunda seçilen ve demokrasiyi temsilen var olan bir yerel kurumdur. Bu nedenle kamu hizmetinin yerinden ve demokratik olarak yerine getirebilmesi için kurumsal yapılarının güçlendirilmesi ve bağımsız bir bütçeye sahip olması gereken bir kurumdur. Bu çerçevede Afganistan devletinde yerel yönetimlerin varlığı pek önemsenmemişken bağımsız olarak faaliyette bulunması pek mümkün olmamakla birlikte sürekli olarak merkezi yapıların güçlenmesiyle yerelin yapıları geri planda kalmış olması aslında yönetimde bağımsız olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla kamu hizmetlerinin daha şeffaf ve demokratik olarak yerine getirilebilmesi için kurumsal yapılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin kurumsal yapılarını teşkil eden ve yerel faaliyetlerde bulunan Valiler, Belediyeler, İl genel meclisleri ve kaymakamlıklar aslında üst düzey yetkilendirilmelidir (AREU, 2008, s. 180).

Yerel yönetimlerin yerel faaliyetlerin de bulunan ve en baş rolü oynayan belediyeler aslında gücünü doğrudan halktan almalı ve yapılması gereken yerel hizmetleri daha iyi ve doğru bir şekilde yaptığında, yerel kurumlar daha çok güçlenerek yerel yönetim ve yerel demokrasinin yayılması için en doğru yönetim biçimi olabilecektir. Dolayısıyla belediyelerin elde ettiği gelirlerinin yerel halka ve sunulması gereken yerel hizmetlere harcanması aslında belediyelerin yerel yönetimler açısından kuvvetli olmasını sağlayacaktır. Bu da yerel idarelerin kurumsal olarak güçlenmesini olanaklı kılacaktır (Enstitut of Peace, 2017, s. 12).

Yerel yönetimlerin bir diğer önemli organı olan valiler günümüzde merkezi yönetimi temsilen bulunması ve merkeze karşı hesap verme yükümlülüğü aslında yereli merkeze karşı bağılı tutmakta iken özellikle yerelin faaliyet alanında olan

kurumsal yapılarını daha da zayıflatmaktadır. Bu doğrultuda valilerin merkezi yönetime karşı sorumlu değil de halka karşı sorumluluk taşıyor ise ve gücünü yerel halktan alırlarsa burada yerelin kurumsal yapıları güçleşmiş olacak olup yerel idareleri bir nevi bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürebilir ve yerel demokrasinin gelişmesi ve güçlenmesi için en doğru yöntem olabilecektir. Ayrıca kaymaklar yerel halka en yakın olması nedeniyle ve yerel halkın arasından çıkan söz konusu problemlerin tek çözümleyicisi aslında kaymakam olduğu ve bununda kendince güçlendirilip bağımsız kaynak ve yetkilere sahip olması yerelin kurumsal yapısının güçlenmesinin bir göstergesi olabilecektir (AREU, 2008, s. 190).

SONUÇ

Afganistan sahip olduğu jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik konumu nedeniyle her zaman büyük güçlerin gözünü diktiğı ve üzerinde egemenlik kurmak istediğı bir ülke olmuştur. Örneğın, 18. Yüzyıl boyunca İngiltere ve Rusya'nın Afganistan üzerindeki oyun ve rekabetleri literatürde Great Game (Büyük Oyun) olarak geçmiştir. Zira iki asır boyunca her iki güçte Afganistan üzerinde söz sahibi olmak için mücadele etmiştir. Bu neden ötürü, bu dönem de Afganistan tam tamına üç defa İngilizler tarafından işgal edilmiştir. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise Afganistan bu sefer dönemin iki süper gücü olan ABD ve SSCB'nin birbirine karşı yarıştığı bir ülke haline gelmiştir. Soğuk Savaş boyunca son derece önem arz eden Afganistan en son 1979 senesinde SSCB tarafından resmen işgal edilmiştir. SSCB'ye karşı savaşan Mücahitler adı altındaki grup, ABD tarafından her türlü ekonomik, askeri ve lojistik desteğı elde etmiştir. ABD, Rusya'nın Afganistan'dan zayıflayarak çekilmesi için bölge ülkelerinden Pakistan ve Suudi Arabistan ile iş birliğı yapmıştır. Kısaca, ABD kedin çıkarları gereğı SSCB'ye karşı savaşan gruplara her türlü imkânı sağlamıştır.

Aslında baktığımızda ABD, Afganistan Mücahitlerine karşı harcadığı parayı Suudi Arabistan'dan almış, Mücahitlerin eğitilmesi görevini Pakistan'a vermiştir. Başka bir değışle, sadece SSCB'ye karşı yürütölen savaşın yönetilmesini üstlenmiştir. Böylece SSCB Afganistan'daki varlığını daha fazla sürdüremeyerek 1989'da ülkeden çekilmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak SSCB'nin Afganistan'a girmesiyle son derece zayıflaması, 1991'de çökmesine büyük oranda rol oynamıştır. SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi ile ardına bırakıp gittiğı hükümet 1992'de tamamen çökmüş ve ülke yönetimi Mücahitlerin eline geçmiştir. Bu seferde Mücahitler iktidarı paylaşma konusunda kendi aralarında bir anlaşmaya varamamıştır. Bunun neticesinde ülkedeki iç savaş daha da artış göstermiştir. Zira Peştun asıllı olan Mücahitler, ülkenin başında Tacık asıllı birisinin gelmesini hiç kabullenememiştir. Zira 1929 ve 1992-1996 arası hariç sürekli bir şekilde ülke yönetimini elinde tutan Peştunlar, başka etnik gruptan olan birisinin elinin altında çalışmam diyerek, kurulan Mücahitler hükümetine karşı savaş açmıştır. Böylece SSCB'nin Afganistan'a girmesiyle ortaya çıkan savaş neticesinde yıpranan ülke, daha da yıpranarak, adeta ülke bir harabeye dönüşmüştür. Öyle ki, yeraltı ve yerüstü

kaynağının büyük bir kısmını kayıp etmiştir. Bu dönemde milyonlarca Afganistan ülkelerini terk ederek, İran ve Pakistan gibi ülkeler başta olmak üzere yakın ve uzak bölgelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Ortaya çıkan bu karışıklığı kendine fırsat bilen Taliban Örgütü, 1994 de ortaya çıkarak, 1996'da ülke yönetimi ele geçirmeyi başarmıştır. 1996-2001 arasında Taliban'ın ele geçiremediği tek bölge ise Penstir Vadisi olmuştur. Taliban, ortaya çıktığında ülkede kötüleşen durumu düzeltereğini, memleketin dört bir yanında barışı hâkim kılacağı ve ülke ekonomisi iyileştireceği sözlerini vermiştir. Ancak, ülkeyi “Beş” sene boyunca yöneten Taliban, ülke halkına verdiği sözlerin neredeyse hiçbirini yerine getirememiştir. Taliban yönetimine karşı çıkan herkes en feci bir şekilde katledilmiştir. 2001 de ABD'nin Afganistan müdahalesiyle kurulan yeni sistem de ülke de yaşayan diğer etnik gruplarda iktidardan pay almaya başarılı olmuştur. 2001-2021 arasında ülke de var olan birtakım eksikliklere rağmen, ülke de görünürde de olsa bir demokratik bir düzen vardı. İnsan hakları bugün olduğu kadar geri planda değildi. Bütün kız ve erkek eşit bir şekilde eğitim alma hakkına sahipti. Medya nispeten özgür hareket edebiliyordu. Ülkede ifade özgürlüğü vardı.

Yerel yönetimler açısından baktığımızda, 1919'da Afganistan, İngilizlerden bağımsızlığını elde edince, dönemin Afganistan kralı Emanullah Han, bazı reformlar yapmıştır. Ülke halkını anayasa ile tanıştırmak, kadınlara birtakım haklar tanımıştır. Yerel yönetimleri de güçlendirmeye çalışmıştır. Ancak hayata geçirdiği bazı yenilikler ülke halkı tarafından kabul görmemiştir. Ülkenin geleneksel yapısı, din ve kültürel açısından zarar verdiği iddiasıyla ülke halkı Kral Emanullah Han yönetimine karşı baş göstererek, 1929'da Emanullah Han yönetimine son vermiştir. Ülke tarihi de ilk defa Habibullah Kalakani adına Tacik kökenli biri kral olmuştur. Böylece Emanullah Han'ın hayata geçirdiği reformlar da rafa kaldırılmıştır. 1933 de Zahir Şah'ın iktidara gelmesiyle yeniden birtakım reformlar hayata geçirilmiştir. 1973'de iktidarı bir darbe neticesinde ele geçiren Davut Han ülkede yeni bir sistem hayata geçirerek, kendini Afganistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak ilan etmiştir.

1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgal etmesiyle ülkedeki düzen yeniden değişmiştir. 1979-1989 arasında ülkedeki diğer etnik gruplar da bazı haklara sahip olmuştur. 1992-2001 arasında ülkeyi yöneten Mücahitler ve Taliban, ülkede hayata geçirilen bütün reformları rafa kaldırmıştır. Buna neden olarak,

ülkenin geleneklerinin bozulacağı, dini yapının zarar göreceği gerekçe gösterilmiştir. Bu dönemde hak talep eden, sesini çıkaran herkes din adı altına idama mahkûm edilmiştir.

2001’de Afganistan’da ABD dönemin başlamasıyla ülke düzeni neredeyse tamamen değişmiştir. Ülke tarihinde belki ilk defa bu denli büyük çapta reformlar örneği; eğitimden medyaya, insan haklarından ifade özgürlüğüne, merkeziyetçilik anlayışından yerel yönetimlere hayata geçirilmiştir. Ülke tarihinde ilk defa ülkedeki Peştun olmayan diğer etnik gruplar söz ve hak sahibi olmaya başlamıştır. Özellikle yerel yönetimle az da olsa merkeze bağlı kalmadan hareket etme şansına sahip olmuştur. 2021’de yönetimin yeniden Taliban’ın eline geçmesi ile yukarıda ismini ifade ettiğimiz değerlerin neredeyse hiçbiri kalmamıştır.

Çatışmalar neticesinde, aile arasındaki kardeş kavgaları, dış güçlerin ülkeye yönelik müdahalesi ülkede başlatılan her türlü reform gelişmesini olumsuz etkilemiştir. Aşırı merkeziyetçilik anlayışı ise ülkede yerel yönetimlerin daha aktif bir şekilde varlık göstermesine engel olmuştur. Ayrıca, ülke halkının son derece geleneklerine bağlı olması, ülke çapında uygulanan reformların başarı ile sonuçlanmamasına neden olan bir diğer önemli etken olduğu bu çalışma neticesinde ortaya çıkmıştır. Ülkenin uzun yıllar boyunca kraliyet ile yönetilmesi ve iktidarın başına tek bir kabilenin gelmesi, ülke içinde karışıklıkların artmasına neden olmuştur. Üstelik ülke içindeki iç karışıklıkları kendine fırsat bilen dış güçler, söz konusu karışıklığı kendi çıkarları doğrultusuna her fırsatta olabildiğince kullanmaya çalışmıştır.

Ülkedeki karışıklıkların giderilmesi için ülke yönetiminde tüm etnik grupların söz sahibi olması son derece önemlidir. Ülkenin gelişmesi için okuryazarlık oranının artırılması önemli bir husustur. Afganistan’ın, son derece gelenekçi bir ülke olması, ülke de hayata geçirilen reformların yarıda kalmasına ve hatta birçoğunun başlamadan bitmesinde en büyük rolü oynamıştır. Ülkenin başına gelen bazı yöneticiler ülke halkına adeta Orta Çağ devrini yaşatmaktan geri kalmamıştır.

KAYNAKÇA

- Adeli, Z. (2015). *Afganistan'da Sömürge Sonrası Genel Durum ve Anayasal Sürecin Çoğunluğu*. Kabil: Khurasan yayın evleri.
- Ahadi, M. Y. (2019). Afganistan'da Yerel Yönetimler ve Sorunları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 8, 21-75.
- Ahmadi, M. N. (2014). *Afgan Demokrasisinde Fırsatlar ve Zorluklar*. Kabil: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayınları.
- Akbari, M. İ. (2017). *Afganistan'ın 11 Eylül Sonrası Olaylara Bakışı*. Kabil: Amiri Kitapevi yayınları.
- Akmen, Ç. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yerel Yönetimler: Gelişmeler ve Öneriler. *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13(19), 2501-2530.
- Akyar, M. S. (2016). Afganistan Suriye İçin Bir Rol Model Olabilir Mi: *Akademik Ortadoğu Yayın Evleri*, 11(1), 111-131.
- Alkan, H. (2018). Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri: *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (3), 139-153.
- Alıca, S. (2018). Yerel Yönetimler ve Çevre. *Emek Araştırma Dergisi*, 9(19), 9-22.
- Alagöz, B. (2010). 11 Eylül Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik ve İran'ın Afganistan Siyaseti. *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 109-140.
- Amiri, B. (2022). *Afganistan'da Yerel Yönetimler*. Kabil: Seyit Yayın Evleri.
- Afganistan Belediyesi. (2019). *Afganistan Belediyesi Kanunu*. Kabil: Shirpoor Yayınları.
- Andishmand, E. (2010). *Afganistan'da Demokratik Halk Partisinin Hükümeti*. Kabil: Seyit Yayın Evleri.
- Aras, B., & Toktaş, Ş. (2008). Güvenlik Demokrasi ve İstikrar Sorunsalında Suriye ve Afganistan. *Ankara Seta Araştırmalar Vakfı*, (1), 17-78.
- Arsalan, M. (2015). Abdurrahman Han Reformlarından 2015 Afgan Modernleşmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(13), 309-336.
- Atayı, İ. (2010). *Afganistan'ın Çağdaş Tarihi*. Kabil: Maywand Yayınları.
- Atacan, F. (2018). Radikal İslamın Küresel bir Tehdite Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyi. *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 33-50.

- Aysultan, H. (2010). Afganistan’da Dil Politikaları, *Kabil Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 48-60.
- Akbar, M. (2017). *On Bir Eylül Sonrası Gelişmeler*. Kabil: Naşir Yayın Evleri.
- BYYM. (2018). Yerel Yönetim Politikası. Kabil: BYYM Yayın Evleri.
- Bayar, E. (2022). Afganistan’da Taliban İktidarı Sonrası ve Orta Asya Bölgesel Güvenliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi Özel Sayı*, 18-22.
- Bayrakçı, E. (2018). Yerel Siyasete Temsil ve Katılım: Kadın Aktörleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 464-482.
- Begzad, R. (2014). 11 Eylül Sonrası Afganistan’da Demokratikleşme ve Taliban Örgütü, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 12-85.
- Bilgin, R. K. (2019). Savaşın Stratejik Parçası Anlatımında Afganistan Örneği. *International Balkan Üniversitesi Dergisi*, 14(5), 1-15.
- Bingöl, O. (2012). Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler. *Akademik Baskı Yayınları*, 5(10), 173-187.
- Bahadur, A. (2020). *Afganistan’da Mahalli İdareler*. Kabil: Seyit Yayın Evleri.
- Çelik, F. (2008). Yerel Demokrasi ve Yerel Özerklik İlişkisi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1), 87-104.
- Çiftçi, S. (2010). Amerika’nın Yeni Savaşı: Taliban’ın Önlenmesi Yükselişi ve Afganistan’da Devlet İnşasının Sınırları, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 2(22), 75-82.
- Çınar, Ö. (2022). Afganistan’ın Etnik Yapısı. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 74-84.
- Çolakoglu, E. (2018). Afganistan İslam Cumhuriyeti’nin Devlet Yapısında Yerel Yönetim Sistemi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32(2), 367-397.
- Çomu, A. E. (2020). Afganistan’da Devlet İnşası ve Dinin Rolü: Kuruluştan Abdurrahman Han Yönetiminin Sonuna kadar Afganistan Devlet Yapısı. *Ankara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 75(2), 363-390.
- Dashti, Z. (2021). ABD’nin Afganistan’dan Çekilmesi ile Taliban’ın Yeniden İktidara Gelmesi, *Asya Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 5-7.
- Dehzad, A. (2016). *Afganistan’daki Savaşın Kökenleri*. Kabil: Seyit Yayınları.
- Danış, S. (2015). *Afganistan’ın İdare Hukuku*. Kabil: İbni Sina Yayın Evleri.
- Erman, K. (2018). Sovyetler Birliğinin Afganistan İşgali ve Türkler. *Esin Yayınları*, 5(44), 303-320.

- Erman, K. (2012). Sömürgecilik Kışkacında Afganistan, *İnternatonal Journal of History Yayınları*, 4(3), 69-82.
- Farzam, R. (2020). *Tarihsel ve Güncel Boyutlarıyla Hazara Toplumu*. Tahran: İram Yayınları.
- Farhang, S. (2015). *Son Beş Yüzyılda Afganistan*. Kabil: Sarwar Saadat Yayın Evleri.
- Fazilyar, F. (2016). *Afganistan'da Küresel Toplum ve Devlet*. Kabil: Saadat Yayın Evleri.
- Genç, E. (2018). Demokratikleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1), 267-290.
- Gözler, K. (2018). *Mahalli İdareler Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım Yayın Evleri.
- Güler, B. A. (2000). Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Âdemi Merkeziyetçilik mi. *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 67-93.
- Habib, S. (2013). Local Government in Afganistan. *Balkh Üniversitesi İİBF Fakültesi*, (21), 2-16.
- Husaini, M. (2014). *Afganistan'ın Kısa ve Resmi Tarihi*. Kabil: Umut Sabahı Yayın Evleri.
- Husaini, A. (2013). *Afganistan'ın İdari Hukuku*. Kabil: Emiri Yayın Evleri.
- Harun, H. (1996). *Dawut Han'ın SSCB Eline Düşmesi*. Kabil: Seyit Yayın Evleri.
- Jeksin, D. (2017). *Taliban Sonrası Afganistan'da Ulus İnşası*. Kabil: Barış ve Kalkınma Yayın Evleri.
- Kandemir, E. (2015). 11 Eylül Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik ve İran'ın Afganistan Siyaseti. *TOÇD Dergisi*, 2(2), 109-140.
- Khalili, M. A. (2017). Afganistan'da Kamu Yönetimi. *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 3(18), 5-91.
- Karataş, A., & Çolakoğlu E. (2018). Afganistan İslam Cumhuriyetinin Devlet Yapısında Yerel Yönetim Sistemi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi*, 2(32), 367-402.
- Khurram, A. (2019). *Kırk Yıl Fırtına'da Afganistan*. Kabil: Seyit Yayın Evi.
- Khalid, N. (2020). *Afganistan'da Halk, Tarih ve Siyaset*. Kabil: Nashir Yayınları.
- Khalili, M. (2017). *Afganistan'da Yeni Devletin İkili İnşası*. Kabil: Seyit Yayınları.
- Kire, A. (2012). Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye'nin Rolü. *İstanbul üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 16(1), 39-48.

- Koçer, M. (2019). Afganistan’da Taliban Sonrası Sosyal Değişim. Süleyman Demirel Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(46), 363-382.
- Koçer, M. (2015). Adnan Menderesin Afganistan Ziyareti ve bu Ziyaretin Türk Basınında Yansımaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 2(10), 419-436.
- Kızılkaya, K. (2016). Merkezden Yönetim ile Yerinden Yönetim Tartışmalarının Odağında Bir Düzenleme. *Çankırı Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(6), 609-637.
- Kamgar, J. (2011). *Afganistan’ın Çağdaş Tarihi*. Kabil: Maywand Yayın Evleri.
- Keleş, R. (1992). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayın Evi.
- Karaaslan, M. (2007). Yerel Yönetimler Reformu Bağlamında Yerel Yönetimlerin Özerkliği ve Denetimi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 7(13), 118-129.
- Limon, S. (2008). *Yerel Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Mansori, F. (2020). *Afganistan’da İktidar Mücadelesi*. Herat: Kalem Yayın Evleri.
- Mashrafi, D. A. (2020). *Afganistan’da Ulusal Kimlik ve Kriz*. Kabil: Seyit Yayın Evleri.
- Mehdi, A. (2011). *Local Government in Afganistan*, Kabil: AREU Yayın Evleri.
- Muhammedî, A. (2014). Afganistan’ın Modernleşmesinde Türkiye’nin Rolü, *Ankara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(5), 1599-1611.
- Muhammed, N. (2019). Afganistan’ın Yerel Yönetim Sistemi. *Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 5(19), 60-130.
- Muhammed’i, G. (2019). *Şah Emanullah Han’ın Hizmetleri ve Hataları*. Kabil: Kabulistan Yayın Evleri.
- Muhammedî, A. (2020). *Afganistan ve Modern Devlet*. Kabil: Waja Yayın Evleri.
- Müçaddadi, F. (2017). *Devletin Temel Görevleri*. Kabil: Azim Yayın Evleri.
- Naimi, S. (2019). Pavement Managment System İinvestigaton in Afganistan. *Kabil Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi*, 40(1), 221-223.
- Nawabi, S. (2019). Türkiye’nin Afganistan’a Dış Yardımları, *Kırşehir Ahi Evren Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1), 79-91.
- Nejat, A. (2016). *Afganistan’da Yerel Yönetim*. Frankfurt: Tahlili Yayın Evleri.
- Niksin, H. (2008). *Afganistan’da Yerel Yönetim Anlayışı*. Kabil: AREU Yayın Evleri.
- Nimani, A. (2014). Türkiye ve Afganistan İlişkileri, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 9(13), 4-25.

- Noorzay, N. B. (2017). *Uluslararası ve Afganistan Hukuk Sistemi Açısından İslam ve Terörizm*. Kabil: Amiri Yayın Evleri.
- Ökmen, M. (2008). Demokratik Yerinden Yönetim ve Sivil Toplum. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(16), 1-6.
- Özel, M. (2014). Yerel Yönetim Bilimi ve Ayrı Bir Disiplin Olarak Gelişim Sorunu. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(13), 153-164.
- Öner, Ş. (2020). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Hükümet Sistemi: Merkez Yerel İlişkilerinde Kurumsal Değişim ve Dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(7), 1335-1353.
- Özer, S. (2010). NATO ve ABD'nin Değişen Güvenlik Stratejisinin Afganistan Örneğinde Değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(19), 256-285.
- Özel, M. (2014). Yerel Yönetim Bilimi ve Ayrı bir Disiplin Olarak Gelişme bilirlirlik Sorunu, *Niğde Üniversitesi, İİBF dergisi*. 6(3), 96-118.
- Pahlawan, Ç. (2015). *Afganistan'a Mücahitler Dönemi ve Taliban'in İktidara Gelişi*. Kabil: Sarwar Saadat Yayın Evleri.
- Rahmani, O. (2019). 2001 Sonrası Afganistan'da İl Yönetimi: Mevzuat ve Uygulamadaki Sorunlar. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 3(9), 43-66.
- Sharan, T. (2014). *Afganistan'da Güç ve Zenginlik Arasındaki İlişkinin Ağ Hükümeti*. Kabil: Waja Yayın Evleri.
- Stukoul, S. (2001). *Hayalet Savaşı*. Kabil: Maywand Dağıtım ve Yayın Evleri.
- Sidiqi, J. (2007). Afganistan Yüksek öğretiminde Din Anlayışı. *AÜİF Dergisi*, 2(11), 135-149.
- Sahar, A. (2018). *Taliban Sonrası Afganistan'da Halk Oluşumu*, Kabil: Maqsood Yayın Evleri.
- Shefayi, A. (2019). *Son Savaşçı*. Kabil: Khurasan Yayınları.
- Tamanna, F. (2020). *Afganistan'ın Barış ve Güvenliğinin Gizemi*. Kabil: Amiri Yayın Evleri.
- Tamanna, F. (2020). *Afganistan'ın Siyasi Gelişimi*. Kabil: *Afganistan Yüksek öğretim Enstitü Yayınları*.
- Taban, B. (2020). *Afganistan'da Yerel Yönetimler*. Kabil: Emiri Yayın Evleri.
- Turan, N. (2019). 2001-2015 Arası Afganistan'da Belediyecilik ve Belediyelerin Karşılaştığı Sıkıntılar. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü*, 9(21), 56-85.

- United, States Institute of Peace (2017). Local Government Reform in Afganistan And The 2018, Eletons. Fransa: Paris Yayınları.
- Usta, S. (2008). Yerel Demokrasi ve Yerel Özerklik İlişkisi. *Niğde üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2). 96-105.
- Ünal, H. (2010). ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel bir Analiz. *Uluslararası Hukuk ve Politikalar Dergisi*, 6(23), 43-71.
- Varcan, N., Karataş, A., & Hacıköylü, C. (2013). *Yerel Yönetimler*. Eskişehir: Anadolu Yayınları.
- Yaree, T. (2019). ABD Müdahalesi Sonrasında Afganistan'da Yerel Yönetimlerin Örgütlenmesi ve İşleyişi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(12), 51-90.
- Yaree, T. (2019). ABD Müdahalesi Sonrasında Afganistan'da İdarenin Yerel Örgütlenmesi, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1), 242-258.
- Yeğin, A. (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. İstanbul: SETA Araştırmaları Yayın Evi.
- Yiğit Türk, E. (2021). Afganistan'da Göç ve Uçurtma Avcısı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(25), 15-32.
- Yıldız, M. (2013). Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki Rolü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 15(2), 183-212.
- Yıldırım, S, G. (2018). Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(12), 128-159.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Baktash OKTAM

Bildiği Yabancı Diller :

Aldığı Sertifikalar :

Uzmanlık Alanı :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Kastamonu Üniversitesi	2019
Y. Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2023

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl

Eserler :

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1. Oktam B, (2022) Local governments in the political system of afghanistan and public Administration reforms after 2001, *Ankara International Congress On Scientific Research-VII, Held on December 2-4, 2022*, Ankara.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.....

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.....

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1.....

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: (Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)

G1.....